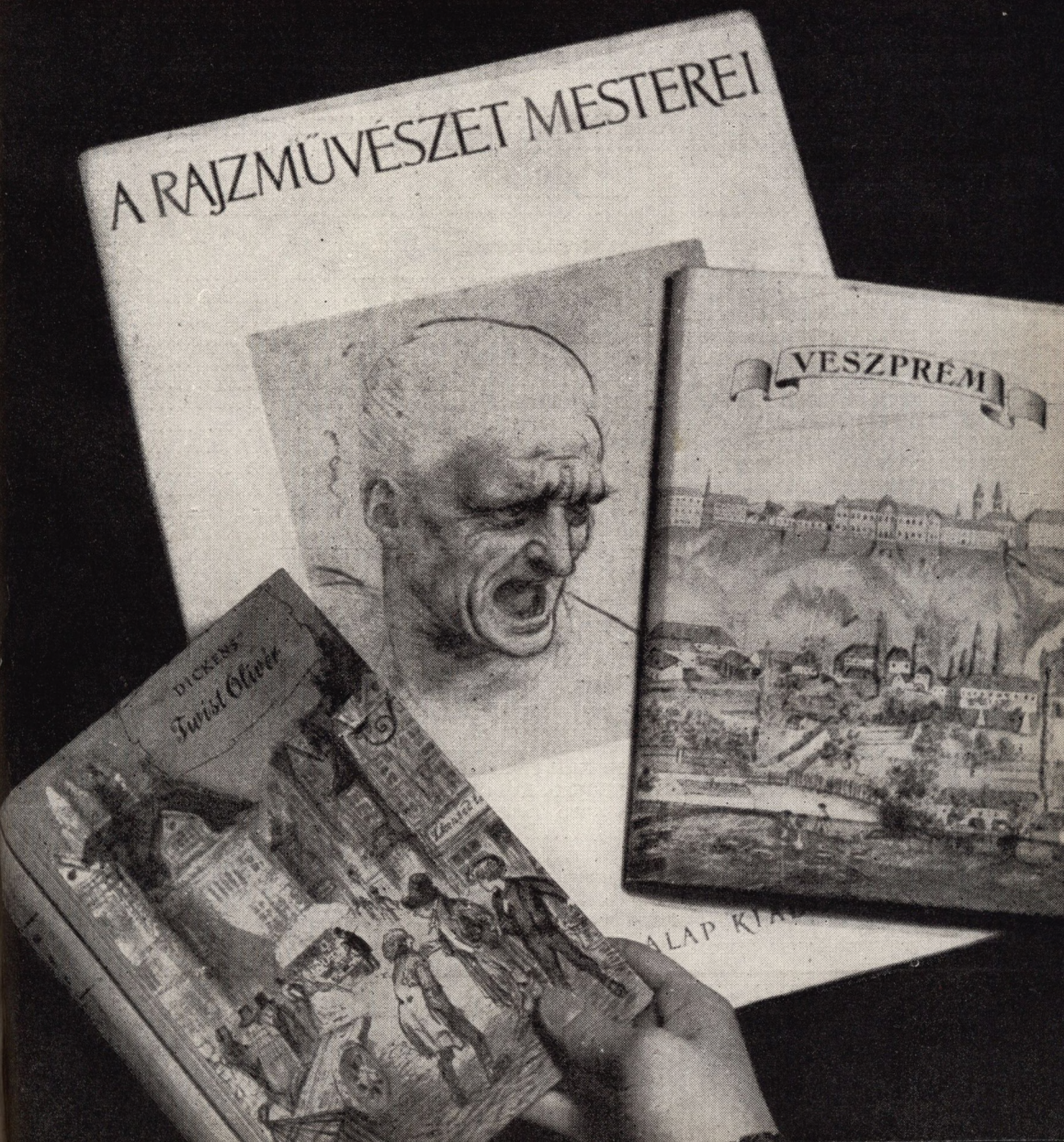

A KÖNYVTÁROS

1957. DECEMBER

★ 7. SZÁM ★

VII. ÉVFOLYAM

TARTALOM

A szakszervezeti könyvtárosok országos konferenciájáról	497
GOMBOCZ ISTVÁN: Nemzetközi bibliográfiai konferencia Varsóban	
A számok tükrében. SZABÓ ENI RE: Győr város közművelődési könyvtáiról	
VÉRTESY MIKLÓS: Az első magyar nyomtatott könyvárjegyzék	509
SALLAI ISTVÁN: Öt éves a Könyvtárelőadó	510
Magyar könyvtárosok és bibliográfusok: DURZSA SÁNDOR: Bod Péter	512
Modern könyvtártechnika. SEBESTYÉN GÉZA: A tömör raktározás	515
DOBRAVA JÁNOSNE: Néhány megfigyelés a könyvkiadás hatásáról	519
KELLNER BÉLA: Csehszlovákiai közművelődési könyvtárakban	520
K. DRECHSLER ÁGNES: Egységes szakozást a nyomtatott katalóguscédulákon	522
Feménynaptár	523
BERECZKY LÁSZLÓ: Közművelődési könyvtáraink ezévi kiadványairól	524
Móra Ferenc levele a kecskeméti könyvtárhoz (közli: Hebenstreit Nándor)	527
Hírek	528
Válasz az olvasóknak. Körkérdésünk eredménye	529
HATVANY LAJOS: Ady Endre útja két nemzedéken keresztül	531
HAAS KÁROLY: Az év legszebb könyve	533
Effejtett írók. BAY FERENC: Kovács Pál	535
DEVECSERI GÁBOR: Catullus	539
Cseh Irodalmi Múzeum	542
BAJOMI LÁZÁR ENDRE: Sagan, a kétségbeesés ékszere?	544
Tompa Mihály kiadatlan levelei	545
BOKOR IMRE: Képek József Attila életéből	546
Olvasás közben. Magyar irodalomtörténetek (P. L.)	549
PUSZTAI (POHL) GYULA: Híres írók szokásai	550
GRIGÁSSY ÉVA: Egy magyar nyomda 75. évfordulójára	551

Írói arcképek

D. G.: Fábry Zoltán	553
VÁMOSI PÁL: Vlagyimir Majakovszkij	554
ORDAS IVÁN: Albert Camus	555

Szemelvények új könyvekből

MAJAKOVSKIJ: Párizs	557
FRANS G. BENGTSOON: Röde Orm	559

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

MARX—ENGELS MŰVEI I. köt. (S. M.)	561
R. O. BOYER—H. M. MORAIS: Tűzzel és vérrel (S. M.)	562
PAP KÁROLY: Szerenese (—y)	562
JÉKELY ZOLTÁN: Tilalmas kert (Hegyi Endre)	563
FÜST MILÁN: Ez mind én voltam egykor (Kenyeres Zoltán)	563
GERGELY SÁNDOR: A nagy föld (Zs. E.)	564
TERSÁNSZKY J. JENŐ: Két zöld ász (Vajda Sándor)	564
KOVAI LÓRINC: Földönfutók (Paku Imre)	565
MURÁNYI-KOVÁCS ENDRE: Szenvedélyes évek I—II.	565
ZSIGRAY JULIANNA: A Sugár úti palota (Sz. A.)	566
LAURENCE STERNE: Érzelmes utazás (Pók Lajos)	566
DAUDET: Levelek a malomból (V. S.)	567
THOMAS MANN: Lotte Weimarban (P. L.)	567
C. F. RAMUZ: Üldözött vad (Vámosi Pál)	568
GARCIA LORCA: Várnász (T. P. I.)	568
BERTOLT BRECHT: A háromgarasos regény (Gál Péter)	569
SOMERSET MAUGHAM: Színház (Maár Gyula)	569
NYEVEROV: A bőség városa (B. S.)	570
SOLOHOV: Idegen vér (Bottlik Sándor)	570
ITALO CALVINO: A pókfészkek ösvénye (Lázár István)	571
J. B. PRIESTLEY: Sötét város (L. O.)	571
A. C. CLARKE: A Mars titka (Bokor Imre)	572
JEVGENYIJ JUNGA: A halhatatlan cirkáló (G. V.)	573
LENGYEL BALÁZS — K. BOÓCZ ISTVÁN: Kicsi Elik vadász lesz (Csertői Oszkár)	673
RIPPL-RÓNAI JÓZSEF EMLÉKEZÉSEI. BECK Ö. FÜLÖP EMLÉKEZÉSEI (Cz. Á.)	573
SZABOLCSI BENEC: A melódia története (Sz. A.)	574
ANTALFFY GYULA: Börzsöny (Katona Jenő)	574
FITZ JENŐ: Székesfehérvár (Cz. Á.)	575
CHARLES DARWIN: Egy természettudós utazásai (g—a)	575
Műszaki irodalom. Áttekintés (T. O.)	576
Könyvismertetések és irodalmi cikkek jegyzéke	Borító III.
Keresztretjévény	Borító IV.

A SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁROSOK ORSZÁGOS KONFERENCIÁJÁRÓL

November 15-én és 16-án majdnem 400 szakszervezeti könyvtáros és a többi könyvtárhálózatnak, valamint a könyvtári vezetőszerveknek képviselője jött össze az ÉDOSZ központi épületében, hogy megvitassa az üzemi könyvtárak problémáit, kijelölje a jövő legfontosabb feladatait. A konferenciát *Fabók Zoltán* nyitotta meg a Szaktanács képviseletében, majd *Kiss István*, a SZOT könyvtárügyi előadója mondotta el referátumát a szakszervezeti könyvtárak fejlődéséről, jelenlegi helyzetéről.

Beszámolójának elején megemlékezett a *Szakszervezeti Tanács 1956. őszi IX. teljes üléséről*, amely fordulópontot jelentett a kulturális nevelőmunka területén. Ez ugyanis a fejlődés útját abban jelölte meg, hogy a szakszervezeteknek a kulturális nevelésben elsősorban az általános műveltség emelésén kell munkálkodniuk, ellentétben az addig követett gyakorlattal, mely a művészeti tevékenységet állította a központba. Az új célkitűzés helyes volt és helyes ma is, meg egyezik a könyvtárak törekvéseivel, növeli jelentőségüket, egyben a velük szemben támasztott követelményeket is fokozza.

A szakszervezeti könyvtárak általában nem gazdálkodtak rosszul a rájuk bízott kulturális javakkal. *„Nekünk, könyvtárosoknak is komoly részünk van az elmúlt évtized kulturális eredményeiben. A szakszervezeti könyvtárosok ezer és ezer dolgozó kezébe adtak könyvet, szeretettelék meg velük az olvasást”* — mondotta *Kiss István*. Majd pedig arra figyelmeztetett, hogy a jelen eredményein kívül joggal lehetünk büszkék a *felszabadulás előtti szakszervezeti könyvtármunka* haladó vonásaira is, melyekről az utóbbi években méltatlanul feledkeztünk meg. Pedig a munkások körében végzett népművelési munkát a munkásmozgalom mindig megfelelően értékelte, fontosnak tartotta és harcolt érte. A munkásotthonok, egyesületek, a szakszervezeti székházak könyvtárai ma is követendő példák lehetnek számunkra. Anyagukat min-

dig a legnagyobb igényességgel állították össze. Amellett, hogy gondosan gyűjtötték a marxista és általában a munkásmozgalmi irodalmat, bennük megfelelő helyet kaptak a magyar és a világirodalom haladó értékei, giccset, ponyvát nem tűrték a könyvtárakban. Jellemző a könyvtár akkori megbecsülésére, hogy a könyvtárosi tisztséget választással töltötték be. A mozgalom aktív résztvevőinek magától értetődően kötelességük is volt olvasni, művelődni. Több mai párt- és szakszervezeti vezetőt ezek a könyvtárak segítettek és juttattak el a munkásmozgalomba, közülük nem egy maga is könyvtáros volt. *„A munkásosztály, a munkásmozgalom kulturális hagyományainak — köztük a könyvtárakénak is — a feltárása még adósságunk”* — hangsúlyozta *Kiss István*, majd ezzel kapcsolatban megemlékezett *Szabó Ervin*ről, aki a maga idejében a legtöbbet tette azért, hogy a könyv mindenkihez eljusson.

Ezután változta a *szakszervezeti könyvtárak útját a felszabadulástól napjainkig*.

A sokéves háborútól tönkretett országban csak akkor kapott a szakszervezeti könyvtárügy nagyobbat figyelmet, amikor a munkásosztály túljutott a politikai és gazdasági harcok legnehezezen. Ez az időszak a kulturális életben is óriási változásokat hozott. Az új szakszervezeti könyvtárak létesítéséhez és megszervezéséhez a Szovjetunió hasonló könyvtárainak példája és a Tanácsköztársaság könyvtárügyének az elképzelései adták a mintát: megnyitni a könyvtárak kapuit mindenki számára, közel vinni a könyvet a dolgozókhoz az üzemekben és intézményekben is. Az anyagi alapok megteremtésére már 1948 előtt is történtek lépések. A szakszervezetek az akkor még létező *Gyáripárosok Országos Szövetségétől* a béralap 1%-át követelték művelődési, így könyvtári célokra is. A GyOSz azonban fenn akarta tartani a jogot arra, hogy a pénz felhasználását ellenőrizze. Ezt a feltételt a Szaktanács nem fogadta el.

1949-től kezdve tömegesen szervezték az új szakszervezeti könyvtárakat. Az államosítások után az üzemek élére munkás-igazgatók kerültek, akiktől már sokkal nagyobb segítséget kapnak a könyvtárosok. Sok üzemben főhivatású könyvtárosi állást szerveznek. Az üzemi bizottságok hatásköre megnőtt — sokkal többet tehettek az üzemi kulturális élet felállításáért. A könyvtárak 1949—51 között gombamódra szaporodnak, lényegében ezekben az években alakul ki a mai hálózat.

Magától értetődik: ilyen rohamos számszerű fejlődéssel együttjárt az, hogy a könyvtári munka színvonala alacsony maradt. Hiányzott a tervszerű irányítás, nem voltak egységes fejlesztési elvek és kezelési eljárások. Az egyes szakszervezetek a maguk elgondolásai alapján próbálták helyes irányba fejleszteni, illetve összefogni könyvtári munkájukat. Ilyen helyzetben szükségessé vált, hogy a Szakszervezetek Országos Tanácsa, megfelelő előkészítés után, legalább a legfontosabb kérdésekben állást foglaljon és kijelölje a következő évek feladatait.

Az Elnökség 1951-ben hozott első ízben határozatot a szakszervezeti könyvtárak munkájáról. A határozat már statisztikai adatokra is támaszkodhatott, noha ezek még nem is voltak egészen pontosak és részletesek. A felszabadulás utáni évek eredményeit összefoglalva, megállapította a határozat, hogy a 200 dolgozónál többet foglalkoztató üzemekben mindenhol van könyvtár, sőt sok kisebb helyen is. A munkások 20%-a olvas. A szakszervezeti mozgalom felismerte a könyvtárak művelődéspolitikai jelentőségét és komoly lépést tett az egységes irányítás megteremtése felé. Az 1951-es határozat a könyvállomány összetétele ellen emelte az egyik legsúlyosabb kifogást: a könyvállománynak közel a fele ideológiai könyvekből tevődött össze, noha sok olyan egyszerű munkás kereste fel a könyvtárakat, aki életében alig, vagy jóformán még semmit sem olvasott. (Az igazsághoz tartozik azonban az is, hogy az ideológiai művekre bizonyos igény is volt: Magyarországon a politikai irodalomtól szinte teljesen elzárták a tömegeket a felszabadulás előtt. Másrészt ezekben az években a szakszervezeti szemináriumok ezreit szervezték, ott is kellek ezek a művek.)

A határozat feladatul jelölte meg a könyvállomány összetételének és a könyvtári belső munkának a megújítását is, még ennél is fontosabb azonban az a pontja, amely a könyvtárak, de különösen a szállás- és műhelykönyvtárak számának növelését írja elő. Ez utóbbi azt

a célt szolgálta, hogy még közelebb vigyük az olvasókhöz a könyvet.

A következő határozatot a SZOT 1955-ben hozta. A közbeeső négy esztendő alatt a szakszervezeti könyvtárak száma elérte a maximumot. Az 1955-ös könyvtári statisztika szerint 6240 könyvtárban 4 054 640 kötet könyv volt. A rendszeres olvasók száma félmillió. Ez a statisztika egy-két olyan tényre hívta fel a figyelmet, amelyet ma is tekintetbe kell venni mind az elvi irányításban, mind a gyakorlati kérdésekben. Az egyik: a szakszervezeti könyvtárak kétharmad része 500 kötetten aluli kiskönyvtár. A másik: az alkalmazotti szakmákban alacsonyabb a könyvtárhasztnál aránya. Talán az az oka, hogy a szakszervezeti könyvtárak nem képesek ezek igényeit kielégíteni. A helyzet azóta változott, de még ma sem megnyugtató.

A könyvállomány összetétele 1955-ig megjavult a szépirodalmi művek javára. Erőteljesebben megindult a könyvtárosok továbbképzése, ez a kérdés azonban még ma sem tekinthető megoldottnak. Az egyes szakszervezetek sokkal többet foglalkoztak a könyvtármunkával, megjavult a kapcsolat az állami hálózattal. Rendezték a könyvtárosok fizetését is.

Az 1955-ös határozat óta két év telt el. A szakszervezeti könyvtárak száma nem emelkedett, inkább csökkent. Irányításuk, tartalmi munkájuk ugyanakkor nagymértékben megjavult. Két esztendő munkájának legfontosabb eredménye a központosításban történt előrehaladás. Ezen a téren még többet tehetünk volna, ha a SZOT-határozat a hálózat kiépítésének feltételeit is jobban megteremtí.

Elsősorban a könyvek tulajdonjogának tisztázatlansága, a könyvtárak fenntartására fordított összegeknek az új szervezés szerinti elosztásának nehézsége, azonkívül az üzemi, szakmai sovinizmus, szűkeklőség akadályozta a munkát. A központosítás végrehajtásában még ma is találkozunk megnemértéssel mind a gyakorló könyvtárosok, mind az egyes szakszervezetek részéről. Pedig az eredmények igazolják a központosítási törekvéseket.

Meg kell jegyezni, hogy a központosítás elnevezés nem fedi a valóságot. Tulajdonképpen arról van szó, hogy az egyes könyvtárakat szorosabban tömörítik egy-egy hálózatba, amelynek központi könyvtára a legtöbb esetben magára vállalja a hozzá tartozó könyvtárak könyvellátását könyvtárilag feldolgozott könyvekkel, által a társadalmi munkás könyvtárosok vállairól leveszi a könyvek beszerzésével, feldolgozásával járó munkák nagy részét. A központilag kezelt beszerzési hitelek és a könyvek rendszeres

cseréje sokkal rugalmasabb gazdálkodást engednek, ezáltal a kisebb könyvtárak könyvválasztéka jelentősen kibővül. A hálózati rendszer következetes kiépítése éppen decentralizálást jelent bizonyos vonatkozásban. Ezért helyesebb, ha a központosítás helyett a korszerű hálózati rendszer következetes megvalósításáról beszélünk, melyben megvalósul a kisebb könyvtárak szakszerű irányítása, megjavul a módszertani munka. Az eddigi tapasztalatok szerint a szakszervezetek nagy része már végre is hajtotta a hálózata kiépítését. Az elkövetkezendő időben az a feladat, hogy vidéken is meggyorsítsák ezt a munkát, amely a Szakszervezetek Megyei Tanácsai mellett szervezett központi könyvtárak létrehozásával már meg is kezdődött. Nagy segítséget jelent a hálózatépítő munkában, hogy ma már nem köti az üzemeket olyan rendelet, amely szerint nem adhatják cserére a tulajdonukban levő könyveket. A szakszervezeti tulajdonjogról szóló rendelkezés most készül.

A hálózatok kiépítésével van kapcsolatban a *műhelykönyvtárak* ügye is. A műhelykönyvtárak nagyrésze 1955-ben megszűnt, mert nem volt életképes, hirtelen szaporításukat nem igazolta az élet. Igen sok könyv veszett el a gyenge kezelés és a hiányos ellenőrzés miatt. A nagyüzemi központi könyvtárakat lekötötte a saját könyvtárukban folyó munka, nem voltak képesek irányítani és könyvvel ellátni a műhelykönyvtáraikat, a könyvanyag java nem került a műhelyekbe. Épp ezért helytelen volna teljesen megszüntetni a műhelykönyvtárakat. Különösen a *Kohászati* és a *Vasas* üzemek egy részében van szükség rájuk. A Kohász Szakszervezet letéti könyvtáraként kívánja kezelni a műhelykönyvtárakat. Ha az irányítás és könyvellátás megfelelő színvonalú lesz, bizonyára igazolják létjogosultságukat ezek a könyvtárak is.

Az üzemi könyvtárak *könyvállományáról* szól ezután az előadó. Mégpedig két vonatkozásban: először a meglévő állományt, ennek történeti kialakulását elemezte,* utána az állománygyarapításról szőtt és a könyvpiac adta lehetőségeket vizsgálta, majd a könyvtárak könyvbeszerezési kereteinek felhasználásáról beszélt.

A könyvállomány összetétele örvéndetesen megjavult az utóbbi időben. Ma már 50% fölé emelkedett a szépirodalmi művek aránya. A jövőben arra törekedjenek a könyvtárosok, hogy ezt az arányt 70—75%-ra növeljék, de arra is ügyeljenek,

A konferencia elnöksége. Balról jobbra: Kuklis István, a Postás Szakszervezet kiűntetett könyvtárosa, Köhalmi Béla Kossuth-díjas, Kiss István, a Szaktanács könyvtárügyi előadója, Fabók Zoltán, a Szaktanács Kultúrosztályának vezetője, Kovács Máté tanszékvezető egyetemi tanár

nek, hogy a szépirodalmi művek csoportjában is szaporítsák a keresett, jó művek számát. Többet kell törődni a népszerű tudományos és az alapfokú szakkönyvek beszerzésével is. A politikai műveket nem szabad válogatás nélkül, magas példányszámban vásárolni, mint ez a múltban gyakran előfordult. „Nem a szakszervezeti könyvtár feladata a politikai vagy más jellegű oktatáshoz minden hallgató számára megvásárolni a szükséges anyagot. Természetesen be kell szereznii a marxizmus klasszikusainak műveit, a folyó könyvkiadás politikai kiadványait, de csak a könyvtárakban szokásos és szükséges példányszámban.”

Megállapította, hogy ebben az évben nagymennyiségű antikvár könyv került a szakszervezeti könyvtárakba, főleg a két világháború közötti irodalmi termésből. Az antikváriumi vásárlás nagy könyvismeretet kíván, amellyel a könyvtárosok egy része nem rendelkezik. Így történt meg, hogy sok, nem oda való könyvet is beszerettek a szakszervezeti könyvtárak. A feladat itt kettős: az antikváriumok vezetői nagyobb gondal vásároljanak, ezenkívül jobban segítsenek a szakszervezeti könyvtárosoknak a helyes váloga-

* Ennek a kérdésnek részletesebb kifejtését lásd A Könyvtáros 1957. 4. számának 255—256. oldalán.

tásban. A szakszervezeti könyvtárosok pedig elsősorban a friss könyvtermést szerezték be. Könyvkiadásunk az utóbbi időben rendkívül sokat javult, bátran részesíthetjük előnyben a könyvkiadók új kiadványait. Külön felhívta a figyelmet a *Táncsics Könyvkiadó* kiadványaira. Megemlítette azt is, hogy az antikváriumok állománya nem mindig kielégítő. Ennek az lehet az oka, hogy alacsony áron vásárolnak, a keresett, jó könyvek vételárát fel kellene emelniök.

A *Könyvtárellátó* ötéves működése feltétlen eredményes volt. Szolgáltatásai előnyösek a könyvtárak számára, éppen ezért helytelen, hogy sok könyvtár: a legközelebbi, ismerős boltban költi el a könyvvásárlási keretét. A jövőben szigorúbban lépnek fel azokkal a könyvtárakkal szemben, amelyek indokolatlanul nem veszik igénybe a Könyvtárellátó szolgáltatásait.

Az állománygyarapítás egyik legnagyobb problémája a *könyvbeszerezési keretek* alacsony volta. Igaz, hogy jobb, ellenőrzöttebb gazdálkodás mellett kevesebb pénz is elég, mint a korábbi években. Azonban a mostani nagyfokú csökkentés a jó munka rovására megy. Remélni lehet azonban, hogy a jövő évben a lehetőséghez mérten emelkedni fog a könyvtárak hitelkerete. Bízható, hogy a Szakszervezeti Tanács már ebben az évben is félmillió forinttal segítette a könyvtárak nehéz anyagi helyzetén és a szakszervezetek elnökségei közül néhány szintén adott kisebb-nagyobb összeget. Sokkal többet tehetnének azonban az üzemek, ha *legalább annyi támogatást adnának a könyvtáraknak, mint amennyit a sport kap.* Jelenleg a könyvek magas ára is erősen aggasztja a könyvtárosokat, szeretnék, ha kedvezményesen juthatnának könyvekhez.

A *könyvbeszerezés* egyik forrása az *ajándékozás*. A könyvtárosokat foglalkoztatja az a kérdés is, helyes-e, ha könyvet vagy pénzbeli ajándékot fogad el a könyvtár olvasóitól? A könyvtárak mindig fogadtak el ilyen ajándékokat. A visszaéléseket elszámolásra kiadott helyegekkel meg lehet akadályozni.

A továbbiakban az *olvasómozgalom* és a *könyvpropaganda* kérdéseivel foglalkozott a beszámoló, majd a könyvtárak belső munkájával kapcsolatos feladatokat tárgyalta, végül a könyvtárak társadalmi kapcsolatairól és az egyes könyvtárhálózatok együttműködéséről szolt.

Az elmúlt években szervezett különféle olvasómozgalomak érték el ugyan eredményeket is, de a kampányszerűség, a mindenáron való olvasótoborzás ártott a könyvtármunka komolyságának és lát-szateredmények hajhászására csábított. A

rendszeres könyvtár- és könyvpropagandamunka a közművelődési könyvtár mindennapos tevékenységéhez hozzátartozik, erről a jövőben sem lehet lemondani: „*Álljon ki a könyvtáros az irodalom értékei, remekművei mellett. Mindig igazságosan és őszintén.*” Az elmúlt években túlzásba vitt könyvankétok nem sok sikert hoztak. Ezért a jövőben csak ott helyes könyvankétot szervezni, ahol erőltetés nélkül megy, igény is van rá és általában megvannak az előfeltételek az eredményes munkához.

Az *irodalmi körök* is jó segítséget adhattak volna a könyvtáros propagandamunkájához, sajnos ezek nem válnak az irodalom barátainak társaságává. Inkább a kör tagjainak irodalmi törekvéseit szolgálták, s maguknak követeltek elismerést, illetve publikációs lehetőségeket. Az ilyen meddő „irodalmi társaságok” szervezésére nincs szükség. Annál inkább az irodalmat szerető, tanulmánygyó emberekre a legjobb olvasókból, akik másokkal is megszerettetik a könyvet és a könyvtárosnak is tanácsot adhatnak a könyvbeszerezéshez. Nem lényeges, hogy a könyvtárban működjék ez az „irodalmi kör”; dolgozhat a kultúrházban, vagy másutt is.

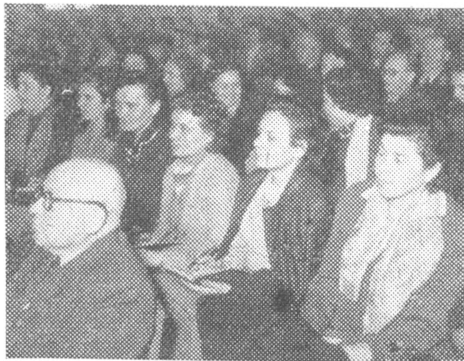
Az irodalmi köröknél sokkal komolyabb támogatást nyújt a könyvtáraknak a könyvet és könyvtárat szerető dolgozókból, fiatalokból szervezhető segítőegyesület, az ún. *könyvtári tanács*. A néhány száz kötetes könyvtárak mellett aligha kell 5–6 tagú tanács, de tanácsadásra — különösen ha jó könyveket akar vásárolni a könyvtáros — itt is szükség lehet. (Ld. *Simay Norbert* cikkét A KÖNYVTÁROS 1956. 4. számában.) A jól működő könyvtári tanács a könyvtári munka minden területén segíti a könyvtárost.

Az üzemi bizottság a könyvtár közvetlen irányítója, segítője, védelmezője. Az ÜB felelős a könyvtár jó munkájáért. Éppen ezért megengedhetetlen a könyvtáros felhasználása más munkára. „*Értsék meg végre az üzemben — hangsúlyozta Kiss István —, hogy a könyvtári munka egész embert kíván, a könyvtárosnak bőven van tennivalója. Az üzemi bizottságok is felelősek azért, hogy — különösen az utóbbi időben — megint kerültek a könyvtárba hozzánemértő emberek. A könyvtári munka szakembert kíván. De elvállalni is felelőtlenség olyan feladatot, amelyhez nem ért valaki. Az ilyen ember előbb utóbb más területre kerül és rendetlen, rosszul dolgozó könyvtárat hagy maga után. A dolgozók könyv-ellátása, művelődési igényeinek kielégítése is érdekvédelem éppúgy, mint a szakszervezeti munka többi területe.*”

A jó könyvtári munka alapkérdése a helyes könyvtári belső rend. A *belső munka* elhanyagolásáért sok jogos bírálat érte a szakszervezeti könyvtárakat. Az utóbbi időben ezen a téren is sokat javult a helyzet, különösen a főhivatású könyvtárossal dolgozó üzemek könyvtáraiban. A központi könyvtárak létrehozása is sokat segített. Mégis a hozzáértésből, sokszor a hanyagságból eredő rendetlenség olyan sok kárt okozott a könyvanyagban, hogy a hibákat az eddiginél sokkal határozottabban kell felszámolni, mert a rossz nyilvántartások a könyvek elveszésének legfőbb forrásai. A rossz vagy hiányos katalógusok miatt sok könyvtáros nem tudja, mi van az állományában, több ezer címet nem lehet fejben tartani. Túrhetetlen állapot, hogy sok könyvtárban még tisztességes leltárkönyv sincs. Gyakran úgy bánnak a könyvekkel, mint a Csáki szalmájával. Az üzemi bizottság a könyveket ajándékozásra használja fel, ahelyett, hogy a legfőbb védelmezője lenne a közösség vagyonának. A jövőben a könyvállomány védelme érdekében szigorúan be kell tartani a könyvtárak kezelésére vonatkozó utasításokat. A hálózathoz nem tartozó, önálló könyvtárak nem térhetnek el az állami közművelődési könyvtárakban kialakult gyakorlattól. A hálózatok szervezésére, a letéti rendszerre vonatkozóan viszont a közelmúltban megjelent „*Szakszervezeti könyvtármunka*” című kiadvány az irányadó. A statisztikai munkának is nagyobb megbecsülést kell kapnia.

Befejezésül a szakszervezeti könyvtárak társadalmi kapcsolatairól szólt az előadó. Az újjáalakuló Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Körével kapcsolatban utalt a könyvtárügyi egységére. Nem volna helyes, ha a szakszervezeti könyvtárosok önálló szakmai egyesületet hoznának létre. A szakszervezeti könyvtárosok a Szabó Ervin Köről remélik, hogy harcol a könyvtárosok nagyobb társadalmi megbecsüléséért és több más problémákkal, többek között a könyvtárosok továbbképzésének megoldásában is segít. Jelenleg a főhivatású szakszervezeti könyvtárosok 25%-a érettségizett. Most kétéves levelező oktatás is kezdődik a könyvtárosi képzettséggel nem rendelkezők számára. A társadalmi munkában dolgozó könyvtárosok szakszervezetenként rövid tanfolyamokon vesznek részt.

A *műszaki és a szakszervezeti könyvtári hálózatok együttműködésében* még bőven van tennivaló. A dolgozók technikai felkészültségének fokozásához szükséges könyvek száma és a dokumentáció megszervezése nem kielégítő. Sok helyen a műszaki könyvtárak elszigeteltek. A kisebb üzemekben is gyakran csak néhány

A hallgatóság

műszaki dolgozó használja saját kézi-könyvtáraként a műszaki könyvtárat, a munkásoknak pedig talán 10%-a olvas. Csehszlovákiához, vagy az NDK-hoz viszonyítva tragikus a lemaradásunk. A helyzetben csak a két hálózat szorosabb együttműködése segíthet. A műszaki könyvtárak adják át az alapfokú műszaki anyagot letéti állományként a szakszervezeti könyvtáraknak. Segíthetnek a szakszervezeti könyvtárosnak a műszaki könyvek beszerzésében is. A szakszervezeti könyvtár pedig a maga nagyobb olvasótáborában népszerűsítse a műszaki könyvtárat. A két állományt azonban nem szabad egyesíteni. A középüzemekben jól bevált a közös függetlenítés, az ti., hogy az üzem és a szakszervezet közösen fizeti a főhivatású könyvtárost.

Az *állami közművelődési hálózattal* igen jó a szakszervezeti könyvtárak kapcsolata. A két hálózat feladata is hasonló, a munkaterületet a gyakorlatban könnyen fel tudják osztani a területi elv alapján. „*Az a fontos, hogy mindenütt ott legyünk, ahol könyvre, könyvtárra van szükség.*” Végül azt hangoztatta, hogy az együttműködéssel felső szinten sincs baj. A szakszervezeti könyvtárak azt kérik a Művelődésügyi Minisztériumtól, hogy a kölcsönös együttműködést minden könyvtárfajtánál biztosítsák, az egészen a falusi könyvtárakig. „*Ne tekintsék a szakszervezeti könyvtárhálózatot a könyvtári munka perifériájának... Az országos rendeleteknél jobban figyelembe kell venni a mi igényeinket, lehetőségeinket! Annyi megbecsülést várunk az állami könyvtárak dolgozóitól, és irányítóitól, amennyit ez a nagy, fejlődésben levő, persze hibáktól sem mentes hálózat megérdemel!*” — fejezte be referátumát Kiss István.

(A konferencián elhangzott hozzászólások és a vita anyagát lapunk következő számában közöljük.)

NEMZETKÖZI BIBLIOGRÁFIAI KONFERENCIA VARSÓBAN

1.

A közép-európai államok határainak múltbéli gyakori változása sok gondot okoz a retrospektív nemzeti bibliográfiák szerkesztőinek. Melyik ország könyvszetébe kerüljenek bele azok a művek, melyek megjelenési helye utóbb gazdát cserélt? A retrospektív munkánál mi legyen az irányadó elv: a terület, a nyelv vagy az etnikum? E kérdésekkel egyidejűleg a baráti országok közötti szoros kulturális kapcsolat természetes folyamánként felmerült az a gondolat is, hogy miként lehetne a kurrens nemzeti bibliográfiák összeállításánál a baráti népeket érintő irodalmat kidomborítani és folyamatosan feltárni.

Az 1955-ben megrendezett brüsszeli könyvtáros világkongresszuson többen is javaslatot tettek arra, hogy a történelmükben összefonódó országok bibliográfiai együttműködését egy vagy több regionális nemzetközi értekezlet összehívásával kellene előmozdítani. Lengyelország vállalkozott a rendező és vendéglátó szerepére: a varsói nemzeti könyvtár többszöri elhalasztás után 1957. szeptember 19—22. napokra összehívta a Nemzetközi Bibliográfiai Konferenciát.

A meghívott országok közül a következők küldtek 2—3 tagú delegációkat: *Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, Német Demokratikus Köztársaság, Románia és a Szovjetunió.* A francia könyvtárigazgatóság ugyancsak képviseltette magát, az egyidejűleg folyó párizsi FID és FIAB konferenciák pedig üdvözölték a varsói értekezletet. Magyar részről a Művelődésügyi Minisztérium az Országos Széchényi Könyvtár három munkatársát jelölte ki; a delegáció: *V. dr. Waldapfel Eszter*, a delegáció vezetője, az OSZK helyettes főigazgatója, *dr. Bélyey Pál*, a Bibliográfiai

Osztály vezetője és *dr. Gombocz István*, a Nemzetközi Osztály mb. vezetője.

A konferenciát az írásbeli referátumok kölcsönös megküldése előzte meg. Magyar részről még a nyár elején két referátumot dolgoztunk ki, amelyek a *Könyvtártudományi Főbizottság* jóváhagyása után a varsói rendezőségen keresztül sokszorosítva eljutottak a többi résztvevőhöz. Ugyanígy kaptuk meg mi is a bolgár, a csehszlovák, lengyel stb. referátumokat. A magyar dolgozatok tartalma a konferencia központi témájához igazodott, a következők címeikkel: *„A szomszéd népek együttműködésének problémái a retrospektív bibliográfiák szerkesztése terén”* és *„A kurrens és szalkbibliográfiák néhány időszerű kérdése.”*

A külföldi referátumokat lefordítottuk, megvitattuk és a bennük foglalt gondolatok és javaslatok alapján készültünk fel magára a konferenciára.

A találkozó jelentőségét emelte az a körülmény, hogy a delegációkat többnyire könyvtárigazgatók vezették: *Bogacsev* (Lenin Könyvtár), *Borov* (Szófiai Bibliográfiai Intézet), *Kleb-Koszanska* (Varsói Nemzeti Könyvtár h. igazgatója), *Kunze* (Berlini Állami Könyvtár), *Petrmichl* (Prágai Egyetemi és Nemzeti Könyvtár), *Popescuné* (Bukaresti Állami Központi Könyvtár), *Mišić* asszony (Belgrádi Akadémiai Könyvtár).

A három napig tartó tárgyalások központi témája a nemzeti bibliográfia tartalmának és fogalmának meghatározása volt, ehhez járultak az anyaggyűjtés és a nemzetközi együttműködés gyakorlati kérdései. *V. dr. Waldapfel Eszter* az első felszólalók között tömören összefoglalta a magyar álláspontot, melyre az utolsó napon elhangzott második felszólalásunkban a közben lezajlott vita ismeretében térünk vissza. Nézetünk szerint mindazok a nyomtatványok, amelyek az 1918 előtti Magyarország területén jelentek meg, a magyar nemzeti retrospektív bibliográfiába tartoznak. Ha egy adott művet valamely más szempont, például annak nyelve a szomszédos ország bibliográfiájába is utalja, a kettős felvételnek semmilyen akadálya nem lehet, sőt a kutatók munkáját ez csak elősegíti. Az együttműködés formáira és tartalmára nézve még az írásbeli dolgozatunkban terjesztettünk elő részletes javaslatokat, melyeknek lényegét szóban is megismélteltük: országonként kijelölendő intézmények kössenek egymással kétoldalú egyezményeket, ezekben írják elő a bibliográfiai adatok és kiadványok cseréjét, régi anyag esetében a könyvtárosok és

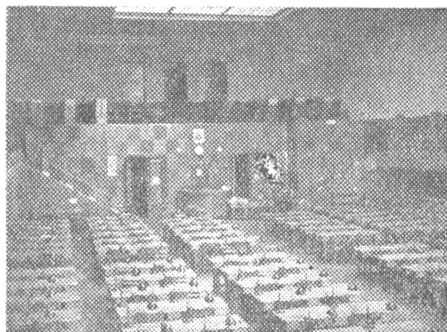
A krakkói Jagello Egyetem
könyvtárépülete

bibliográfusok cseréjét, újabb korokat illetően pedig a bibliográfiai címfelvételek kurrens cseréjét. Csatlakozva egy lengyel gondolathoz, szükségesnek tartottuk a hasonló bibliográfiai konferenciák folytatását és felvetettük egy 1959-ben Keszthelyen megrendezendő találkozó tervét.

A viták során elhangzott felszólalások sokféle szemszögből világították meg a bibliográfiai együttműködés sokszor nehéz kérdéseit. Mišić asszony például azt az érdekes gondolatot vetette fel, hogy a régi művek bibliográfiai gazdája az a nemzet legyen, amelynek kultúrájához az adott mű tartozik. Egyébként elsősorban a jugoszláv delegátusok ellenezték a bibliográfiai válogatás magyar elvét és a kettős feldolgozás gondolatát. A cseh, lengyel, román és szlovák álláspont más-más okból részben eltért, részben egyezett a miénkkel.

A szovjet kiküldöttek sok érdekes részletet ismertettek a Szovjetunióban folyó bibliográfiai munkáról, az NDK képviselői pedig a német nemzeti bibliográfia szerkesztési elveit tárták fel. Bolgár részről különösen a kurrens nemzeti bibliográfiákra vonatkozó együttműködésről hangzottak el termékeny javaslatok.

A sok tekintetben eltérő felfogások egyeztetését az a bizottság végezte, melyben a delegációk egy-egy tagja foglalt helyet. Munkájuk nyomán fölkról fokra kirajzolódtak azok a javaslatok, amelyeket a konferencia utolsó ülése nem mint határozatokat, hanem mint „ajánlásokat” fogadott el. Bár az ajánlások 16 pontját az a negatívum vezeti be, hogy a nemzeti bibliográfiai fogalmi és tartalmi körének egységes meghatározására nem került sor és ezért ez további tanulmányozást igényel, a többi pont az egyetértést tükrözi. A konferencia kívánja és a résztvevők figyelmébe ajánlja a következő fontosabb munkák elvégzését: *Az 1800-ig megjelent művek Központi Címjegyzékének felállítása, a bibliográfiai bibliográfiáinak összeállítás, a folyóiratcikkek retrospektív bibliográfiájának esetleges szerkesztése* stb. Az együttműködés módjaira nézve a konferencia kívánatosnak tartja egymás rendszeres és széleskörű bibliográfiai tájékoztatását, a kész, vagy készülő bibliográfiai kiadványok és bibliográfiai kiadó intézmények jegyzékének cseréjét, a rendszeres és kölcsönös adatszolgáltatást, könyvtárosok és bibliográfusok cseréjét, a kurrens címfelvételek kölcsönös megküldését stb. Az együttműködés legjobb formája a kijelölendő nemzeti bibliográfiai intézmények közötti kétoldalú megállapodások kötése, valamint a könyvtárosok bevonása a kulturális egyezmények tárgyalásaiba

A Jagello Könyvtár olvasóterme

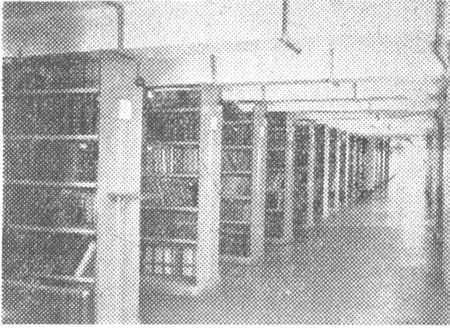
és megkötésébe. További bibliográfiai konferenciákra van szükség, ami pedig a kiadványcserét és a nemzetközi kölcsönzést illeti, ezek ügyében külön össze-jövetelt kell tartani.

A varsói konferencia eredményessége főleg azon múlik, hogy ezekből az ajánlásokból a résztvevő nemzetek mennyit és hogyan fognak megvalósítani. Másrészt viszont kétségtelen, hogy a konferencia összehívása, az együttműködés szükségességének felismerése és folytatásának szándéka, továbbá a problematika pontos felvázolása önmagukban is a jó kezdet biztató eredményei.

A varsói nemzeti könyvtár mintaszerű rendezői munkát végzett. A széleskörű szakmai és jó nyelvi ismeretekkel rendelkező Kleb-Koszanska asszonynak különösen kiemelkedő szerepe volt, de a rendezőség többi tagja sem kímélt időt és fáradságot és a konferenciám túlmenően is mindenben elősegítette a delegációk munkáját.

2.

Varsóban a konferencia napjaiban és utána alkalmunk nyílt a nemzeti és az egyetemi könyvtárak, továbbá a Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének meglátogatására. Részletes ismertetés helyett csak egy-két fontosabbnak látszó megfigyelésről számolunk be. A *nemzeti könyvtár* helyviszonyai a háborús pusztítások következményeként igen mostohák. Igen gazdagok ösnyomtatványokban és elkészítették ezek országos kataszterét is. A könyvtár kereteibe tartozó *Bibliográfiai Intézetnek* 78 munkatársa van. Igen jól fel vannak szerelve mikrofilmgépekkel és pontos nyilvántartásokkal dolgozik a Csereközpont is. Az *Irodalomtudományi Intézet* összeállította a lengyel folyóiratok retrospektív cikkbibliográfiáját és jól haladnak a lengyel bibliográfiai lexikon munkálatai is. Sem Varsóban, sem vidéken nem találkoztunk

A Jagello Könyvtár raktára

tizedes rendszerű szakkatalógussal, könyvtáranként változó egyéni szakrendszert használnak.

A *Tudományos Akadémia* gdanski (Danzig) könyvtára a régi humán tudományanyag gazdag gyűjtőhelye. 40 munkatárs a 350 000 kötetet meghaladó újkori könyvvállományon kívül 700 ösnyomtatványt, 3000 kéziratot, 50 000 1800-ig megjelent művet őriz, kiadványokat tesz közzé, nemzetközi cserekapcsolatokat tart fenn és mindezek mellett ellátja a városi közművelődési könyvtári feladatokról is.

A *krakkói Jagello Egyetem* könyvtára lengyelországi útunk legszebb könyvtári élményét nyújtotta. Az 1364-ig visszanyúló gazdag történelmi múlt és a modern könyvtártechnika nagyszerű szintézise ez a könyvtár, mely közép-európai viszonylatban több szempontból is az elsők között áll. Diákok hordták össze a gyűjtemény alapjait, Kopernikusz olvas-

gatta könyveit és Nagy Lajos királyunk Hedvig leánya ékszerének eladásával segítette ki pénzügyi zavarából. Az új, impozáns épület a második világháború előtt készült el, az utolsó simításokat már békeidőben végezték. Egymillió feletti könyvvállományát a különgyűjtemények karéja veszi körül: 10 000 kézirát, 3000 ösnyomtatvány, 30 000 grafika stb., stb. A polonikumokat teljességre törekvően gyűjti, ezért egyetemi könyvtári jellege mellett a második lengyel nemzeti könyvtárnak tekinti magát, sőt közművelődési feladatokat is betölt. Sokemeletes modern épülete a célnak megfelelően átgondolt szerkezetű és beosztású: a könyv útjának lehető lerövidítésére törekedtek. Óriási, kényelmes olvasótermék 200 férőhelye és a hámulatos gazdag segédkönyvtár esztétikailag is megkapó látványt nyújt. A modern raktárak nyolc emeletét több személy- és teherlift köti össze, a raktárakban bizonyos hőmérsékleten túl önműködő jelzőberendezés lép működésbe, figyelik a nedvességtartalmat, óvják a könyvsorokat az ibolyántúli sugarak káros hatásától, gépesítették a takarítást. A raktáraknak kitűnő világításuk, linóleumpadozatuk van és mindenütt tágasság, tisztaság és rend uralkodik.

Magyarországon, sajnos, még ismeretlen könyvtártechnikai fejlettségnek voltunk itt tanúi, de reméljük, hogy a lengyelországi út tapasztalatai is hozzájárulnak a hasonló célok elérésére irányuló erőfeszítésekhez.

Gombocz István

KITÜNTETETT SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁROSOK

A Művelődésügyi Miniszter a Szocialista Kultúráért jelvényt adományozta a következő könyvtárosoknak:

Altmann Gyula, a Csepel Vas- és Fémművek szakszervezeti könyvtárának könyvtárosa; **Doszpoth Ferencné**, a Ruggyantaárugyár könyvtárának vezetője; **Fröhlich Sámuel**, a Nyomda- és Papíripari Dolgozók Szakszervezete könyvtárának vezetője; **Salgó Románné**, az Újpesti Gyapjuszövőgyár könyvtárának vezetője; **Titz Rezső**, a Tésztagyár üzemi könyvtárának társadalmi munkás könyvtárosa.

Pénzjutalmat és oklevelet a következők kaptak:

A Postás Szakszervezet területén: **Kuklis István**, budapesti központi könyvtár; **Virágh Istvánné**, Miskolc — levelező könyvtár. A Vasas Szakszervezet területén: **Havas Béláné**, Bp. Egyesült Izzó; **Horváth Andrásné**, Győr, Wilhelm Pieck Vagongyár; **Szabadi Viktor**, Budapest, Ganz Vagongyár; A Bányász Szakszervezet területén: **Bónus István**, Várpalota; **Zádor Imre**, Pérecs. A KPDSZ területén: **Szőnyi Pál**, FAERT. Az Orvosegészségügyi Szakszervezet területén: **Rumpler Lászlóné**; **Földes János**, János Kórház. Az Építők Szakszervezetének területén: **Vigh Eta**, Magasépítő Vállalat; **Pallai Ferenc**, Építők Szolnok megyei könyvtára. A MEDOSZ területén: **Törő Sándor**, Bá-

bolna. Az EDOSZ területén: **Titz Rezső**, Tésztagyár; **Keveházi János**, Növényolajgyár. A Közalkalmazottak Szakszervezetének területén: **Porszáz Hedvig**, Szeged, Juhász Gyula kultúrotthon. A Pedagógus Szakszervezet területén: **Vass Ida**, A Textil Szakszervezet területén: **Salgó Románné**, Újpesti Textil; **Selmeczli Nándor**, Győr, Gyapjúfonó. A Nyomdász Szakszervezet területén: **Lőrinc Sámuel**, központi könyvtár. A Vasutas Szakszervezet területén: **Zeke József**, Józsefvárosi állomás; **Cseh Emil**, Székesfehérvár. A Kohász Szakszervezet területén: **Csibra Lajos**, A HVDSZ területén: **Gábor Kálmán**, VIII. ker. Ingatlankezelő Vállalat. A Közlekedési Szakszervezet területén: **Harsányi Ferencné**; **Miklós Ferencné**, Szeged. A Bőrös Szakszervezet területén: **Balogh Lászlóné**, Duna Cipőgyár.

*

TISZAY ANDOR, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiai osztályának vezetője a Nagy Októberi Forradalom 40 éves évfordulója alkalmából a „Fegyverrel a házáért” kormánykitüntetésben részesült. A Magyar-Szovjet Baráti Társaság pedig a Szovjetunió kultúrájának széleskörű megismertetésében végzett munkájáért aranyéremmel tüntette ki Tiszay Andort.

A SZÁMOK TÜKRÉBEN

Győr város közművelődési könyvtáiról

Győr az ország egyik legfontosabb ipari centruma. Központi fekvése, jó szárazföldi és vízi közlekedése további nagy fejlődési lehetőséget biztosít számára. Életét az ipar határozza meg, de emellett az Észak-Dunántúl kulturális központja, jelentékeny iskolaváros.

Lakóinak száma az 1949. évi népszámlálás idején 55 000 volt, ebből 48,6% ipari, 3,2% mezőgazdasági, 48,2% pedig egyéb foglalkozást folytatott. (Közlekedési és kereskedelmi alkalmazottak, tisztviselők stb.) Ma a népességet 66 000 főre becsülik.

Győr könyvtári élete a felszabadulás előtt

A város könyvtári élete már a múltban is jelentékeny volt. Az 1884. évi statisztikai felmérés 21 győri könyvtár-ról emlékezik meg, 85 000 kötet állomány-nyal. A hazánk mai területén levő városok közül csak Budapesten, Debrecenben, Szegeden és Pécsen volt ennél több könyvtári kötet. A könyvek közül 77 000 közkönyvtárakban (6 tanintézeti, 7 egyházi, 1 egyesületi és 1 kölcsönkönyvtárban), 8000 pedig magánosok gyűjteményében volt elhelyezve. A győri püspöki papnevelde 30 000 kötetes könyvtára országosan a 24-ik helyet foglalta el. (Ma mintegy 65 000 kötet az állománya.) A Benedek-rend 16 000 kötetes könyvgyűjteménye pedig 68-ik volt a nagy könyvtárak sorában.

A mai közművelődési könyvtár elődjét, a városi könyvtárt 1896-ban alapították. Az intézmény évekig nem szolgálta az általános művelődés ügyét, még a városi tisztviselők is csak külön polgármesteri engedéllyel használhatták. 1908-ban adták át közhasználatra, de a szabályzat előírta, hogy az olvasónak 18 éven felülnek és „tisztességesen öltözöttnek” kell lennie. Nem csoda, hogy alig akadt kölcsönző. Az elzárttság sokáig jellemezte a könyvtárat. „Kevesen voltak a kiválasztottak, akiknek könyveink ezreiről tudomásuk volt. 1930-ban pl. az ötvenezereből mindössze 102 győri lakos vitt kölcsön könyvet tőlünk, itt benn pedig csak 34 olvasott” — írta a könyvtár vezetője az 1938-ban kiadott évkönyvben. Az intézményt azok a kevesek, akik egyáltalán ismerték, egyszerűen *bagolyvárnak* hívták. 1924-ben a kölcsönzött kötetek száma mindössze 2700 volt. A kölcsönzések száma lassú ütemben fejlődött, 1937-ben elérte a 9800-at, majd a következő

évben ugrásszerűen 15 000 fölé emelkedett.

Az 1938. év forgalmáról részletes adatok is rendelkezésre állnak. Érdekesen jellemzik ezek a lakosság kulturális érdeklődését.

A 389 beiratkozott könyvtári olvasó 62%-a férfi, 38%-a nő volt. Az olvasók 34%-a tisztviselő és nyugdíjas tisztviselő, 20%-a háztartásbeli, 13%-a iparos és kereskedő, 6%-a pedig ipari munkás volt. Könyvtáraink olvasótáborának mai megszólalását ismérve, a legfeltűnőbb a tanulói ifjúság kis aránya, az olvasók mindössze 6%-a. A fiatalok széles rétegei nem érdeklődtek a könyvtár iránt.

A kölcsönzések műfaji összetétele inkább emlékeztet a napjainkban általános képre. A használt könyvek 94,4%-a szépirodalmi mű volt, míg a tudományos- és ismeretterjesztő-csoport 4,1, a földrajzi művek és útleírások pedig 1,5%-kal részesedtek a forgalomból. A legkeresettebb szerzők között Zilahy Lajos foglalta el az első helyet, Jókai és Gárdonyi csak utána következtek.

A háború jelentékenyen hátráltatta a könyvtár munkáját és a harci cselekmények miatt súlyos károk érték.

A könyvtár fejlődése a felszabadulás után

A felszabadulás után a városi könyvtár folytatta működését. 1951-ben egyesült a Központi Technológiai Könyvtár győri fiókjával, majd 1952-ben megyei könyvtárrá alakult. A könyvtárat 1956-ban 60 éves fennállása alkalmából Kisfaludy Károlyról nevezték el, és megfelelő, új helyiséget kapott.

A növekvő szükségleteket a központi könyvtár nem soká tudta ellátni. A peremkerületek lakóinak fiókkönyvtárakat nyitottak. Jelenleg öt fiók működik, az elsőt 1947-ben létesítették. A további tervek szerint fiókokat a jövőben elsősorban az új településeken létesítenek, ahol már a tervek elkészítésekor figyelembe veszik a könyvtár igényeit.

1. sz. táblázat

A könyvállomány alakulása

Év	Könyvállomány az év végén (kötet)	1954	
		100	100
1954,	10 324	100,0	
1955,	14 630	141,7	
1956,	16 701	161,8	

A könyvvállomány

A központi könyvtár helyi kölcsönzést szolgáló könyv anyagának utóbbi fejlődését az első táblázat mutatja.

Ebben az állományi adatok csupán a feldolgozott kötetek számát tartalmazzák. A volt városi könyvtár anyagának túlnyomó része most áll újra feldolgozás alatt és jelenleg nem kölcsönzik. Ezzel együtt az állomány mintegy 75 000 kötetre becsülhető.

Könyvbizszerzésre 1956-ban 44 000 forintot költöttek, 1957-re pedig 60 000 forint az elfogadott költségvetés. (1902 és 1938 között pengőre átszámított évi átlagban mintegy 2250 pengő állott könyvbizszerzésre a könyvtár rendelkezésére.) Kötetelésre 1954-ben 30 000 forintot fordítottak, 1956-ban pedig 15 000 forintot.

A könyvtár számos értékes ritkasággal és helytörténeti anyaggal rendelkezik.

A *Győri Gyűjtemény* a helyi szempontból érdekes műveket tartalmazza. Figyelemre méltó négy, a XVI. században kelt, Győr elestéről és visszavételéről szóló nyomtatvány.

A *Streibig Gyűjtemény* a városban 1728-tól működött Streibig-nyomda által előállított műveket foglalja magába.

A gyűjtemény tartalmazza a *Hazánk* című első magyar vidéki lap példányait 1847. és 1848. évből. Ezekben *Petőfi* néhány, a pesti cenzorok által nem engedélyezett verse is megtalálható. Hasábjain *Arany*, *Tompa*, *Garay* és *Szász Károly* írásai jelentek meg.

A könyvtárban őrzik a híres, 1488. évből való *Turóczi Krónika* egy példányát is.

2. sz. táblázat

A feldolgozott könyvvállomány megoszlása műfaj szerint 1956. XII. 31-én

Műfaj	A könyvvállomány	
	kötet-száma	százalékos megoszlása
Marxizmus — leninizmus		
klasszikusai	143	0,8
Társadalomtudomány, politika	1 502	9,0
Nyelvtudomány	146	0,9
Természettudomány	493	2,9
Orvostudomány	111	0,7
Technika	814	4,9
Mezőgazdaság	280	1,7
Művészetek	747	4,5
Irodalomtudomány	416	2,5
Földrajz	419	2,5
Általános művek	949	5,7
Szépirodalom	8 241	49,3
Ifjúsági irodalom	2 440	14,6
Összesen :	16701	100,0

A hírlap- és folyóirattár mintegy 2000 kötetet tartalmaz. 1920-tól a Győrben megjelent lapok túlnyomó része megtalálható benne, többek között az 1919-ben megjelent *Győri Vörös Újság* és a *Testvériség* ma már ritka számai is.

Jelenleg 154-féle hírlapot és folyóiratot járát a könyvtár. Ebből magyarországi kiadású 88, szovjet 20, népi demokratikus 18, többek országokban megjelenő 28.

A könyvvállomány összetételének vizsgálata (l. 2. sz. táblázat) azt mutatja, hogy a kereslethez képest alacsony a szépirodalmi és különösen az ifjúsági művek aránya.

Az olvasók

Az olvasók száma 1954-ről 1955. évre mintegy negyedével emelkedett, a csomak 1956-os évben azonban az előző időszakhoz képest visszaesés mutatkozik (3. sz. táblázat).

Az olvasók száma a könyvtári szempontból utolsó normális évnek tekinthető 1955. évben több mint tizenegyszerese volt az 1938. évinek. Jelentékenyen megváltozott a nem szerinti megoszlás is. 1956-ban a beiratkozott olvasók 55%-a volt férfi és 45%-a nő, az 1938. évi 62% : 38% aránnyal szemben.

Az olvasók foglalkozásának megoszlása a központi könyvtárban és az ifjúsági kölcsönzőben: munkás 492 (21,1%), paraszt 6 (0,3%), értelmiségi 396 (16,9%), tanuló 978 (41,8%), egyéb 466 (19,9%).

A múltéhoz képest különösen jelentékeny a tanulók részesedésének nagyrányú növekedése, hiszen az 1938. évi felmérés szerint az olvasóknak mindössze 6%-a volt iskolás. Ma közel huszonkét-szer több tanuló az olvasója a könyvtárnak, mint 1938-ban volt. Korábban elemi iskolás olvasó egyáltalán nem volt, ezzel szemben ma a legfiatalabb olvasnitudó korosztálynak is szép számmal akad képviselője. Az összes olvasók közül 6—14 éves korú 494 (21,1%), 14—18 éves 478 (20,50%) és 18 évnél idősebb 1366 (58,4%).

Jelentékenyen emelkedett a munkások arányszáma is és ma már az olvasóknak több mint ötöde jut erre a csoportra a korábbi 6%-kal szemben. Különösen figyelemre méltó a növekedés, ha tekintetbe vesszük, hogy Győrről számos jelentékeny szakszervezeti könyvtár is működik, tehát a munkások nagy része közvetlenül a munkahelyén jut olvasmányhoz.

A folyamatos feldolgozás és a könyvbizszerzés folytán az állomány gyorsabban nőtt, mint az olvasók száma, így az egy beiratkozott olvasóra jutó könyvtári kötetek száma kedvezően alakult. (Orszá-

A beiratkozott olvasók számának alakulása

Év	Olvasók száma az év végén	1954 = 100
1954,	3 480	100,0
1955,	4 406	126,6
1956,	1 987	85,8

gosan nem ez a helyzet a jellemző. Az arányszám 1954-ben 3,0, 1955-ben 3,3, 1956-ban 5,6 volt.

Kölcsönzések

A könyvtár kötetforgalma 1955-ben az 1938. évinek közel a tízszerese volt, de az utóbbi években alig változott (4. sz. táblázat). Az 1956. évi forgalmat az októberi eseményeken kívül hátrányosan befolyásolta a könyvtár költözködése, amely miatt a kölcsönzés három hónapon át szünetelt.

A kölcsönzések műfaji megoszlása a következő volt: ideológia, politika 1083 kötet (1,4%), műszaki 1694 (2,2%), mezőgazdasági 974 (1,3%), szépirodalom 37 629 (49,5%), ifjúsági 22 048 (29,0%), egyéb tudományos és ismeretterjesztő 12 631 (16,6%).

Az 1938-as évhez képest jelentékenyen változott a kölcsönzött könyvek műfaji összetétele. Korábban az olvasott művek 94%-a volt szórakoztató jellegű, a tudományos és ismeretterjesztő könyvek részesedése pedig mindössze 6%-ot tett ki. Ezzel szemben 1956-ban a szépirodalmi és ifjúsági könyvek együttes aránya 79%-os volt. A könyvtár a szórakoztatás mellett ma jobban szolgálja a kutatás, az ismeretterjesztés és a politikai ismeretek terjesztésének ügyét, mint a múltban.

Érdekes megvizsgálni az olvasott könyvek részletesebb műfaji megoszlását is. 1957 II. negyedévében egyes kölcsönzési napok anyagát a szokásosnál szűkebb csoportok szerint is feldolgozták. Összesen 750 kérdőlapot vizsgáltak meg, amelyeken 4282 mű szerepelt. Ezek közül regény volt 2661 kötet (62,2%), elbeszélés 314 (7,3%), vers 89 (2,1%), színmű 121

(2,8%), művészet 102 (2,4%), műszaki 233 (5,4%), történelem 107 (2,5%), útleírás 159 (3,7%), ideológia 102 (2,4%), sport 73 (1,7%), egyéb mű 321 (7,5%). A fenti számok a szokásos statisztikai csoportosításnál sokkal jobban jellemzik az olvasók érdeklődését.

A fenti időszakban megfigyelték, ki a 60 legkeresettebb szépirodalmi író. A felmérés eredményeképpen a következő sorrend alakult ki: Klasszikus magyar írók 18 (30,0%), klasszikus külföldiek 15 (25,0%), új magyarok 14 (23,3%), haladó nyugatiak 5 (8,3%), szovjetek 4 (6,7%), oroszok 3 (5,0%) és népi demokratikus írók 1 (1,7%).

A 10 legkeresettebb író: Jókai, Verne, Mikszáth, Dumas, Gárdonyi, Móricz, Balzac, Móra, Zola és Maupassant.

A kölcsönzések mellett a helybenolvasás is jelentékeny. 1956-ban 1764 esetben látogatták az olvasótermet és 7052 művet vettek igénybe. 1955-ben lényegesen magasabb volt a forgalom, 4204-en 12 901 művet használtak.

A könyvtár kölcsönzési propagandája szervezett. 1956-ban 16 kiállítást és 16 előadást rendeztek. A helyi sajtó rendszeresen foglalkozik a könyvtár kérdéseivel és közli híreit. Falragaszokon, röpcédulákon és tablókön hívják fel a figyelmet a könyvtárra. Különösen sok olvasót vonz a folyóiratborítók kiállítása.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy a könyvtár a felszabadulás előtti időszakhoz képest megsokszorozta forgalmát. A nagy eredmények mellett azonban azt is megmutatják a számok, hogy a forgalom az utóbbi években alig változott. Érdeemes lenne elgondolkozni azon, mi az oka ennek. Talán az, hogy a jelenlegi költségvetési keret nem elegendő arra, hogy a legkeresettebb könyveket kellő számban beszerezzék? Vagy túlságosan erős a helyi szakszervezeti könyvtárak elszívó hatása? Esetleg más okok is közrejátszanak a közvetlen és országosan nem jellemző helyzet kialakulásában.

A szakszervezeti könyvtárak

A nagyobb helyi szakszervezeti könyvtárak közül egyik-másik állománya és forgalma igen jelentékeny, tehát jelentősen befolyásolja az állami könyvtárak működését. Közülük a *Wilhelm Pieck Vagon- és Gépgyár* könyvtára a legnagyobb, amelynek a különböző üzemszervezetekben 17 fiókjá működik és mintegy 8800 dolgozó kulturális igényeit elégíti ki. Könyvállománya az 1955. évi 19 774 kötetéről 1957. június 30-ig 23 077 kötetre növekedett, ami másfél év alatt közel 17%-os növekedést jelent.

A kölcsönzések számának alakulása

Év	Kölcsönzött kötetek száma	1954 = 100
1954.	117 342	100,0
1955,	129 386	110,3
1956,	76 059	64,8

Az olvasók száma az 1955. évvégi 2542-vel szemben 1957. I. fél év végén 1894 volt (az előbbinek 74,5%-a), az év végéig azonban további beiratkozások várhatók. 1957 közepén a gyár dolgozóinak 21,5%-a volt a könyvtár beiratkozott olvasója.

A kölcsönzések száma 1955-ben 69 296 kötetet tett ki, míg a csonka 1956-os évben 63 631 kötetet adtak ki (az előző évi 91,8%-át). 1957. I. felévében 22 003 könyvet vettek ki az olvasók.

Az egy olvasóra jutó könyvtári kötetek száma az említett másfél év alatt 7,8-ról 12,2-re emelkedett. A látszólag kedvező arányváltozás oka nagyobb részben az olvasók számának csökkenése. Az egy olvasóra jutó forgalom 1955-ben 27,3, 1956-ban pedig 34,8 kötet volt.

A *Richards Finomposztógyár* szakszervezeti könyvtárának az 1954. I. fél év végén 3090, 1957 azonos időpontjában 3989 kötet volt a könyvvállománya. (A növekedés 29,1%.) A könyvtárba 1954. I. felév végén mintegy 400-an, 1957 közepén 500-an voltak beiratkozva. (A gyár összes dolgozóinak kb. negyede.) A kölcsönzések száma 1954. I. fél évében 3681, 1957 azonos időszakában 5400 kötetet tett ki. A forgalom 46,7%-os növekedése különösen szembetűnő, hiszen az állomány és főleg a beiratkozott olvasók száma ennél sokkal lassabban emelkedett.

Az egy olvasóra jutó kötetek száma 1954-ben és 1957-ben egyaránt 8 körül mozgott, az egy főre jutó kötetforgalom azonban a dolgozók növekvő érdeklődése

folytán 9,2-ről 10,8-ra növekedett. (Félévi adatok alapján számítva.)

Az építők *Erkel Ferenc Kultúrotthon*-ának 13 000 kötetes könyvtára 2700 építőipari dolgozót hivatott ellátni olvasmányokkal. Beiratkozott olvasóinak száma 320 fő (az összes dolgozóik mintegy 12%-a), akik 1957. II. negyedében 2640 kötetet kölcsönöztek. (Átlagban 8,3-et.) Az egy olvasóra jutó kölcsönzések száma elég kedvező tehát, az adatok mégis azt mutatják, hogy a dolgozók általában kevésbé látogatják a könyvtárat, mint a gyárakban. Ennek jórésben az az oka, hogy az építőipar nem dolgozik állandóan egy helyen, ami különösen megnehezíti a könyvtárak létesítését. A nehézségeket úgy próbálják legyőzni, hogy a kultúrotthon könyvtárát a közelmúltban területi intézményre szervezték át, amely szakmailag irányítja az építkezéseken és a vállalatoknál levő kisebb könyvtárakat. Az intézmény hasznosnak bizonyult, működése ideje alatt jelentékenyen csökkent a könyvelvésés.

A *Jókai Művelődési Ház*ban 3195, a *Vasas Kultúrotthon*ban 982 kötetes könyvtár szolgálja a dolgozók művelődését.

Az említett 5 nagy könyvtár együttes könyvvállománya mintegy 44 000 kötet, tehát a Győr megyei könyvtár állományának közel háromszorosa. Nyilvánvaló, hogy ezeknek az intézményeknek igen nagy a hatásuk a város lakóinak művelődésére és a megyei könyvtár munkájára.

Szabó Endre

Könyv, a tudományos kutatás segédkönyveiről

Könyvtárosaink gyakran kerülnek kellemetlen helyzetbe, amikor az olvasók egyes különleges szakkérdések megismeréséhez kérnek tőlük útbaigazítást és irodalmat. Ugyanis kevés olyan könyvtár akad, amelyek enciklopédiákból, bibliográfiákból, katalógusokból, biográfiákból, szótárakból és hasonló jellegű művekből álló több ezer kötetes segédkönyvtárral rendelkezik, s így ki tudja elégíteni a kutatók legkülönfélébb igényeit. Kisebbségi könyvtárak — áll ez különösen a közművelődési hálózatra — nem tudnak ilyen gyűjteményt beszerezni, de ez felesleges is. Ellenben annál nagyobb hiány van egy olyan magyar nyelvű kézikönyvben, amelyik felsorolná az egyes tudományágak tanulmányozásához szükséges alapvető szakmunkákat. *Gulyás Pálnak* érdemes műve, A *bibliográfia kézikönyve* ilyen szempontból meglehetősen elavult, hiszen megjelenése óta 16 év telt el s azóta a polgári gondolkodásmód helyét szocialista szemlélet foglalta el, és közben a hazai, külföldi irodalom egyaránt igen sok olyan művel gyarapodott, amelyek a régiakat többé-kevésbé használhatatlanná tették. Gulyás könyve pl. nem sorol fel olyan bibliográfiákat, amelyekből a marxista filozófia vagy az atomfizika legújabb eredményeiről értesülhetnek.

Ilyen körülmények közt az Egyetemi Könyvtár dolgozói elsősorban a könyvtárosok munkáját akarták megkönnyíteni akkor, amikor

*Szentmihályi János*nak, a tájékoztató-bibliográfiai csoport vezetőjének irányításával megkezdtek a tudományos kutatás legfontosabb segédkönyveinek annotált összeállítását. Kijelöltek pontul szolgált a könyvtár segédkönyvtára, amely magyar viszonylatban a legjobbnak mondható, és a legújabb magyar és külföldi bibliográfiák sokasága. A munkába külső segítőtársakat is bevontak, a mezőgazdasági, orvosi, műszaki stb. könyvtárak dolgozóit és egyéb szakembereket.

A könyv kizárólag gyakorlati célból készült. Ezért elsősorban olyan munkákat ismertet, amelyeket a kutatók valamelyik budapesti vagy vidéki könyvtárunkban megtalálhatnak. Használhatóságát nagyban fokozza az Országos Széchényi Könyvtár könyvtárosainak segítségével, akik vállalkoztak arra, hogy a külföldi művek hazai leldéjét a központi címljegyzék segítségével megjelölik.

Természetesen akadnak olyan kézikönyvek, amelyeket Magyarországon nem szereztek be, jöllehet egyes szakterületek tanulmányozásánál nélkülözhetetlenek. A készülő bibliográfiában ezek is helyet kapnak, ezért is, hogy szakkönyvtáraink számára szerzeményi útmutatóul szolgáljanak.

A *Bibliotheca* kiadványát az 50 ívre tervezett és régi szükségletet pótló könyvet előreláthatólag a jövő év utolsó negyedében fogja megjelentetni.

AZ ELSŐ MAGYAR NYOMTATOTT KÖNYVÁRJEGYZÉK

1710-ben Rákóczi csillaga már nagyon lehangyolott. A kurucok az egyre növekvő túlerő elől visszahúzódtak az ország északkeleti részére. Pozsony vidékén végleg elültek a harcok és megerősödött a labanc uralom. Visszatérhettek az országgyűlés által kitiltott jezsuiták és átvehették újból a nagyszombati egyetemnek és nyomdájának a vezetését.

A nyomda a háborús időket bántatlanul vészelte át, sőt ezekben az években az addiginál több kiadványa látott napvilágot. A vásárlókedv azonban a harcok, pusztítások, a pestisjárvány és pénzhígítás következtében megcsappant. Tele voltak a raktárak könyvekkel. Olyan művek is akadtak itt, amelyeket a nyomdával kapcsolatos könyvesbolt más kiadóktól vett át eladásra.

A készletek értékesítésének a gondolata foglalkoztatta a nyomda vezetőit akkor, amikor elhatározták, hogy a raktáron levő művekről nyomtatott árjegyzéket készítenek. Így keletkezett 1710-ben Nagyszombatban az a 12 leveles kis nyomtatvány, amely a *Catalogus librorum, qui in Academica Societatis Jesu Typographia venales habentur* (A Jezsuita Akadémia nyomdájában levő eladandó könyvek jegyzéke) címet viseli.

Érdeemes betekinteni ebbe az első ránkmaradt magyar nyomtatott könyvárjegyzékbe! Milyen munkákat kínáltak eladásra, milyen könyveket vásárolhattak elődeink két és fél évszázaddal ezelőtt?

A jegyzék összesen 338 művet sorol fel s ezeket nyelvek szerint csoportosítja. Ebből a többség, 231 latin nyelvű, 68 magyar, 25 szlovák, illetve cseh és 14 a német. A címléírás nem pontos. Például a nem latin nyelvű művek közül soknak a címe latinra van fordítva. A cím után a könyv alakja következik (ívrét, negyed-rét, nyolcad-, tizenkettő-, huszonegyed-rét) és az ára. A legolcsóbb füzet ára 3 dénár — ilyen elég sok van —, az átlagár pedig 20—25 dénár körül mozog. (Összehasonlításul megjegyezzük, hogy ebben az időben 1 kg fehér kenyér 4 dénár, 1 kg szappan 25, 1 kg borjúhús 25 dénár volt.) Igen sokba került a *Corpus iuris Hungarici*, 9 Ft-ba (1 forint egyenlő 100 dénárral). Ennél drágább csak Cache-ranus *Theologia assertivaja* volt, 10 Ft. A magyar nyelvűek közül a teljes *Bibliát* 4 Ft-ért lehetett megvenni, Pázmány Péter *Kalauzát* és szentbeszédeit pedig egyaránt 2—2 Ft-ért.

A felsorolt művek nagyobb része Nagyszombatban készült, de akad köztük szép számmal más, külföldi nyomdából származó könyv is.

Az egyetemet az alapítólevél szerint Pázmány Péter elsősorban azért alapította, hogy „elősegítse a katolikus vallás terjedését” és ezáltal „szelídítse a harcias nemzet erkölcsseit”. Ezt a célt szolgálta a nyomda kultúrpolitikája is. Az árjegyzékben a csak magyarul tudó jóformán nem talált mást, mint szentbeszédeket, egyházi énekeket, vallásos elmélkedéseket, teológiai magyarázatokat. Szerepel ugyan itt 15 dénáros árral *Balassa Bálint* egyik verseskönyve, ez azonban csak istenes énekeit tartalmazza. Virágénekei évszázadokon át kéziratban lappangtak, mert az egyházi felfogás szerint — s ebben katolikus papok és protestáns prédikátorok egyetértettek — azok az erkölcselenséget terjesztették.

A magyar világi „irodalmat” összesen három mű képviseli. Az egyik egy olcsó, 3 dénáros ábécéskönyv, a másik *Viszocsányi Ferenc* jezsuita atya nyelvtana, a harmadik pedig egy katonai szabályzat. A két utóbbi könyvből egyetlen példány sem maradt ránk. Ez újabb bizonyosság arra, hogy az évszázadok során milyen sok régi magyar könyv semmisült meg.

A német művek kivétel nélkül teológiai jellegűek, a szlovákok közt pedig két nem egyházi tartalom van, egy nyelvtan és egy olcsó, 5 dénáros füzet, amely pestis elleni orvosi tanácsokat ígért a vásárlóknak. A latin nyelvűek közt már bővebb a választék. A különböző retorikai, poétikai, jogi, matematikai, nyelvészeti és filozófiai munkák mellett a klaszszikus irodalom kedvelői tizenegy Cicero-kiadást találhattak.

A katalógus végül megemlíti ár nélkül egy sereg művet, köztük *Istvánffi, Bonfini* krónikáját, amelyeket a nyomda kívánatra meghozat a vásárlóknak.

A jegyzék kultúrtörténelmünk egyik érdekes, értékes emléke. Átböngészése után mégis hiányérzéssel tesszük le. Felsorol 338 művet, de ezek közül egyetlen olyant sem találunk, ami utalna arra, hogy megjelenése a magyar történelemnek milyen emlékezetes idejére esik!

Feltehető, hogy más nyomdák is hirdették a raktáron levő könyveiket, talán még előbb is, mint a nagyszombati. Ezek azonban, ha ugyan egyáltalán voltak, nem maradtak ránk. Könyvhirdetés?... Az ilyesmit nem tartották fontosnak, megőrzésre érdemesnek az emberek. Az 1710. évi árjegyzék is ismeretlenül kalódott mindaddig, míg a neves gyűjtő, *Ráth György* rá nem talált egyik példányára. Ezt a példányt ma a nagyerftékű *Ráth-gyűjtemény* többi kicsével együtt a Magyar Tudományos Akadémia őrzi.

Vértesy Miklós

ÖTÉVES A KÖNYVTÁRELLÁTÓ

Az utolsó néhány esztendő annyi szervezeti változást hozott a kulturális és gazdasági életünkben, hogy ha valamely intézményünk öt éves fennállásáról beszélünk, erről már mint „régiről” emlékezhetünk meg.

Ilyen „rég” létesítményünk a Könyvtárellátó is, amely most ünnepli fennállásának öt éves fordulóját. Örömmel beszélünk ez alkalommal róla, mert túlzás nélkül állíthatjuk, hogy jórésztben beváltotta az alapításkor hozzáfűzött reményeket, megszilárdult és megvannak további fejlődésének előfeltételei.

Társadalmi életünk szocialista átalakulása nyomán — nemcsak nálunk, hanem a Szovjetuniótól kezdve minden szocialista országban is — olyan hirtelen jöttek létre a könyvtárak ezrei, hogy a szervezett könyvellátás mindenütt nyomasztó gond lett és bizonyos mértékben gond ma is. Ennek az az oka, hogy az állami intézmények, vállalatok, társadalmi szervezetek megnövekedett könyvfogyasztása mellett hihetetlen mértékben megnőtt a tömegek vásárlási igénye is. Sem nálunk, sem a többi szocialista országban nem nőtt ezzel arányosan a könyvkiadó és könyvkereskedelmi vállalatokba fektetett forgatóke, aminek az lett a következménye, hogy a megjelent könyvek jó része a megjelenés után rövid idő múlva már nem kapható. Biztosítani kellett tehát a könyvtárak szervezett könyvellátását. Ezt a feladatot a Szovjetunióban több mint 25 év óta az ún. *könyvtári kollektorok* látják el, amelyek a különböző kiadóvállalatoktól azonnal összegyűjtik a közművelődési könyvtárak számára szükséges könyveket s a velük szerződésben álló könyvtárakhoz juttatják. A könyveken kívül rendszerint egyéb könyvtári anyaggal (katalóguscédula, könyvtári nyomtatványok) is ellátják a könyvtárakat.

A Könyvtárosok Boltja
a Népköztársaság útja 16. sz. alatt

A könyvtárak könyvellátásának intézményes biztosításáról a népi demokratikus országokban mindenütt hasonlóan gondoskodtak.

Nálunk a könyvtárak központi könyvellátásának — egyes területeken — hagyományai vannak. Pl. a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* régebben központilag látta el könyvvvel fióknálázatát. Hasonlóan járt el a *Népkönyvtári Központ* is, amely a könyveket könyvtári kötésben, raktári jelzetekkel, katalóguscédulákkal és könyvkártyával ellátva küldte szét.

A Könyvtárellátót 1952-ben hivatalosra a 2.042/13/1952. sz. minisztertanácsi határozat. Indulásának idején már erős híralatok érték a Szovjetunióban a kollektorokat, mert munkájuk nehézkes és lassú volt, gyakran mechanikus elosztószervként működtek, s nem a könyvtárak rendelkezéseinek kielégítésére törekedtek. A szomszédos népi demokratikus országokban pedig a legtöbb kifogás az volt a hasonló jellegű intézmények ellen, hogy kizárólag kereskedelmi szempontokat vettek figyelembe s pusztán a könyvek eladását tekintik feladatuknak, de sem a könyvek könyvtári kötéséről, sem jelzeteleséről és szereléséről nem gondoskodnak.

A Könyvtárellátó létrehozásakor figyelembe vették mind a központi könyvellátás hazai gyakorlatát, mind pedig a Szovjetunió kollektorainak munkáját.

A Népkönyvtári Központ által meghonosított egységes raktári rendszer lehetővé tette, hogy annak gyakorlatát folytatva az új Könyvtárellátó könyvtári kötésben, jelzetekkel, katalóguscédulával és könyvkártyával ellátott könyveket küldjön a megrendelőknek. A Könyvtárellátó kezdettől fogva arra az álláspontra helyezkedett, hogy mint kereskedelmi szerv rendelkezést bonyolít le, *de a könyvtárakat a tőlük beérkezett rendelések alapján elégíti ki, nem küld szét nekik semmiféle anyagot, amit a könyvtárak nem rendeltek meg tőle.* (Maga a Népkönyvtári Központ is csak addig folytathatta a központi szétosztás gyakorlatát, amíg jórészt új könyvtárak számára küldött könyveket.) Ez a helyes eljárás oszlatta el a könyvtárosok kezdeti bizalmatlanságát, úgy, hogy megalakulása után egy év múlva már több száz könyvtárral lépett szerződéses viszonyba s a járási és megyei könyvtárakon kívül az összes falusi letéti könyvtárakat ellátta könyvvvel.

A szakszervezeti könyvtárak nehezebben kapcsolódtak be ebbe a szervezett ellátásba, de amilyen mértékben fejlőd-

nek a szakszervezeti hálózati központok, olyan mértékben veszi át a Könyvtárellátó az egész szakszervezeti hálózat rendszeres könyvellátását.

A Könyvtárellátó ma több mint 1300 könyvtárral áll szerződéses viszonyban; az elmúlt évben kb. egymillió kötet könyvet szállított a könyvtáraknak. Most nem kívánunk egyéb szolgáltatásairól szólni, mert lapunk nemrég foglalkozott ezzel. Elég megjegyeznünk, hogy a közművelődési könyvtárak katalógus- és könyvkártya-szükségletén kívül csaknem minden könyvtári nyomtatványt árusít.

Munkájának legfőbb erénye, hogy nem rideg üzleti alapon kezeli vevőit, s noha kereskedelmi vállalkozás, igyekszik a kereskedelmi szempontokon kívül a könyvtárak érdekeit a legmesszebbmenően figyelembe venni, jó példáját adva annak, hogyan kell a szocialista kereskedelemnek működnie.

Anélkül, hogy ünneprontók lennének, meg kell itt említenünk, minek a megjavítását kérik még a könyvtárosok, s mit várnak a Könyvtárellátótól a jövőben?

Elégedetlenséget vált ki — főleg üzemi könyvtárosainkból —, hogy a Könyvtárellátó nem tudja maradéktalanul kielégíteni igényeiket, különösen, ha olyan művekről van szó, amelyeket a közönség szétkapkod.

Ebben ugyan nem a Könyvtárellátó a hibás, hanem jórészt a könyvkiadásunkban mutatkozó aránytalanságok, másrészt az ÁKV-nek a könyvtárakkal szemben megnyilvánuló szűkkeblősége. Bármennyire is örülünk annak, hogy valamennyi könyvet megvásárolja a közönség, mégis a könyvtáraknak kell az elsőséget biztosítani, mert a könyvtár birtokában levő könyvet sokkal több ember olvashatja, mint a magánosok kezébe kerülőket.

Amilyen mértékben épülnek a könyvtárak katalógusai, olyan mértékben nőnek a könyvtárak igényei a Könyvtárellátó katalóguscéduláival szemben. Noha az egyes cédulák címléírása és szakozása gondos munkára vall, mégis az látszik meg rajtuk, hogy a Könyvtárellátó nem szerkeszt belőlük katalógust. Ezért van az, hogy a címléírások, a szakozások és a raktári jelzetek nem mindig következetesek. Pl. ugyanahhoz a szakhoz tartozó, teljesen azonos tárgyú műveket különböző részletességgel szakoznak, és emiatt a kérdéses művek cédulái a szak-katalógusban nem kerülnek egymás mellé. Vagy ugyanannak a műnek különböző kiadásai más-más raktári csoportba kerülnek. Természetesen a hibák forgalomba hozott cédulák kis hányadát érintik, könyvtárosainkat mégis sok bossz-

Csomagolják a könyveket a Könyvtárellátóban

szúságtól, javítgatástól mentesítene, ha a Könyvtárellátó maga is szerkesztene katalógust, mert ezzel a hibákat előre kiküszöbölne.

Könyvtáraink egyik igen súlyos gondja: az elveszett könyvek pótlása. Ha már könyvkiadásunk a papírhiány miatt nem nyomathat minden műből elegendő példányt, kereskedelmünk pedig a ki nem elégitő forgótökeje miatt szinte alig dolgozhat raktárra, legalább a Könyvtárellátónak kellene nagyobb forgótökét, tehát nagyobb árukészletet biztosítani, hogy a könyvtárak a régebben megjelent műveket is megkaphassák.

Igen jó szolgálatot tesz a könyvtáraknak a *Könyvtárosok Boltja* is. Általános kívánság, hogy az antikvár könyveket is mindenekelőtt a könyvtárak rendelkezésére bocsássák. A Könyvtárosok Boltját tehát antikvár részleggel kellene a jövőben kiszélesíteni.

Egyes üzemi könyvtárosok állandó gondja a könyvek újrakötötése. A Könyvtárellátó üzemeként működő javító könyvkötézet, a mai nehéz könyvelézési viszonyok mellett, igen jó szolgálatot tehetne könyvtárügyünknek, s még üzleti vállalkozásnak sem lenne rossz.

A Könyvtárellátó a könyvtári nyomtatványokon kívül ma is árusít apróbb könyvtári berendezési tárgyakat (katalógusdobozt, kartotékdobozt, kiállítási könyvtámaszt stb.). Ki kellene szélesíteni a Könyvtárellátó effajta szolgáltatásait a modern könyvtári bútorok műhelyrajzainak rendelkezésre bocsátásával, sőt kész könyvtári bútorok árusításával, esetleg rendelések lebonyolításával.

A Könyvtárellátó öt esztendő alatt szilárd intézménnyé vált. Ha munkáját összehasonlítjuk a Szovjetunió, vagy a népi demokráciákban működő bármely hasonló szervvel, úgy látjuk, megállja helyét, sőt a bürokráciamentesség, a szolgálatkészség s a könyvtárak érdekeinek figyelembevétele terén sok hasonló kereskedelmi szerv számára követendő példát is szolgálhat.

Sallai István

BOD PÉTER

(1712—1769)

1.

1768. nov. 24-én az erdélyi főköormány-székhez királyi leirat érkezett. Ez a leirat úgy intézkedett, hogy a főköormányzék azonnal foglaltasson le három Erdélyben megjelent könyvet, köztük a *Magyar Athénás*t, nyomozza ki íróját, kiadóját és indítson ellene eljárást. A nyomozás anyagából csak a nagyenyedi városi tanács jelentése ismeretes. A jelentés a következőket állapítja meg: „...a Sárdi Sámuel nyomtató műhelyében egyedül a *Magyar Athénás* című könyvet nyomtatják... Sárdi Sámuel kikérdezte, mentségeül azt hozta fel, hogy ő ezt magyarigeni református pap, Bod Péter úr kérésére és költségén nyomatta ki, mintegy 800 példányt a szerzőnek átadott s előtte nincs tudva, hová lettek...” Az első magyar nyelvű írói katalógus, a *historia litteraria* első magyar nyelvű összefoglalása tiltott könyv lett hát, s íróját a zaklatások rövidesen a sírba vitték.

2.

Bod Péter 1712-ben született Felsőcsere-nátonban. Tanulmányait a nagyenyedi kollégiumban végezte. négy éven át a kollé-

gium könyvtárát is gondozta. Mikor 1740-ben külföldi tanulmányútra indult, a kollégium ajánlólevele többek közt mint „rendes és hasznos bibliothecariust” jellemezte. Három évet töltött Hollandiában a leydeni akadémián. Érdeklődése igen széleskörű: hittudományon kívül keleti nyelvekkel, jogtörténettel és természettudományokkal foglalkozott. 1743-ban tért vissza Erdélybe. Bethlen Kata grófnő, aki már korábban is pártfogolta, udvari hitszónokának hívta meg, Bod 1749-től Magyarigenben lelkészkedett 1769-ben bekövetkezett haláláig. Irodalmi tevékenységéhez kiegyensúlyozott életpályája, társadalmi környezete tág teret nyújtott. Bethlen Kata könyvtára és saját jelentős könyvgyűjteménye hasznos forrás volt Bod tudományos munkásságához, de más nagy gyűjteményeket is ismert, például *Ráday Gedeon* könyvtárát. Művei nyomtatásához könnyen szerzett mecénásokat, anyagi támogatást. Csak így érthető, hogy húszegynéhány év alatt 21 műve jelent meg nyomtatásban és legalább megegyeszer ennyi maradt kéziratban. Munkásságának alapmotívuma a fáradhatatlan anyaggyűjtés. Egyháztörténeti tanulmányai során óriási irodalmat dolgozott fel és ezt határozottan felismerhető bibliográfiai érdeklődéssel tette. Így egyik korai munkájában (*A szent bibliaának históriája*) a magyar bibliafordítások könyvészetét írta meg, *Szent Hilárius* c. művében pedig az „elmét gyönyörködtető és megvidámító könyvek” szakcsoportokra osztott bibliográfiáját állította össze. Hozzávéve ehhez egy kéziratban fennmaradt munkáját, mely a magyar történelem irodalmát dolgozta fel, joggal számíthatjuk tőle a magyar szakbibliográfia kezdetét. Bibliográfiai érdeklődésről beszél az a katalógus is, melyet Bethlen Kata magyar könyveiről készített. *Pápai Páriz Ferenc Erdélyi Fénikséhez* írt terjedelmes jegyzetei pedig arról tanúskodnak, hogy Bod Péter az írás, a könyv és a könyvnyomtatás történetének is egyik korai művelője.

3.

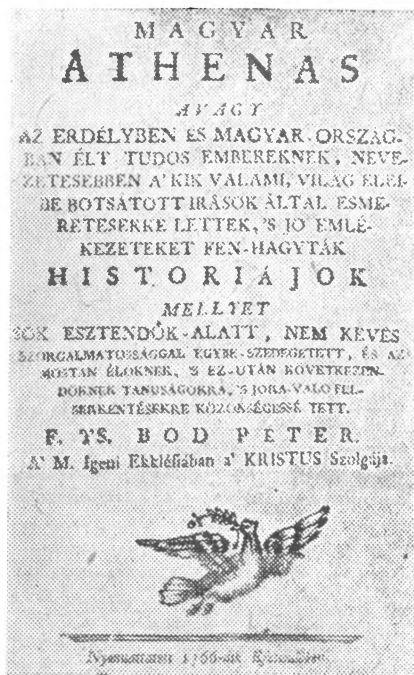
Egy könyvek közt eltöltött élet eredménye a *Magyar Athénás*, mely címlapja szerint 1766-ban, előszava szerint azonban 1767-ben jelent meg. E mű életrajzok és könyvcímek betűrendes gyűjteménye, így írói életrajzgyűjtemény és bibliográfia, de irodalomtörténet is egyben

a kor színvonalán. Ott folytatja a nagy vállalkozást, ahol elődje, Czvittinger el-
ejtette a fonalat. Természetesen jelentős
nála a mennyiségi növekedés, hiszen
hozzávetőleg 500 írot ismer (Czvittinger
350 írot). Czvittinger és követői a nem-
zetközi tudományos élet számára latinul
írtak, Bod Péter már nem a művelt nagy-
világnak szánta a Magyar Athénást. Nyil-
ván tapasztalta, hogy elődeinek ilyen ter-
mészetű latin nyelvű munkái itthon ha-
tástalanok maradtak. Tudatosán fordult
ezért a magyar közönség felé és tudato-
san írt magyarul — magyar írókról és
magyar könyvekről. Műve előszavában
még azt is nehezményezi, „*hogy ezen ma-
gyar könyvetskében sok deák szók és
deák nyelven írott dolgok elegyedtenek*”.
Ebből a szemléletből következik aztán,
hogy elsikkad nála a magyar humaniz-
mus irodalma. Mátyás könyvtára tudó-
saival együtt a „*Találósások és igazítások*”
közé, tehát a függelékbe szorul és sok je-
lentős humanistát csak érdektelen, rövid
jellemezésekkel szerepeltet a Magyar
Athénásban.

A magyar irodalomról alkotott képe —
a humanizmus irodalmáról nem is be-
szélve — elég szegényes. Balassit, Zri-
nyit, Győr ösit megemlíti ugyan, de
színtelen és általánosságban mozgó jel-
lemzést ad róluk. Balassiról 4 sort ír:
„*Gróf Balassa Bálint nemcsak híres, ne-
vezetes vitéz úr volt, hanem nagy tudó-
mányú és a vers szerzésben igen hatal-
mas. Kinek énekjei sokszor ki-nyomat-
tatván, mindeneknek kezekben forog-
nak.*” És Gyöngyösiről: „*Nevezetesen
született volt a magyar vers írásra s le-
het méltán mondani magyar Ovidiusnak
vagy Márónak (Vergilius). Igen kedvesek
a versei, annyira el is híresedtek, hogy
sem előtte, sem utánna mássa nem tar-
tatik Gyöngyösinek a vers írásban.*”
Ezekhez a példákhoz hasonlóan ítélet-
alkotásai, véleményei még nagyon hiá-
nyosak és bizonytalanok. Tudományos
alaposság helyett közvetlen, kedélyes
hangon foglalkozik íróinak magánéleté-
vel, szívesen mesél el anekdotákat, ér-
dekességeket róluk. Ez a Magyar Athé-
nást kedves, színes olvasmányá teszi.

Heltai Gáspárról például elmondja,
hogy „*neve arra mutat, mintha Heltáról
vette volna eredetét, mely egy száz falu
Szeben mellett, ahol híres tseresnye ter-
rem.*” Vásárhelyi Baba Ferencről, egy
kevésbé jelentős íróról így ír: „*Enyedi
deáksága után tanult a Fránkfurti Aka-
démian, ott létében magyarra fordította
a Vitringa Kampégius Vita spiritalis
nevű könyvét...* Ez az ember annak
utánna tokai borral való kereskedésre
adta magát; de belé vesztette, sokkal
meg adósodott, elnyomorodott, rongyoso-

dott, de még is szüntelen arany hegyek-
kel álmodozott. Magyar országom bujdok-
lott többire, hogy az adósságaiért meg ne
foggják, elméjében is meg-háborodott, es
meg-hált 1740.-dik eszt. Pápán; testált a
mátkájának száz ezer forintokat, holott
egy pénznek sem volt ura.” Ez az anak-
dotázó hajlam, csevegő, humorizáló hang
az erdélyi memoárirodalom emlékéit
idézi, és Bod Péter nyilván merített is
bőven ebből az irodalomból. Kemény
János emlékirataiból származik például
az az anekdota, amit Hunyadi Ferenc-
ről mesél el: „*Mikor 1595-dik eszt. Sig-
mond Szinán basa ellen az Oláh országba
nagy készüllettel ment volna, Ferentz
doktor olyan hírt költött alattomban az
udvari ifjak között, hogy ő tudna olyan
fegyver ellen való orvosságot, mellyel va-
laki élne, azt a golyóbis nem találná; a
fülébe mennén a fejedelemnek mint ifjú
embernek, és Ferentzet reá kérvdén, nem
tagadta meg, sőt állatta hogy úgy va-
gyon; de az aféle szerekkel való ládját
Brassóban hagyta. Utánna küldvén őtet
a fejedelem, azt írta vissza Brassóból: ő
a ládjában olyan fegyver ellen való or-
vosságot talált, hogy valaki azt akarja,
hogy az Oláh országi hadakozásban a
golyóbis ne találja, az üljön Brassóban,
amint ő is fog tselekedni, s javallja, hogy
a fejedelem is úgy tselekedjék.*” Derüs

A Magyar Athenás címlapja

hangja élessé és gúnyossá válik, ha valási ellenfeleiről ír. *Pázmányról* például ezt olvassuk könyvében: „Sok méltatlan vádokkal terhelte mind a reformata... vallást s mind annak tanítóit: hallatlan s csak a maga agyából született, képzelt hibákat rájuk fogott, fejér fogakkal névette, tsúfolta, nyomtatott könyvetskékbe világ eleibe bótáította, magának is nem kevés gyaláztatára.” Vagy amit Apafi fejedelemmel kapcsolatban ír: „*Voltanak olyan fene ette lelkieméretű rosdás írók, akik azt hagyják nem igen régen is emlékezetben, hogy Apafi Mihály fejedelem... elhagyván a reformata vallást, a római hitre állott. Ez ördög epéjébe mártott pennának a gyümlölte és szemtelen hazugság.*” Katolikusok és unitáriusok ellen úgy hadakozik, mintha a hitviták korában élne. Éppen ez volt az oka annak, hogy a katolikus királyi hatalom elrendelte könyve elkobzását és vizsgálatot indított ellene.

A Magyar Athénás az írói életrajzok felsorolása után közöl egy 20 csoportból álló bibliográfiát, ezzel a címmel: „*Magyar könyvek, melyek bizonyos materiákról írtak és utáltak világra.*” Szakcsoportjai közül 17 vallásos tárgyú és csak 3 a világi irodalom csoportja. Ez az arány is mutatja, hogy művében milyen túlnyomó szerepe van még a vallásos irodalomnak.

TABON és BALATONBOGLÁRON az új járási művelődési házakban épülnék a járási könyvtárak helyiségei is. 1958-ban mindkét járási könyvtár beköltözik új helyiségeibe. (K. B.)

AZ 1919-ES TANÁCSKÖZTÁRSASÁG MEGYEI SAJTÓJÁNAK cikkbibliográfiáját a veszprémi Megyei Könyvtár a Nagy Októberi Forradalom 40. évfordulója alkalmából készítette el. Az összeállítás tartalmazza a Vörös Zászló, a Veszprémi Egyetértés, a Munkás Újság, a Pápai Lapok, a Pápai Közöny, a Pápai Hírlap, a Pápa és Vidéke, a Sümeg és Vidéke 1919-es évfolyamának cikkanyagát. A kutatók az Országos Széchényi Könyvtárban levő sajtópéldányokból vették anyagukat. A bibliográfia céduálakon van feldolgozva és a kutatók rendelkezésére áll a Megyei Könyvtárban. Könyvtárakban való kiadását további kiegészítés után 1959-re, a Tanácsköztársaság 40. évfordulójára tervezi a könyvtár. (P. R.)

PORSCHT FRIGYES grafikus munkáiból kiállítás nyílt nov. 20-án az 1. sz. (Vadász utca) Szabó Ervin Könyvtárban. A megnyitón Végh György költő beszélt.

EGYÉVES GYERMEKKÖNYVTÁROS TANFOLYAMOT indított a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a Könyvtárügyi Tanács segítségével. A november 6-án megkezdett előadásorozat első előadásán 40 hallgató és számos érdeklődő vett részt. Elsőként „Általános gyermeklélektani bevezető” címen Radnai Béla egyetemi adjunktus előadása hangzott el.

Érdemes megemlíteni, hogy Bod Péter inkább jó igyekezettnek, mint könyvnek tartja munkáját s előszavában elmondja azt is, hogy ez a vállalkozás meghaladja egy ember tehetségét. Ez a megnyilatkozása és még inkább egy Ráday Geodeonhoz írt levele arra vali, hogy kedvező körülményei ellenére is elszigeteltnek érezte magát és eljutott a tudományos élet megszervezésének gondolatához. Ezért vetette fel egy tudományos egyesület (akadémia) létrehozásának tervét.

4.

A Magyar Athénás közvetlen hatása nagy volt, különösen a korabeli Erdélyben. Folytatói is akadtak, akik megkísérelték kiegészíteni. Erdekesebb azonban az a hatás, amit Bod Péter a távolabbi utókorra gyakorolt. Nyelvi programjával, akadémiai tervével *Bessenyei, Kazinczy* előfutárja lett, s az irodalomszemléletében jelentkező nemzeti érzés a XIX. században szerzett neki nagy megbecsülést. Munkásságában ma a XVIII. század gyűjtő és összefoglaló törekvéseit látjuk és értékeljük. Igaz, hogy a felvilágosodás eszméi még nem jutottak el hozzá, de szemlélete, elgondolásai vonatkozásban mutatnak előre.

Durza Sándor

A MAGYAR NEMZETI BIBLIOGRÁFIA és a Magyar Folyóiratok Repertórium a egyéves szünetelés után ismét megindult. Már megjelent az 1956. szeptemberi és október—decemberi évszovont füzét és nyomdában van az 1956. évi mutató és az 1957. január—márciusi szám. Az elmaradás pótlásáig negyedéves évszovont számokat adnak ki. A kiadvány előreláthatólag 1958. júniusától ismét havonként fog megjelenni. (O. Sz. K.)

*

ÚJ IFJÚSÁGI BIBLIOGRÁFIA

A Móra Ferenc Könyvkiadó a jövő év első negyedében kiadja a magyar ifjúsági irodalom ajánló bibliográfiáját. Magyarországon 1912-ben jelent meg utóljára ifjúsági bibliográfia, amelynek válogatási szempontjai és anyaga is természetesen elavult.

A Móra kiadónál most készülő munka könyvtárosok, pedagógusok, uttoróvezetők és szülők részére jól kezelhető, gondos és alapos annotációkkal ellátott, ajánló és tájékoztató bibliográfia lesz. Anyaga a 6—14 éves gyermekolvasók olvasmányából több mint 800 művet ölel fel. Beosztásában, korsztályok szerint és azon belül témák szerint csoportosítva (történelmi, kalandos, életrajzi, sport, természetudományi stb.) rendszerezzi anyagát. A hézagpótló munkát, melyre a könyvtárosok évek óta várnak, és amely az iskolai oktatásban a pedagógusok számára hasznos segédesszköz lesz. Szász Eta és Kepes Ágnes állította össze.

*

A FRANCIA AKADÉMIA NAGYDIJÁT J. de Bourbon Russet képtá Le silence et joie (Csend és öröm) című regényéért. Kiadója a párizsi Gallimard cég. (Literární Noviny)

MODERN KÖNYVTÁRTECHNIKA

A TÖMÖR RAKTÁROZÁS

Többször hivatkoztunk ennek a lapnak a faszájain is arra, hogy a könyvtermés gyors iramú növekedéséből adódik a modern könyvtárak egyik legnagyobb problémája. Míg az 1500-tól 1800-ig eltelt három évszázad alatt nem egészen 3 millió mű jelent meg a világon, az 1800-ra következő másfél évszázad — tehát fele idő! — már négyszer annyi könyvet, 12 milliót termelt. S a növekedés irama évről évre gyorsul. Közrehat a műveltség terjedése, az élet intenzitásának fokozódása, a hajdan „nem kultúrnépek” bekapcsolódása s még egyéb tényezők is. A változás következtében az egész könyvtári munka egyre sokrétűbbé s egyre nehezebbé válik. Most azonban csupán a legfelétlőbben jelentkező hatással foglalkozunk: a könyveket a könyvtáraknak be kell fogadniuk, el kell helyezniük.

A könyvtár már a középkor óta többször változtatta alakját, méretét. Kezdetben egyetlen bútordarab volt, szekrény, ill. pult. Azután szobát igényelt, nem-sokára termet. Ez sem volt elég, az olvasóterem mellett külön raktári szárny épült egymásra rétegződő emeletekkel. S ma már ez is kevés. A könyvesszékreny-től a teremkönyvtáron át elérkeztünk a modern magazinrendszerű könyvraktárhoz, de a könyvtermés növekedése nagyobb arányú, semhogy a könyvtár építészeti hűvítése vele lépést tarthatna.

Igaz, hogy a probléma nem nehezedik valamennyi könyvtárra. Vannak ma is könyvesszékreny-könyvtárak, szobányi könyvtárak. Sok intézet megelőzhető az élő, használati anyaggal. De a nagy könyvtárak, mint nemzeti könyvtárunk (az *Országos Széchényi Könyvtár*), egyetemi könyvtáraink, a központi szakkönyvtárak hazánkban is ott állnak a nehéz kérdés előtt: hogyan oldják meg szinte katasztrofális helyhiányukat. Az a könyvtár, amelynek minden hazai nyomdaterméket be kell gyűjtenie — vagy amelyik ugyan csupán egy-egy tudományág irodalmát szerzi be, de világméretekben — egyre tehetetlenebb a jelenlegi raktári megoldásokkal. A probléma így országos gond nálunk is. Meg kell tehát ismerkednünk azokkal a kísérletekkel, amelyekkel a külföldi államokban kiutat igyekeznek találni a zsákutcából. (A mikrofilmzéssel stb. elérhető helymegtakarításra ezúttal nem térünk ki.)

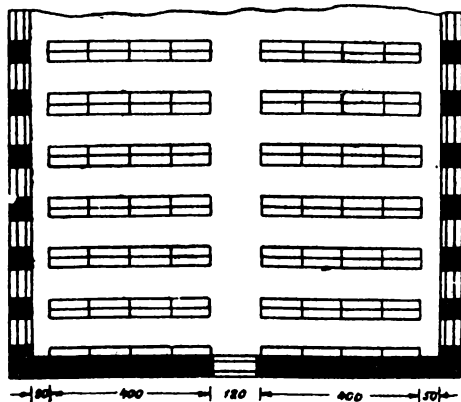
Valamennyi reformtörekvés abból a tényből indul ki, hogy a szokásos nagykönyvtári, vasszerkezetű raktárban az

alapterületek csupán $\frac{1}{3}$ részét foglalják el az állványok, a többi $\frac{2}{3}$ részt az utcák, közök veszik igénybe. (L. az 1. sz. ábrát.) A feladat tulajdonképpen az, hogy megváltoztassuk ezt az arányt. Ha sikerül fordított viszonyt teremteni az állványzat és a közlekedési utak között (vagyis az alapterület $\frac{2}{3}$ részét borítanák állványok), duplájára emelnénk a férőhelyet. Az állványok ilyen tömörítéséből ered az új rendszer neve: „tömör” állványozás.

Csuklós állványok

Nagy hírre tett szert az amerikai Snead-féle megoldás, amely úgy jött létre, hogy három raktári átjáróból kettőt kiküszöböltek, vagyis szorosan egymáshoz zártak három kétoldalas állványt. (L. a 2. sz. ábrát.) Így hat réteg könyv került két átjáró közé. A hat egybeépített állványsor közül a két középső szilárd, ezek megfelelnek a szokásos vas könyvállványoknak. Az eléjük, ill. mögéjük iktatott újabb kettős állványok azonban már nincsenek helyhez kötve, ellenkezőleg: ajtószerűen kinyithatók. Csuklott állapotban csak a legkülső sorokhoz lehet hozzáférni. Kinyitás után azonban feltárnak a mozgó állvány belső polcai s a szilárd állvány felénk eső oldala. Az elfordítás csuklókon történik, a mozgó állványt mind behajtva, mind kitarva rögzíteni lehet.

A csuklós rendszer kb. 66%-os helynyereséget biztosít. A 2. sz. ábra szemléltetően mutatja, hogy a tömörítés következtében felszabaduló helyen az összetömörített anyag $\frac{2}{3}$ -ának megfelelő

1. ábra. A szokásos könyvraktár alaprajza

újabb könyvmennyiséget lehetne elhelyezni. Érthető tehát, hogy amikor az Egyesült Államokban 1950-ben közös tároló könyvtárat létesített 16 egyetemi könyvtár, ezt a megoldást választották. A chicágói *Középnnyugati Könyvtárközi Központ* szép épülete így 6 emelettel készülhetett el (egyébként 10 emelet kellett volna), s ez a 6 emelet magába tudta fogadni a megtakarított további 4 emelet anyagát is. Természetesen meg kell jegyezni, hogy itt ritkán keresett anyagról van szó. Az épületet épp azért emelték a társuló könyvtárak, hogy azoknak a műveknek adjon helyet, amelyeket kivontak a forgalomból, vagy amelyeket külön-külön nem érdemes beszerezni. (Ez a megjegyzés az egész tömör raktározásra érvényes.)

Egy másik megoldás (az *Art Metal*-féle) abban különbözik a fentitől, hogy a mozgó állványok fele szélességűek. Ezek tehát úgy nyílnak szét egy-egy szilárd állvány előtt, mint a szekrény kétszárnyú ajtói.

Tolós állványok

Nagyszámú állvány egymásra rétegzését engedi meg az a megoldás is, amelynek alaprajzi vázlatát a 3. ábrán látjuk. Legbelül itt is rögzített állványsor fut végig. Az eléjük tömörített mozgó sorok azonban nincsenek ehhez hozzászerelve, hanem méternyi széles különálló darabokból állnak. A mozgó sorok száma változó, a *stockholmi Királyi Könyvtárban* öt is a szilárd állvány elé került. Az alap-

rajzból kivehetjük, hogy a mozgó állványok száma eggyel mindig kevesebb, mint szilárd állványzat egységeinek száma; a tartalék hely a széttolás végett szükséges. A különálló egységek kerekre vannak szerelve, s az oldalra futó síneken nehézség nélkül továbbmozdíthatók. Ha hozzá akarunk férni valamelyik állványhoz, nem kell egyebet tennünk, mint arrébb tolni az előtte levőket. (A kerek rendszerint alul vannak, de van felüggesztéses megoldás is.)

A térnyerés a tolós állványzat esetében attól függ, hogy hány mozgó sort iktattunk be. Két mozgó sornál ugyanaz a helyzet, mint a csuklós rendszernél volt; minthogy azonban 3—5 mozgó sor is lehetséges, a térnyerés meghaladhatja a 100%-ot.

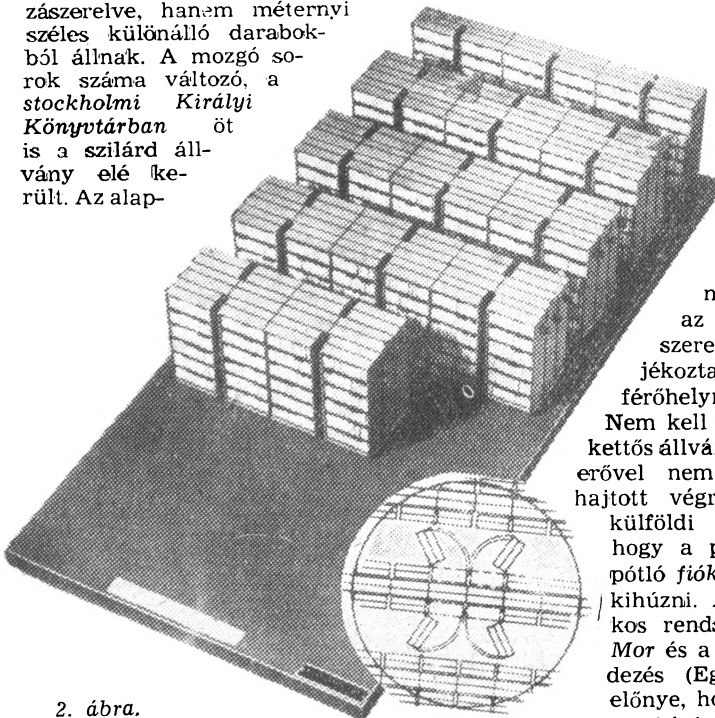
Ez a rendszer leginkább a skandináv államokban, Angliában, Belgiumban, Hollandiában van alkalmazásban. Leghíresebb a *Foulkes*-féle változat.

Kihúzás állványok

Az eddig ismertetett rendszereknél az állványok mindig párhuzamosak voltak a könyvtári utcával. Állhat azonban az állványok hosszengelye a raktári utcára merőlegesen is, s ezáltal máris igen erős tömörítés jön létre. Ilyen megoldást láthatunk a 4. sz. ábrán. A kettős állványok itt is kerekre vannak szerelve, s szükség esetén — fogantyú segítségével — az állványok közt futó utcára húzhatók ki. (Ennek a mérete tehát valamivel szélesebb az állvány hosszmereténél.)

Könyv így ennél a rendszernél közvetlenül már nem is látható, az állványok külső falára szerelt útmutató táblák tájékoztatnak tartalmukról. (A férőhelynyereség 60—80%.)

Nem kell magyarázni, hogy a nagy kettős állványok megmozgatása kézi erővel nem mindig könnyű. Ezért hajtott végre gyármányainál több külföldi cég olyan változtatást, hogy a polcokat — ill. az őket pótló fiókokat — egyenként lehet kihúzni. A leghíresebb ilyen fiókos rendszer az *Ames*-féle *Stor-Mor* és a *Hamilton Compo* berendezés (Egyesült Államok). Külön előnye, hogy a fiókokat a szükség megkívánva sűrűségben szabá-

2. ábra.
Csuklós állványok

1	2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15	→
16	17	18	19	20	21	22	→
CORRIDOR							
23	24	25	26	27	28	29	→
30	31	32	33	34	35	36	→
37	38	39	40	41	42	43	44

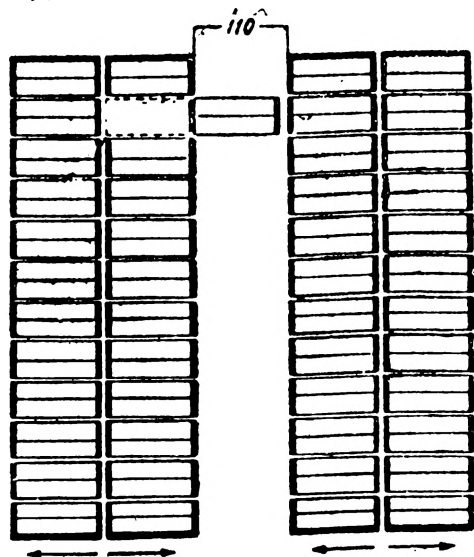
3. ábra. Tolós állványok

don lehet beállítani. A fiókok szélessége 46 és 66 cm között változik, hosszuk 120 cm-ig terjedhet. Egy-egy fiók, mint az 5. ábrán látjuk, kétoldalas polcot pótol. A Stor-Mor fiókjainál mind a két szembenálló sor végigfut. A Hamilton Compo esetében azonban a fiók homlokterében velünk szemben állnak a könyvek, innen tehát a fiók kihúzása nélkül is kivethető. A férőhelynyereség a fiókos megoldásnál 100% körül van.

Motorizált állványok

Az eddigi, kézi erővel működő megoldások után lényeges újítást képvisel a svájci eredetű Compactus-rendszer, amely gépi erővel végzi az állványok továbbmozdítását s ennek következtében még nagyobb tömörítést tud megvalósítani. Századunkban annyi mindent gépesítettek, nem kell, hogy meglepjen a könyvtári állványzat gépesítése.

A Compactus-rendszert először 1947-ben szabadalmaztatta Hans Ingold svájci mérnök. „Könyvtári” változata azonban még csak ötesztendő, 1952-ben alkalmazták először a drótkötéllal való továbbítást.

4. ábra. A kihúzó állványok alaprajza

Úgy gondolom, leghasznosabb lesz a rendszer lényegét és előnyeit egy példán bemutatni. A *berni Városi és Egyetemi Könyvtár* 1953-ban az előtt a feladat előtt állt, hogy nyomasztó férőhely-gondjai kiküszöbölésére beállványoztasson egy nagy pincenelyiséget. A bolthajtásos helyiség hossza 51 m, magassága 3 m volt. Különbféle számításokat végeztek, s a hiány miatt a Compactus-rendszer javára döntöttek. Nem lehet

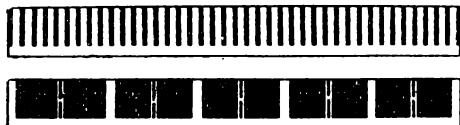

csodálkozni: a szokásos vasállványzattal ugyanaz a helyiség nem egészen 54 000 kötetet tudott volna befogadni, a Compactus-rendszerrel azonban több mint 130 000 kötetet lehetett benne elhelyezni. Vagyis majdnem két és félszer annyit.

Vegyük szemügyre a jellemző vonásokat. A Compactus-rendszerrel az állványok ugyanúgy merőlegesek a raktári főutcára, mint a kihúzó rendszerrel. Az utca azonban most lényegesen keskenyebb, mintnogy ide az állványt nem húzzák ki. Az elmozdítás a hossztengegyre merőlegesen történik, s erre a célra 8–10 méterenként (16–20 állvány-pár után) egy-egy 74 cm széles köztartalékolnak. Az összetartozó nagy állványtömbök a raktárnak úgyszólván egész alapfelületét igénybe veszik. Innen a nagy helymegtakarítás.

Vegyük szemügyre a 6. sz. ábrát, amely a szóban forgó berni pincehelyiség alaprajzát mutatja. Ezen öt nagy állványtömböt látunk, közülük az egyik 20, a többi 18 kettős állványzatot foglal magában. Minden tömb közepén rögzített állvány van, ez mintegy szilárd tengelyként szolgál. Ettől jobbra-balra helyezkednek el a mozgó állványok.

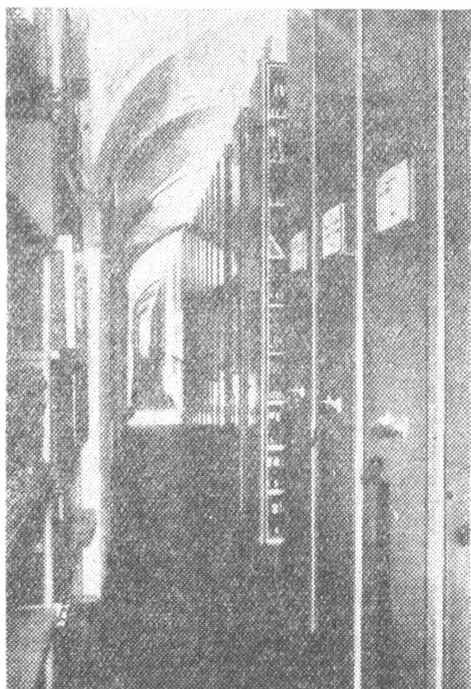
5. ábra. Fiókos állványok (Stor-Mor)

6. ábra. A berni Városi és Egyetemi Könyvtár egyik helyiségének alaprajz-terve. Fent: a szokásos állványrendszerrel (53 700 kötet). Lent: Compactus-rendszerrel (130 440 kötet)

A mozgó állványok golyós-csapágyas kerekkel vannak ellátva, ez utóbbiak be vannak építve az állványzat aljába. Két acélsín végigfut az egész állványsor alatt, rajtuk járnak a kerek. Középen nyitott csatorna van a padlóba mélyesztve, itt megy a vontató drótkötél. A kis $\frac{3}{4}$ lóerős villanymotor a rögzített állvány aljába van beépítve, tőle indul ki és hozzá tér vissza a vontatókötél.

18–20 kettős állványhoz egyetlen köznyilván hely azért elegendő, mert az állványtomb a motor segítségével bárhol szétnyitható ill. összehártható. Vagyis a köznek nincs szilárd helye, hanem bárhol megteremthető. A motor bekapcsolása

7. ábra. A kész Compactus-állványzat

után nem kell egyebet tenni, mint a megfelelő állvány oldalán levő kapcsolókart továbbmozdítani (abban az irányban, amerre az állványoknak el kell tolniuk). A kapcsolókar elfordítására az állvány alatt levő szorítópfák megfogják a drótkötelet s az állványzat megindul. (Ha pl. bekapcsoljuk a 8. állványt, a motor oldalra húzza az 1–8. állványokat, viszont a 9-eket már a helyén hagyja. A 8. és 9. állvány között rendelkezésünkre áll a köz.)

Nem szabad megemlíteni nélkülünk, hogy az egyes állványok közt gumitömítés van. Összezáruk tehát egyrészt zajtalanul történik, másrészt sem por, sem fény nem hatolhat a könyvekhez. Felvetődik azonban a kérdés: ha ilyen hermetikusan zár a berendezés, nem szorul-e közbe hibás kezelés következtében esetleg a könyvtáros is. Nem kell félnünk, erre semmi lehetőség nincs; a szorítópfák oly gyengén fogják a kötelet, hogy a legkisebb ellenhatásra üresen eresztik tovább.

A Compactushoz hasonló tömör raktározási rendszert alakítottak ki a Szovjetunióban is.

Természetesen az alap megterhelése ennél a rendszerrel igen nagy (m²-enként 1080 kg). Így csak ott lehet alkalmazni, ahol az alap teherbírása megfelelő.

Minden tömör állványzatnál számolni kell a keresés bizonyos nehézségével: az állványokat szét kell tárnai, ki kell húzni stb. Az idővesztés azonban némileg ellensúlyozza az a nyereség, hogy a tömörítés következtében csökken a könyvek távolsága a kiszolgáló helytől. Végeztek is összehasonlító számításokat, s az az eredmény, hogy a kiszolgálási idő nem nyúlik 10%-kal többre.

Ismételjük, hogy a tömör állványozás a ritkán használt, főleg a múzeális anyagnál van igazán helyén. Külföldön azonban néha a nagyobb közművelődési könyvtárak is kezdik alkalmazni; erre főleg belvárosi épületekben kerül sor, ahol nincs lehetőség az épület bővítésére. Legésszerűbbnek ilyenkor az a megoldás mutatkozott, hogy a nagy tartalékraktár (tömör raktár) mellett külön kéziratraktárt létesítenek a gyakran keresett, ún. „forgalmi” anyagból. Az „élő” és a „holt” anyag kettéválasztásának így logikusan felel meg a szabad polc és a tömör raktár kettőssége.

Sebestyén Géza

NÉHÁNY MEGFIGYELÉS A KÖNYVKIRAKAT HATÁSÁRÓL

Mindengyik közművelődési könyvtár arra törekszik, hogy az olvasóközönséggel megkedveltesse az önálló válogatást. A katalógustól ma még sokan vonakodnak. Egyesek unalmasnak, mások nehézkesnek találják. Ott vannak a sietősek, kik sosem érnek rá hosszasan keresgélmi benne, az egyszerűbbek meg nehezen igazodnak a sok cédula között. Viszont mindenki szívesen nézegeti a kirakatot, már csak azért is, mert az élő könyv — még az üvegen át is — többet mond nekik, mint a katalóguskártya címe.

Mi teszi vonzóvá a kirakatot?

1. Lehetőleg csak általunk jónak tartott műveket tegyünk ki. A kirakat egyben ajánlás is. S ha személyesen nem ajánlunk gyenge irodalmat, ezt a kirakattól is mellőzzük. Sok olvasóban él a gyanú, hogy a jó könyvek hátul vannak a polcon, a kirakatba csak azokat tesszük ki, melyektől szabadulni akarunk. Viszont ha ott remekműveket pillant meg, onnan megkaphatja őket, ezzel a bizalmatlansága is eloszlik.

2. A könyvtáros ne legyen egyoldalú és részrehajló. Pl. *Ehrenburg* mellé odatesz-
szük *Eötvöst*, *Eliot*-ot. Mindig arra törekszünk, hogy a konzervatív ízlésű, a nyugati irodalmat kedvelő is találjon kedvére valót.

3. Gyakran cseréljük a könyveket, nehogy az a vád érjen minket, „mindig ugyanazok vannak kint”.

4. A témakirakatot folyóiratból kivett képekkel színesítjük, melyek témában vagy hangulatban emelik az összbonyomást. Néha a szerző arcképe is ajánlás. Egyes olvasók azért választják a művet, mert „őreg, tekintélyes külsejű” szerző tekint le rájuk. Pl. egyik olvasónk ilyen alapon kérte Szergejev-Censzkij munkáit.

5. A témákban ne csak a eseménynaptárhoz ragaszkodjunk. Nálunk például nagy sikert aratott „*A nő helyzete a múltban és ma*” témájú kirakat. A múlt könyveihez „*A XIX. sz. nagy realista festői*” albumból *Pukirev* „*Kényszerházasság*” c. festményének reprodukcióját tettük, a jelent a *Nők Lapjában* közölt esküvőnek a felvételével mutattuk be. — „*Az önálló nemzeti fejlődés útjára tért ázsiai, afrikai országok*” c. téma könyvei is gyorsan elkeltek.

A könyv idővel összepiszkolódik, zsírpecséteket kap. De a szép borítólappal min-

dig eltakarja a leromlott külsőt, ha megőrizzük. *Mi ábécé sorrendben, dobozokban tartjuk a borítólappokat, melyeket kölcsönzésnél leveszünk a könyvről.* Így hosszú életkort érnek el. S ha nincs borítólappal? Kinyitjuk a könyvet egy érdekes helyen, s úgy helyezzük el. Pl. *Sahov* „*A tűzmadár nyomában*” c. könyve, melyet a medvebocsoknál nyitottunk ki, rögtön olvasóra lert. E módszert alkalmaztuk *Iljin—Szegal* „*Hogyan lett az ember óriás*” műnél is, melyet a II., III. fejezetnél nyitottunk ki, így állandóan forgott a könyv.

A kirakat felrészítése nemcsak a kirakatfelelős ügye. A könyvtár összes munkatársának a segítsége kell hozzá. Nálunk a munkatársak ügyelnek arra, hogy a kirakati szép példányt addig ne kölcsönözzék ki, amíg ugyanabból a műből a kopottas külsejű példányok raktáron vannak.

Ne legyen foghíjas a kirakat. Lehetőleg azonnal pótoljuk a kiemelt könyvet. A kölcsönzési órák forgalma alatt azonban nincs idő megfelelő példányok keresésére. Ezért mi kölcsönzés előtt betűrendben tartalékokat helyezünk el a kirakat mögött, s ebből pótoljuk a hiányokat.

Milyen külsőségek befolyásolják még a mai olvasót a kiválasztásban? Az ismert és kedvelt szerzők és műveik önmagukat ajánlják. Ismeretlen könyveknél a cím és borítólappal beszél. Érzelmes, szívhez szóló cím rögtön megkapja a szemlélőt. Pl. *Groszman* „*Egy szerelem története*”, *Nemcova* „*Nagyapó*” c. műveket azonnal kéri.

Érdekes, hogy a borítólappal sikerét gyakran a rajzolt alakok arckifejezése dönti el. Az olvasó szerzők népszerűek, de *Verga* „*Malavoglia-család*” művét nem népszerűsíti a címlappal komor arcú öreg parasztja. Gyakran kérnek északi írókat, de *Hansson* „*Az erdők népe*” című könyvének a fedelén szereplő munkások megviselt képe visszaretenti az olvasót. *Csernisevszkij* „*Mit tegyünk*” borítólappalának romantikus nőalakja a varrógép felé hajolva viszont erős vonzóerőt gyakorol.

Sokszor kívánjuk, bár lenne időnk, hogy az olvasót elkeressük kirakati böngészésében és ismertethessük a kirakott művek tartalmát. De ez, sajnos, ritkán adódik.

Dobrava Jánosné

TIZ NAP, AMELY MEGRENGETE a világot címmel november 3-án sikeres előadásokat rendeztek a Somogy megyei könyvtárak a Kossuth Könyvtárával karöltve John

Reed könyvéről. Kaposváron Altomare Iván, Barcsón Szamosi Rudolf, Csurgón Erdős László, Siófokon Matejka Jánosné ismertette a könyvet. (K. B.)

CSEHSZLOVÁKIAI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAKBAN

Helytelen lenne a magyarországi és a csehszlovákiai közművelődési könyvtárak mai fejlettségi fokának, eredményeinek egyszerű összehasonlítása. A felszabaduláskor fejlett iparral rendelkező Csehszlovákiában ugyanis, ahol sokkal korábban megindult a kulturális demokratizálódás, mint hazánkban, jelentős helyzeti előnnyel indulhatott meg a könyvtármunka. Például 1919-ben törvénnyel köteleztek minden községet, hogy saját költségvetése terhére könyvtárt létesítsen. 1945-ben a felszabadult Csehszlovákiában horizontálisan, majdnem teljesen biztosították a városi és a falusi könyvtárellátottságot. Míg ott a szervezési feladatokat csak a hálózat vertikális összefogására szűkültek, nálunk a vidéki közművelődési könyvtárhálózatot úgyszólván a semmiből kellett megalkotni. A két hálózat összehasonlításánál azt is figyelembe kell vennünk, hogy nálunk — vidéken — könyvtári hagyományokról alig lehet beszélni, Csehszlovákiában viszont — különösen a cseh és morva területeken — nem ritka a több mint 100 esztendő múlttal büszkélkedő falusi könyvtár. Például a karlstejni falusi könyvtár (Prága kerület, berouni járás) első olvasónyilvántartása 1837-ből való.

Ebből az következik, hogy a csehszlovákiai helyi tanácsok sokkal inkább magukénak érzik és tudják a könyvtárakat, mint ez nálunk tapasztalható. Támogatásukra, fejlesztésükre sokkal több gondot fordítanak, mint a mi falusi tanácsaink, melyeknek a könyvtárak csak költségvetési támogatás lehetősége nélkül működtetett intézményei.

A *melniki* járási tanács egyik folyosóján ugyanolyan nagy statisztikai szemléltető tábla hirdeti a járás könyvtári eredményeit, mint a más ágazatokét. A járási kulturális előadó nagy igyekezetben könyvtárosi funkciókat is ellát — bár ennek helyessége vitatható —, például egyes falusi könyvtárak állománygyarapítását is végzi.

Ugyancsak a létesítés körülményeiből folyik, hogy a könyvtárak költségvetése a legtöbb kerületben egészen a falvakig decentralizált. A dologi kiadások, sőt többnyire a könyvbeszerzési keretek is a falvak költségvetésében szerepelnek.

Csehszlovákiának kerek számban 11 000 faluja van (ebből 8000 falunak hatszáznál kevesebb lakója van, akárcsak a dunántúli falvak legtöbbjének) és mindben működik népi könyvtár. Erre a széles hálózatra épültek rá kb. 1949-től 1951-ig, a tanácshálózat kiépítésével párhuzamosan, a járási, illetve kerületi (megyei)

könyvtárak. Ma minden járásban és kerületben működik járási, illetve kerületi könyvtár.

A készen kapott terebélyes hálózatnak azonban hátrányai is jelentkeznek. Mivel a falusi könyvtárak évtizedeken át hozzászoktak az önálló munkához, a könyvtári tevékenység számos területén, az „ahány ház, annyi szokás” helytelen gyakorlatok alakultak ki. Nemcsak az egyes kerületek gyakorlatában, de egyes kerületeken, sőt járásokon belül is feltűnő eltérések találhatók. Nem egységes a kölcsönzési, beíratási és késedelmi díjak mértéke. Van olyan járás, ahol az állománygyarapítás központilag történik, van ahol a falusi könyvtáros maga szerzeményez. Mincs egységes állománybavételi és olvasónyilvántartási gyakorlat. A katalógizálás rendszerében is vannak eltérések. Az Űsti-i megyei könyvtár vezetője új osztályozási rendszert dolgozott ki, de ezt sem vette át minden járási könyvtár.

A prágai Egyetemi Könyvtár módszertani osztálya is felfigyelt az erőteljesebb központosítás szükségességére és már dolgoznak az egységes működési szabályzat kidolgozásán. Feltehető azonban, hogy a működési szabályzat kibocsátása nem számolja fel a helyi és egyéni eltéréseket.

A könyvtárak felszerelése, könyvállománya

A tanácsok általában költségvetési kereteiken túlmenően is támogatják a könyvtárakat. Ez a magyarázata annak, hogy a megtekintett könyvtárak helyiségviszonyai, bútorzata, könyvállománya összehasonlíthatatlanul kedvezőbb, mint nálunk. Az Űsti-i kerület luxusigényekkel felszerelt könyvtára, a könyvtári felszerelésen túl, egy képtárra elegendő gazdag festménygyűjteménnyel, értékes szövegekkel rendelkezik. Zenei részlegének 2000 kötetes hanggyűjteménye és 500 hanglémeze van. Zenei előadóterme zeneszékrennyel, hangversenyzongorával van felszerelve. Könyvállománya 76 000, ebből 50 000 kötet szépirodalom. A kassai kerületi könyvtárnak 120 000 kötet könyve van. A teplicei járási könyvtár 12 termes, emeletes épületben működik, gyermekrészlegének külön olvasóterme és báb-színpaddal felszerelt előadóterme van. Obrístvi 1200 lakosú mezőgazdasági jellegű községnek (mint Magyaratád, vagy Hetes község Somogyban) három helyiségből álló 1300 kötetes könyvtára van; egy helyiség kölcsönző, egy szoba olvasó, illetve klubszoba, a harmadikban Sme-

tana emlékszobát rendeztek be az úttörők. Skuhrov, 180 lakosú mezőgazdasági településnek 773 kötetes könyvtára van televízióval, zeneszekrényvel felszerelve. Karlštejn, 1300 lakosú falunak önálló helyiségben 6075 kötetes könyvtára működik. (Könyvvállománya meghaladja járási könyvtáraink anyagát.) Melnik járási székhely, Siófok nagyságú kis város. A könyvtár olvasóinak száma 1100, csak 59-cel több, mint Siófoknak, de könyvvállománya 24 000 kötet, Siófoké csak 9510. Az Űsti-i kerület falusi könyvtárainak átlagos saját állománya 1000—1200 kötet, melyet szükség szerint ki is tudnak bővíteni a kerületi, illetve a járási könyvtárak anyagából. Somogy megye falusi könyvtárainak átlagos könyvvállománya 378 kötet. A teplicei járási könyvtárnak 32 000 kötetes állománya, valamint 4500 kötetes gyermekkönyvtára meghaladja több megyei könyvtárunk könyvvállományát. A járás 36 falusi könyvtárának legtöbbje kétszobás helyiségben működik, 3 könyvtárnak 3 helyiségből, egy könyvtárnak pedig 4 szobából álló önálló helyisége van. Csehszlovákia népi (közművelődési) könyvtárainak könyvvállománya 16,7 millió. Egy lakosra 1,29 kötet jut. A mi országos adatainkat nem ismerem, így csak saját megyém adataival tudom összehasonlítani: Somogyban 1 lakosra 0,57 kötet jut.

A könyvtárak hírlapokkal való ellátottsága is kedvezőbb, mint nálunk. Például a teplicei járási könyvtárnak 72 lap jár, köztük német, francia, orosz és angol nyelvű, majdnem annyi, mint a kaposvári Megyei Könyvtárnak.

Egyes helyeken, például a melniki járásban is, a tanácsokon kívül a termelőszövetkezetek is támogatják anyagilag a könyvtárakat. Ezeknek a kedvezőbb körülményeknek figyelembevételével szabad csak összehasonlítást tennünk a mi könyvtáraink eredményeivel.

Módszertani munka

Cseh-, és Morvaország könyvtárainak módszertani irányítója a *Prágai Egyetemi Könyvtár* módszertani osztálya, Szlovákia könyvtárainak módszertani központja a *martini Maticában* működik. Évente 3—4 értekezleten vitatják meg a kerületi könyvtárak vezetőivel, illetve módszertani előadóival az időszerű könyvtári feladatokat. A módszertani kabinetek szakosítva foglalkoznak az egyes területek módszertani problémáival.

A kerületi és járási könyvtárak módszertani tevékenysége is egészen más jellegű, mint nálunk. A mi munkánk egy része szervező munka, ott ilyen jellegű feladat már nincs. A mi hálózati mun-

Az Űsti Makszim Gorkij kerületi (megyei) könyvtár épülete

kánk egy része a könyvtárak elhelyezési gondjainak megoldása, a tanácsi szervek érdeklődésének felkeltése a könyvtár iránt, a könyvvállomány szükség szerinti feltöltése a rendelkezésünkre álló korlátozott lehetőségekhez mérten és csak ezután az olvasómozgalom, a könyvpropaganda problémáinak elemzése. Csehszlovákiában a módszertani munkatársak feladata főként az olvasómozgalom, a könyvpropaganda, ajánlóbibliográfiák szerkesztése, irodalmi előadások rendezése, szövegek írása és a könyvtárosok továbbképzése. A kerületi és járási módszertani előadók általában évente egyszer látogatják területük falusi könyvtárait. Találkoztam a lényegesebb problémák megoldásának helyszíni támogatásával is, de általában az instruáló munkájuk nem annyira részletekbe menő, mint nálunk.

A kerületi és járási könyvtárak kiadvány-termése gazdag és színvonalas. Készítenek rövid ajánlóbibliográfiákat, képes könyvtári tájékoztatókat, plakátokat, irodalmi előadásszövegeket, füzet- és könyvkatalógusokat.

A könyvtárak igen élénk előadásos propagandát folytatnak. 1956-ban 37 703 ankétot, irodalmi estet rendeztek. Az irodalmi estek, a könyvtárak által rendezett zenei estek kedveltek és látogatottak. Helyenként rendszeresítették az írók és olvasók találkozóit. Prágában a Városi Könyvtár előadótermében, a most elhunyt *Antonín Zápotoczký* köztársasági einök is vezetett egy könyvankétot megjelent könyvről. A kassai megyei ifjúsági könyvtárban rendszeresen találkoznak az ifjúsági írók és a gyermekek.

A módszertani tevékenységnek igen értékes része a helyi irodalmi és történelmi hagyományok ápolása. A *martini Maticának* nagy értékű irodalmi archívuma van. Az Űsti-i kerületi könyvtár

irodalmi térképet szerkeszt, melyen feltüntetik, hogy a kerület melyik községében született, élt, vagy halt meg nevezetesebb író, melyik helyiség fordul elő az irodalomban, illetve mely irodalmi alkotásban szerepel a község. A térképhez már kiadtak egy 20 oldalas szöveges tájékoztatót. Hasonló irodalmi térképet láttam a melniki járási könyvtárban is.

Több ifjúsági könyvtárban láttam ki függesztve központilag kiadott képes történelmi térképet.

A módszertani csoportok feladata a falusi könyvtárosok szakmai továbbképzése is. A könyvtárosoknak körülbelül fele pedagógus, a többi munkás, paraszt, vasutas, nyugdíjas, háztartásbeli. Nem hallottam olyan főrekrűsről, hogy a népkönyvtárakat kizárólag nevelők vezessék. A népkönyvtárak többsége önállóan szerzeményez, leltároz, saját állománynyil-

vántartása van és állományváltozásait rendszeresen jelenti statisztikai jelentésekben. Mindenütt példás pontossággal vezetett statisztikai nyilvántartásokat találtam. Ehhez a sok önállóságot kívánó munkához, elengedhetetlen a népkönyvtárosok rendszeres és folyamatos továbbképzése. A kerületi könyvtárak kéthetes tanfolyamokon, a járási könyvtárak pedig havonta, egynapos tanfolyamokon foglalkoznak a falusi könyvtárosokkal.

A népkönyvtárosok tiszteletdíja évi 300 koronától 600 koronáig változik. A gyengébben működő könyvtárosok nem kapnak tiszteletdíjat. Több olyan falusi könyvtárossal találkoztam, aki tiszteletdíját a könyvállomány gyarapítására fordítja.

Kellner Béla

(A cikk második részét következő számban közöljük.)

EGYSÉGES SZAKOZÁST A NYOMTATOTT KATALÓGUSCÉDULÁKON

Amikor a kerületi Szabó Ervin Könyvtárakban hozzáfogunk az ismeretterjesztő könyvanyagok az átszakozásához az ETO alapján, igen sok kellemetlenséget okozott nekünk az a tény, hogy a Könyvtárellátó által kibocsátott katalóguscédulák jelzetelesen több alkalommal módosítanunk kellett. A katalógusok összeállításakor ugyanis sok pontatlan és következetlen jelzettel találkoztunk. Többször szerepeltek olyan raktári jelzetek, amelyek nincsenek bent az irányadó *Könyvtári Raktározási Táblázatok* c. kiadványban. Feltűnő, hogy a hasonló tárgykörű könyveket magukba foglaló sorozatok egyes darbjait más és más jelzetekkel látták el. Sok olyan mű került a szépirodalomba, amely könyvtárosaink gyakorlata alapján sokkal inkább az útleírás, életrajz vagy irodalmi tanulmányok tárgykörébe tartozik. Pl. *Thomas Mann* vagy *Radnóti Miklós* tanulmányai vagy az *Utikalauzok* sorozat egyes kötetei. A portyavezetők és társasági véleményünk szerint elsősorban a sporthoz tartoznak és nem a földrajzhoz. A zeneszerzőkkel foglalkozó műveket a zene-szakban keressük és nem az életrajzok között. Mi *Ráth-Végh István* összes művét a kultúrtörténetbe soroljuk, a Kollektor katalóguscéduláin viszont a legkülönbözőbb szakjelzetek sorakoznak (pl. néprajz, szépirodalom stb.). Különböző tárgykörű és jellegű műveket látunk az életrajzok között, holott sokkal helyesebb lenne pl. az írókról szóló műveket az irodalom, a művészekkel foglalkozó műveket a művészet szak megfelelő szakcsoportjaiba elhelyezni.

Most csak a legjellemzőbb és leggyakrabban előforduló hibákat soroltuk fel, azonban, sajnos, még több is akad belőlük.

S a továbbiak során sem lehetünk nyugodtak, mert nincs meg a biztosíték arra, hogy a jövőben nem lesznek tévedések. Emiatt állandóan figyelniünk kell az újonnan megjelenő könyveket s javítani, ahol szükségesnek találjuk. A helyzeten azonban változtatni akarunk, ezért észrevételeinket összegyűjtöttük és felkerestük az Orsz. Széchényi Könyvtár módszertani osztályát. Kiderült, hogy a Módszertani Osztályt már hosszabb idő óta foglalkoztatta a hibás katalóguslapok kérdése, olyan beadványt is terjesztettek a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztálya elé, amely a hibák kijavításának módjait tárgyalja. Nekünk is az a véleményünk, hogy *egyazon szervek kellene a katalóguscédulák kiadását teljes egészében vállalnia, mégpedig egy pontosan és folyamatosan szerkesztett katalógus segítségével, amely példatár és ellenőrzés gyanánt is szolgálna és ezáltal kiküszöbölné az eddigi hibákat.*

Addig azonban, míg ez az ügy elintéződik, a Szabó Ervin Könyvtár Kerületi Könyvtárak Osztálya és néhány fiókönyvtár dolgozóiból ún. „figyelőszolgálati bizottság”-ot alakított, amely állandóan figyelemmel kíséri a megjelenő könyveket és a szakjelzeteknél szükséges kiigazításokat körlevél útján tudatja az összes kerületi könyvtárral.

K. Drechsler Ágnes

ESEMÉNYNAPTÁR

1878. JANUÁR 8-ÁN halt meg NYEKRASZOV NYIKOLAJ ALEKSZEJEVICS, a XIX. század második felének legnagyobb orosz költője. Szerkesztője volt a „Kortárs” c. folyóiratnak, amely a forradalmi demokraták szócsove volt és a kor legkiválóbb íróit és költőit szólaltatta meg. Nyekraszov maga is az eljövendő, felszabadult boldog orosz népert küzdött költészetével. Megszólaltatta a falusi szegénység nyomorát, a városi proletárok küzdelmeit, versebe szedte a gyermekmunkások szörnyű helyzetét és megcsillogtatta a szebb jövőt, amely meg fog érni az orosz forradalmárok munkája és áldozata nyomán.

— —: Válogatott költemények 1950. Franklin, 179 old.; — —: Ki él boldogan Oroszországban? 1955. UMK, 317 old.

1883. JANUÁR 10-ÉN született TOLSZTOJ ALEKSZEJ NYIKOLAJEVICS, szovjet író. Grófi földbirtokos családból származott, a forradalom után emigrációba is ment; hosszú ideig tartott, amíg megértette azt a folyamatot, ami az orosz társadalomban végbement, de amikor beleélté magát a jelenbe, krónikásává szegődött és átélte minden idegszálával. Tolsztoj hatalmas regényciklusokat írt: I. Péter c. regénye monumentális történeti regény, a *Golgotha* c. regényciklusa pedig az orosz értelmiség kálváriáját mutatja be a háborún és forradalmon keresztül a felemelkedésig. A művet az teszi élményszerűvé, hogy Tolsztoj maga is megjárta ezt a kálváriát.

— —: válogatott művei, Bp. 1949. UMK, I., II. 224, 249 old.; — —: Elbeszélések, 1951. UMK, 85 old.; — —: Elbeszélések, 1956. UMK, I., II. 596, 560 old.; — —: Gyönyörű asszony (ford. Makai I.) 1947. Dante. 127 old.; — —: Aelita: (ford. Gács A.): 1954. UMK, 222 old.; — —: Nikita gyermekkora (ford. Pártos Z.) 1946. UMK, 158 old.; — —: Emigránsok (ford. Guthi E.) 1955. UMK, 332 old.; — —: Kenyér. (ford. Makai I.) 1950. UMK, 277 old.; — —: Golgotha I—III. (ford. Lányi S.) 1955. UMK, 837 old.; — —: I. Péter (ford. Német L.) 1954. UMK, 688 old.; — —: Aranykulcsocská (ford. Koltai S.) 1949. UMK, 140. old. Scserbina, V.: A Ny. Tolsztoj (ford. Trócsányi Gy.) 1953. Művelt Nép, 164 old.

1878. JANUÁR 19-ÉN halt meg SZIGLIGETI EDE drámaíró. Igazi tehetsége népszínműveiben mutatkozott meg, amelyek cselekményességük és romantikájuk folytán érdekesek voltak, népszerűségüket fokozta a bennük előforduló sok haladó-szellemű célzás a kor politikai mozgalmaira és népiességüket pedig a bennük előforduló magyar népdalok. Drámaírói munkássága egyenletlen. Sokszor engedett a kor hazug érzelmességének és sokszor öncélú színi hatásra törekedett. A *sztrájk* című drámája volt az első magyar színpadi mű, amely a munkások harcát színpadra vitte. Néhány darabja, mint pl. a *Liliomfi* c. vígjáték, túlélte szerzőjét és ma is szerepel a színházak műsorában.

— —: színművei I., II. 1902—1904. Franklin. 355, 294 old.
Osváth Béla: Szigligeti Ede. 1955. Művelt Nép, 168 old.

1808. JANUÁR 20-ÁN született VAJDA PÉTER író és újságíró. Gyermekkori nyomorúsága és jobbágycsaládjának jogtalansága korán fogékonytá tették a demokratikus eszmék iránt. Lírai egyéniség volt: allegóriákba, keleti történetekbe rejtve mondta el érzelmeit: védte az elnyomottat, üldözte a hatalommal visszaélt. Vajda igazi költő volt: fantáziadús, lírai, nyelve pedig a maga korában páratlanul újszerű, dallamos, néha díszes, de ízlése mindig megővta a dagályosságtól. Romantikus író volt, romantikus közönségnek írt: mikor a negyvenes években felléptek a népies nemzeti irány nagy képviselői, feledésbe merült. De ő készítette elő az utat Jókai számára.

Széchy K.: Vajda Péter élete és művei, Bp. 1892, Eggenberger, 344 old.

1933. JANUÁR 31-ÉN halt meg GALSWORTHY JOHN Nobel-díjas angol író. Nagy műve, a *Forsyte saga*, az angol nagypolgárságot ábrázoló regényciklusa. A terjedelmes mű szociológiai értéke vitathatatlan. Galsworthy drámaíró is volt: legjobb darabjaiban szociális reformer, szimpatizál az elnyomottakkal, de sokszor egyformán akarja az igazságot osztani mindkét félnek, az elnyomónak és az elnyomottnak egyaránt. Formailag kiváló: stílusművészete és írói mértéktartása, önuralma és ízlése megővta az angol regények gyakori hibájától: a hig szentimentalizmustól.

— —: A Forsyte saga (ford. Kiss-Házsongárdy) Bp. é. n. Franklin, I—II. 1203, 1158 old.

KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAINK EZÉVI KIADVÁNYAIRÓL

I.

„Az eltelt fél évtizeddel könyvtáraink munkájának egy teljes szakasza, a sokat emlegetett „hősi korszak zárult le” — írja Horváth Géza a tatabányai Megyei Könyvtár „Könyvtári Híradó”-jában. Így igaz. Az újonnan alakult megyei könyvtáraknak szinte a semmiből kellett megteremteniük a járási és községi könyvtárak hálózatát. Közben önmaguk is fejlődtek: gyarapodott a könyvvállomány, a könyvtárosok tudása. A megyék kulturális életét egyre jobban és egyre több irányban segítették. Ma már a megyei könyvtárak, sőt a járásiak egy része is, kölcsönkönyvtárból a vidék művelődési központjává váltak. Ezt az eredményt nem lehet számokkal mérni, mégis sokkal jelentősebb a statisztikailag kimutathatónál.

Ennek a minőségileg magasabbrendű munkának eredményei a könyvtárak nyomtatásban vagy sokszorosításban megjelent kiadványai is. 1956-ban majd minden megyei könyvtárnak volt kiadványa. Az idén sokféle nehézség miatt jóval kevesebb ezek száma, de az erények és hibák így is kimutathatók, s elemzésük remélhetőleg tanulsággal szolgál a jövőre.

A megyei könyvtárak és könyvtárosok munkája egyrészt a nagy ütemben meginduló helytörténeti és helyismereti munkához, másrészt szorosan a könyvtárakhoz kapcsolódik.

Pályi Róbert a Veszprém megyei könyvtár vezetője szerkeszti a „Veszprémi Könyvek” című helytörténeti sorozatot, amelynek 2. kötete dr. Nagy László összeállításában a „Veszprémi sajtó” című bibliográfia lesz. Szintén könyvtáros, Kuntár Lajos bábáskodott a „Vasi élet és irodalom” című igényes kötet létrejötténél, s nemrég jelent meg ugyancsak az ő tollából „A szombathelyi könyvnyomdászat története” című munka. A kaposváriak is az idén jelentették meg Kellner Béla összeállításában a „Somogyi hírlapok és folyóiratok” című munkát. Ezek a kiadványok — ha vannak is hibáik — a megyei könyvtárak irodalmi munkásságának magas színvonalát mutatják. Bővebb elemzésükre nem vállalkozhatunk, mert vagy már ismertettük őket e lap hasábjain, vagy még visszatérünk rájuk.

Részletesebben kell foglalkoznunk a kecskeméti Megyei Könyvtár kiadványaival. A könyvtár ez idén két ajánló bibliográfiát és egy szöveggyűjteményt je-

lentetett meg nyomtatásban. (Ez több mint az összes többi megyei könyvtár hasonló jellegű idei kiadványa.) Három nyomtatásban megjelent kiadvány egyetlen év alatt igen szép eredmény, de ha tartalmukat megvizsgáljuk, lelkesedésünk ugyancsak megcsappan. Érdemes elemeznünk őket, sok tanulságot szűrhetünk le belőlük.

Az első kiadvány ajánló bibliográfia, a könyvtár névadója, Katona József műveinek olvasásához. A hétlapos füzetet másfél oldalnyi előszó vezet be, amely bombasztikus és sokszor teljesen értelmetlen mondatok egymásutánjából áll. Egy mondat izelítőtül: „Katona József mélységes hazaszeretete visszhangzik a Bánk bánból, és ebből a mélységes hazaszeretetből, ebből a nemes szikrából (!) pattant ki a magyar drámairodalom csúcspontja a Bánk bán.” Sajnálatos, hogy ez nemcsak egyetlen kiragadott rossz mondat, ilyen az egész előszó. A másik, a Petőfi Sándor ajánló bibliográfia előszava, ha lehet még egy fokkal gyengébb. A „magasröptű”, túltengő pátozú mondatok nevetésre készítetik az olvasót. Petőfi születéséről így ír: „Viharban született és azon napon valóban elindult élete viharában.” (!) A halála: „Elnyelte (!) őt az acélzörej, a trombita hangja, az ágyúzörej. (!)” Nehéz leküzdeni a kísértést, hogy kommentáljam ezeket a képzavarokat, nagyotakaró semmitmondásokat. Ehelyett inkább idézek még néhány mondatot. „Pályája első szakaszán a szülői szeretet lírájával adta (!) a halhatatlant a világirodalom számára is. Szerelmi lírája gazdagabb minden eddigi lírai alkotásnál. (!) Élményanyaga, érzelmi tartalma realiztikusabb, gazdagabb minden eddigi hasonló versnél. (!) Az alkalom, a tartalom tökéletes egyensúlyát olvashatjuk (!) e művekben.” Még egy mondatot idézek az előszó befejező részéből, ahol Petőfit állítja példaképül mai írónk elé, s megrója őket, hogy „...arra használták időnként tolvakat, hogy életünk valóságából kiröppenjenek.” (Az olvasó szinte látja az írókat, amint egy csomó lúdtollból összeeszká-bált szárony röpöknek a nagy magyar Alföld felett. Már nehezebb elképzelni az írógéppel fogalmazó írók röpködését.)

Az idézett mondatok, ismétlem, nem önkényesen kiragadott példák, majd mindegyiket ki lehetne „ragadni”. Csak első pillantásra ingerelnek nevetésre, a következő hatás a bosszúság és szomorúság. Nem lenne szabad a megyei könyv-

tárak nehezen megszerzett tekintélyét így lejártni. A könyvtárakat ma már kötelezi a sok szép eredmény. A megyei könyvtárak egyre jobban a vidéki tudományos munka központjaivá válnak; a Petőfi bibliográfia is, az előző tanúsága szerint, a könyvtár kutatóinak készült elsősorban. Hogyan fogja használni a bibliográfia az az irodalomtanár, aki diákját kíméletlenül elbuktatná, ha olyan dolgozatot írna, mint ez a két előző? Vigyáznunk kell, nehogy a vidéki tudományos munkásokat egy-egy rossz publikációval örökre elriasszuk a könyvtártól.

A bibliográfiai rész sem kielégítő. A Katona József-bibliográfia szerkezete nem átgondolt, nem egységes a válogatás elve. A Bánk bán-kiadások majdnem teljes felsorolását adja, viszont a Katonáról szóló munkák nagy része gyűjteményes kötetek kielemezéséből származik, vagy teljesen ötletszerűen innen-onnan szedegették elő. A bibliográfia szerkezetét az időrend adja. Ez a Bánk bán-kiadások felsorolásánál helyes, a Katonáról szóló tanulmányok esetében teljesen formális, itt a problémakörök szerinti csoportosítás lett volna célszerű. Nem egységes a bibliográfiai felvétel formája sem, látszik, hogy az összeállító egyáltalán nem használta a címleírási szabványt. Nincs helyünk elemezni a bibliográfiai felvételek hibáit, pedig mint az állatorvosi főiskolának azon bizonyos beteg lován, itt is mindenféle betegséget és hibát együtt tanulmányozhatnánk. Figyelmeztető ez a bibliográfia, hogy a szabvány és a gyakorlat ismerete nélkül nem szabad bibliográfia készítéséhez fogunk. A bibliográfiai részt illetően ugyanezt mondhatjuk el a Petőfi-kiadványról is.

Harmadik kiadványuk „Szöveggyűjtemény a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulójának tiszteletére”. Nagyon kétséges, hogy van-e értelme a könyvtár korlátozott publikációs lehetőségéből 21 lapot szánni egy ötletszerű válogatásra. Ez országos feladat és ilyen szinten teljesítették is, sokkal jobban és nagyobb terjedelemben. Az olvasó ezt fogja használni. Ha már mindenáron akartak ilyen szöveggyűjteményt kiadni, akkor a megye egykorú lapjaiból és íróitól kellett volna összegyűjteni. A megyei könyvtáraknak gazdaságosan kell bánni erejükkel és lehetőségeikkel, csak olyan feladatra szabad vállalkozniuk, amit tökéletesen meg tudnak oldani. Éppen elegendő lett volna a könyvtár sokszorosításban megjelent módszertani tájékoztatója a 40. évfordulóra. Ez már átgondoltabb, szerkezete jobb. Persze itt is vigyázni kellett volna a válogatásnál, az „Október és Magyarország” címszó alá

bekerült *Ády Endre* „Emlékezés egy nyár-éjszakára” című verse, ami köztudomás szerint az 1914-es világháború kitörése napján íródott.

Még egy bibliográfiáról kell megemlékeznünk, amit a bajai Járasi Könyvtár munkatársa, Bárdos Ferenc állított össze Tóth Kálmánról. Sajnos, ennek a szerkezete sem tökéletes, és jól átgondolt. A szabványt és a gyakorlatot ő sem alkalmazza eléggé. (Nem szükséges például minden felvétel esetében kitenni az író, Tóth Kálmán nevét, a folyóirat- és újságcíkkéknél a lapszámot is meg kell adni stb.)

A szándék helyességén kívül nem sok jót tudunk mondani az ismertetett bibliográfiákról. Figyelmeztető ez a megbírált és tanulság a többi könyvtár számára. Sokkal több gondot, energiát és tudást kell befektetnünk a nyomtatásban megjelenő kiadványokba. Nem szabad engedni, hogy dilettáns provincializmus jellemezze vidéki könyvtáraink publikációt.

II.

Röviden még szólnunk kell a megyei könyvtárak könyvtári vonatkozású *Hiradóiról*. 1956-ban majd minden megyei könyvtárnak volt ilyen sokszorosításban vagy nyomtatásban megjelent lapja, ebben az évben — különféle nehézségek miatt — mindössze négy könyvtár adott ki csak. (Legalábbis ennyiről tudunk.)

A leggondosabb kiállítás a kecskeméti Megyei Könyvtár két nyomtatott *Tájékoztatója*. Tartalmilag viszont ezek a leggyengébbek. Nincs bennük egyetlen szakmai problémával foglalkozó cikk sem. A cikkek vagy általánosságokat sorolnak fel lelkendezve (pl. „Eredményeink és terveink”) vagy egy-egy könyvtár helyzetét írják le a vizsgálati jegyzőkönyvek stílusában. A helyes az lenne, ha egy-egy problémakört tárgyalnának s a példákat a megye könyvtárainak gyakorlatából merítenék. A Tájékoztatókat egy Eötvös Józsefről szóló egy lapos „tanulmány” és Hujber Józsefné „verse” teszi „színessé”. A „tanulmányban” ilyen mondatok vannak: „Írói munkássága igen sokrétű volt, történelmi regényektől kezdve kisebb költeményeket is írt.” A „vers”, amelynek címe: „Egy plakét margójára”, így kezdődik:

Mint fehér pillangó, mely karodra szállott,

Olyan gyermeked.

— Napsugár a vágya, abban lehet boldog —,

Ragyogja szemed.

Az ilyen „versek” és „tanulmányok” nem segítik „az irodalom széleskörű pro-

pagandáját”, amely a Tájékoztató szerint „csak művészi eszközökkel történhet”. A költőesség hajszolása helyett inkább arra ügyeljünk, hogy megjelent kiadványainkban ne legyen egyetlen értelmetlen mondatfűzés és fellezgős, nevetésre fakasztó mondat sem.

A kaposvári Megyei Könyvtár *Módszertani Füzetei* és a tatányai Megyei Könyvtár *Könyvtári Híradója* sokkal szerényebb célt tűzött maga elé, s azt maradtalanul meg is valósította. Mindkettőnek nyugodt, megállapodott a stílusa, igazi problémákhoz nyúlnak, tudják, mit akarnak. A megye könyvtárosainak tényleges segítséget nyújtanak a soron következő feladatokhoz. Mindkettő sokszorosításban jelent meg.

Ugyancsak örömeim lapozgatja a szakmabeli a *Tolna megyei Könyvtáros* című sokszorosított lapot. Okos és útmutató jellegű cikkben tájékoztatja a Megyei Könyvtár módszertani csoportja a községi és járási könyvtárosokat a közeljövő feladatairól. *Gáti Edit* az állami és üzemi könyvtárak helyes kapcsolatairól, *Mráz József* a statisztika fontosságáról, *Sipter Gézáné Annus Olga* a tájékoztató

munkáról, *Koleszár Andorné* a kölcsönzésről és a szabadpolcokról, *Vadóc Kálmán* a községi népkönyvtárak könyvpropaganda módszereiről írt igen helyes, elgondolkodtató cikkeket. Kivüálló cikke is helyet kapott a lapban. *Heinrich Rudolf*, a tamási gimnázium igazgatója, a helyi járási könyvtár és a gimnázium közös munkájáról írt. Legvégül *Várhegyi Cecília* foglalkozik a tamási járási könyvtár és népkönyvtárainak munkájával, könyvallományuk összetételével. A cikk, ellentétben a kecskemétiék hasonló jellegű írásaival, nem regisztráló állókép, hanem az eredmények és hibák okait feltáró elemzés.

Tanulmányozva a vidéki könyvtárak kiadványait, több hibát találtunk, mint erényt. A szigorú bírálat azonban nem elriasztani, hanem ösztönözni akar. Ösztönözni a színvonalra, a gondosságra és önkritikára. Az elért eredmények kötelezik a kritikust a szokimondásra, a könyvtárakat pedig fokozottabb igényességre.

Bereczky László

A SPORTKIADÓ TERVEIBŐL

Több új sportkönyvet ad ki a közeljövőben a Sport Lap- és Könyvkiadó. Több könyv jelenik meg a labdarúgásról: Földessy János könyve a magyar labdarúgás 60 éves történetével foglalkozik, ára 35 Ft lesz. Szintén történeti munka Hoppe—Terényi—Vedres: *Vasas ne hagyjad magad* c. könyve, mely a Vasas megalakulásától, 1911-től az 1956-os KK győzelemig mondja el népszerű labdarúgó-csapatunk történetét. A tizenkötvetes könyv ára fűzve 20 Ft. A futballvilág hőseiről Szepes Béla, az ismert sportrajzoló készít karikatúraalbumot, melynek időhatárai 1924 és 1957. Az ötödik labdarúgó-könyv, Benedek Endrétől *A labdarúgás edzésjátékai* (180 old. 22 Ft) már meg is jelent.

Csanádi Apád: *Fradi fiúk a kenguru földjén* címmel riportkönyvet írt a Ferencváros ezévi távol-keleti és ausztráliai portyájáról. A nyolcvétes könyv ára 7 Ft.

A sakk- és kártyajátékokról is több könyv készül. Alföldi László: *33 sakk-lecke* c. könyvében dióhéjban szinte minden benne lesz, amit a sakkról tudni kell (ára 13 Ft). Szily József: *Maróczy Géza élete és pályafutása* (100 válogatott játszmával) címen írt könyvet a világhírű magyar nagymesterről. A 197 oldalas kötet, amely köve 3 Ft-ba kerül, már meg is jelent. A *Versenybridzs* folytatásaként Wilder Lajosnak kiadják *A bridzsjáték technikája és taktikája* c. könyvét (17 iv, fűzve 24 Ft).

A szülőknél és nevelőknél szól Lévai Pálné *Készülő könyve Igy tornáztassuk kisgyermekünket* (kötve 20 Ft). A híres vívómester és egykori versenyző, Ozoray-Schenker Zoltán: *A kardvívás magyar kardvívás* c. könyvében a kardvívás összes problémáját foglalja össze. A 16 íves könyv ára 30 Ft lesz.

*

SZLOVÁKIABAN jelenleg kb. 700 főhivatású könyvtáros dolgozik. Ezeknek majdnem 50 százaléka a közművelődési könyvtárak hálózatában teljesít szolgálatot. (Citate!)

MEGJELENT A MŰEMLEKVEDELEM című, képes negyedéves folyóirat, mely műemlekeink jelenlegi helyzetéről, gondozásáról, a műemlekek folyamatban levő feltárásáról tájékoztat. Képpel és rajzokkal illusztrált cikkeket közöl külföldi műemlekekről, a baráti országok műemlekgondozásáról.

A Műemlékvédelem kiadója a Gondolat kiadó, terjeszti a Posta Központi Hirlapiroda. Ára 7 Ft. Egy évi előfizetés ára: 28 Ft.

*

A TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖZLÖNY, melyet 1869-ben Szily Kálmán alapított, 1957. márciusától ismét megjelenik a TIT gondozásában. A gazdagon illusztrált, tartalmas folyóirat jó segítséget ad a könyvtárosoknak a haladó természettudományi ismeretek népszerűsítésében. Az egyes számok ára 5 Ft. Terjeszti a Posta Központi Hirlapterjesztő üzeme, vidéken a hirlapterjesztéssel foglalkozó postahivatalok.

*

A MTA KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI FŐBIZOTTSÁGA május 31-én határozatot hozott a külföldi folyóiratok lelőhely-bibliográfiájának ügyében. A Könyvtártudományi Főbizottság ülesen a budapesti nagy könyvtárak vezetőit elhatározta, hogy a lelőhely-bibliográfia anyaggyűjtéséhez 1—1 tudományos dolgozójukat bocsátják rendelkezésre. Az így létrejött munka-bizottságban az anyaggyűjtést összefogó OSZK-n kívül az MTA Könyvtára, az ELTE Könyvtára, az OMK és a Műszaki Egyetem Könyvtára vannak képviselve. A bizottság megkezdte munkáját és remélhető, hogy a lelőhely-bibliográfia az 1959. évre meg is jelenhetik. (O. Sz. K.)

*

A DISCOVERY című angol folyóirat közlése szerint Angliában a legelterjedtebb könyv Darwin „A fajok eredete” című munkája. (Szovetszkaja Knizsnaja Torgovlja)

MÓRA FERENC LEVELE A KECSKEMÉTI KÖNYVTÁRHOZ

Az 1897-ben alapított kecskeméti Városi Könyvtár vezetői 1912-ben elhatározták, hogy az értékes könyvgyűjteményt a lakosság számára hozzáférhetővé teszik. Dr. Szabó Kálmán műzeológus — a két intézmény akkor még közös vezetési alá tartozott — Szegedre utazott tanácsokat kérni Móra Ferentől, földijétől, hogy a könyvtárosok milyen elvek alapján dolgozzanak egy modern közművelődési könyvtárban.

Móra a látogatás napján vidéken tartózkodott és csak napokkal később értesült (Tömörkényitől) a kecskeméti kiadványáról. Gyorsan papírt kerített, s — mint írja —: „a szakdijnok szabadsága miatt a saját cudar betűivel” — 4 hosszú oldalon foglalta össze nyolcéves könyvtároskodása tapasztalatait:

„... A könyvolvasásnak a mi olvasótermünkben — s azt hiszem másuttal is — éppen úgy megvannak a divatjai, akár a nyakkendőnek, vagy a kalapnak. Természetesen nem szakembereket és szakkönyveket értek, hanem az átlagpublikum olvasnivalóit.

Például van egy Monte Christo fordításunk a 70-es évekből. Huszontöt év óta senki sem nyúlt hozzá a könyvtárban. A múlt évben, hogy az Új Idők divatba hozta, elő kellett keresni és még öt példányt beszerezni belőle, hogy eleget bírjunk tenni a publikumnak. Volt nap, hogy harminc ember egyszerre olvasott a könyvtárban Monte Christót: összesen 320 kézben fordult meg a regény.

Az öreg Dumas kaposságára való tekintettel, mikor a „Három testőr” magyar fordítása megjelent tavaly, mindjárt két példányt vettünk belőle egyszerre. Rajtam kívül egyet se nyitott ki ideig senki. Persze „ennek” nem csinált reklámot az „Új Idők”.

Néha azonban a reklám se használ semmit. Például a mi publikumunk az új magyar irodalmat se versben, se prózában nem veszi be, akárhogy puffog a

nagydó. Ady, mikor leghíresebb volt, ment egy-két hónapig — utolsó kötetei már felvágatlanul kerültek az észre nem vevés nagy mézsgödrébe. Még Molnár Ferencet is csak elvétve keresi valaki. Ellenben Jókaink három kiadásban forog közkezen s nyilván szerzünk be még egyet. Nincs nap nyolc év óta, mióta én őrzöm a könyvtárat, hogy Jókai kézben ne lenne. Utána jön Mikszáth, utána akármilyen hihetetlen Eötvös József s csak azután Herczegh Ferenc és Gárdonyi, meg Rákosi Viktor egy-két kötete. Nálunk természetesen Tömörkényi is az olvasottabb írók közé tartozik.

Komoly munkákban a Műveltség könyvtára vezet, de csak két kötete: az Ember és a Technika Vívmányai, ezekből jó, ha több példány van — a többi kötetek iránt nem érdeklődik senki. Ellenben a szociológiai munkák elég keresettek.

Természetesen sok fordul meg azon, hogy kik az olvasók... (itt statisztikai kimutatás következik, majd) ...iparos alig van (legfeljebb télen melegszik itt egy-egy pincérség), földműves a könyvtár fennállása óta nem volt itt.

Azt hiszem Kecskeméten is így fog alakulni az olvasóközönség. Sok függ attól is, hogy tudja az embereket becsalogatni a könyvtár, a lehető legkevesebb cöffal, s a lehető legtöbb udvariassággal, nem megnehezítve, hanem minél kényelmesebbé tevén az olvasást. Nálunk sajnos, nem a legideálisabb a rendszer, kissé korlátozva van az olvasó a nézegetésben, a válogatásban, s nekem sincs módom ezen változtatni. Gondolom, s úgy is tudom: ez ma magyar s z i s z t é m a szerte az országban.

Egyet mindenesetre ajánlok...: mentől több heraldikai és genealógiai munkát... beszerezni s azután hozzáférhetővé tenni: ebben a demokrata világban nincsen azoknál kaposabb könyv.”

Közli: Hebenstreit Nándor

A PEKINGI ÁLLAMI KÖNYVTÁR 66 ország 564 könyvtárával és egyéb intézményével tart fenn cserekapcsolatot. A „Zsenminzspao” közlése szerint 1950—1956-ig a könyvtár összesen 310 615 példányt könyvet és folyóiratot küldött külföldre, s 182 162 példányt kapott a különféle külföldi országoktól. (Bibliotekar’)

*

A CSEHSZLOVÁK ÁLLAMI TUDOMÁNYOS könyvtárak az elmúlt évben 3 599 896 kölcsönzést bonyolítottak le. Ebből egyharmad rész, pontosan 1 040 359 kölcsönzés esik a könyvtáron kívülre, ami annyit jelent, hogy a kölcsönzések legnagyobb része a könyvtárak olvasótermibeiben történik. (Knihovnik)

*

A GOETHE-RŐL SZÓLÓ irodalmi tanulmányok bibliográfiájának tanúsága szerint a háború utáni 10 év alatt 66 olyan irodalmi tanulmányt adtak közre, mely Goethe Faustjával foglalkozik. Ugyanezen idő alatt a Faust-ot 73-szor adták ki a különféle országokban, legutóbb Albániában. (Literární Noviny)

HÍREK

AZ ORSZÁGOS KÖNYVTÁRI TANÁCS olvasószolgálati szakbizottsága meghívott szakembereknek bemutatva a dr. Podonyi András által szerkesztett félautomata osztályozó adategyűjtő gépet és a hozzátartozó lyukasztó berendezést. A készülék alkalmas arra, hogy a könyvtári kölcsönzéssel kapcsolatos, vagy egyéb statisztikai adatokat és adatszoportokat megállapítson és értékeljen. Bevezetése nagymértékben megkönnyítené a könyvtári statisztikák pontos vezetését. (OSZK)

A BÉCSI EGYETEMI FIZIKAI INTÉZET atomkönyvtára több mint 10 000 mikrokártyán őrzi állományát. Egy levelezőlap nagyságú mikrokártyán 48 normál oldal fér el. A könyvtár megfelelő leolvasókészülékkel is rendelkezik. (Biblos)

100 000 kötetes nemzetközi könyvtárat nyitottak meg ez év nyarán az angliai Liverpoolban. A könyvtár állománya 150 különböző nyelven írott műből tevődik össze. (The Library Association Record)

„A Zsoltárok Könyve kéziratban és nyomtatásban” címen kiállítást rendeztek a mainzi Zsoltároskönyv elkészültének 500-ik évfordulója alkalmából a mainzi Gutenberg-múzeumban. Az értékes nyomtatványnak 10 fennmaradt példányát tartják nyilván. (Biblos)

AZ UNESCO BULLETIN FOR LIBRARIES 1957-es első számában érdekes adatokat közöl a közművelődési könyvtárak működéséről. Ezek szerint, az 1000 lakosra jutó könyvtári kötetek számát vizsgálva, a következő rangsor alakult ki: (1954. évi adatok)

Ország	1000 lakosra jutó könyvek száma
Svédország	1490
Dánia	1310
Anglia	1170
Belgium	1120
Csehszlovákia	1060
Norvégia	1030
Finnország	960
Új-Zéland	920
USA	880

Az UNESCO évről évre kiadja a világon megjelent fordítások jegyzékét, illetve statisztikáját. Az 1955. évi „Index Translationum” adatai szerint 51 országban megjelent 24 274 lefordított mű közül Lenin művei vezetnek, ezekből az 1955. évben 291-et fordítottak le. A rangsor ezután a következőképpen alakult: Sztálin 200, Tolsztoj L. N. 105, Gorkij 102, Verne 90, Shakespeare 76, Andersen H. Ch. 71, Csehov 65, Engels 64, Marx 62 ... Balzac 50, ... Thomas Mann 29, stb., stb. (Börseblatt)

Hozzávetőleges számítás szerint mintegy 280 millió kötet ponyva van forgalomban a nyugatnémet ifjúsági olvasók között. A freiburgi könyvtár csereakciója keretében 3 nap alatt 31 000 ponyvafüzetet adtak le, illetve cseréltek be a fiatalok. (Der Bibliothekar)

November 7-én a VII. ker. Lenin körút 32. sz. alatt ünnepélyesen megnyílt az „Erzsébetvárosi Művelődési Kör”. Ugyanitt, ebben az időben a negyvenkettedik Szabó Ervin Könyvtár is megkezdte működését és kölcsönöz a VII. kerületi olvasóknak. A könyvtár a 22. számot kapta (a pár éve megszűnt városi könyvtár működött a fenti szám alatt). (Sz. E. K.)

A KAPOSVÁRI MEGYEI KÖNYVTÁR és a járási könyvtárak a Mezőgazdasági Kiadóval együttműködve, az őszi-téli olvasóévadban mezőgazdasági könyvismertetéseket rendeznek a szakkönyvek íróinak közreműködésével. Az első előadások november 29-én Csököly községben Jánossy Andor **A magyar kukorica-fajták és termesztésük**, Gonda Béla **A kukorica természetese** című könyvét vitatja meg. Az előadásra a környező falvak dolgozó parasztjait is meghívják. (K. B.)

Valamennyi kerületi Szabó Ervin könyvtár kiállítását rendezett az Októberi Forradalom évfordulójára a korabeli újságokból készített fotóanyagokból és aktuális könyvanyagból. Több könyvtár az évfordulóra kiadott könyvekből ankétot rendezett. A 29. sz. (rákospalotai) könyvtár az ankétra olyan öreg harcosokat is meghívott, akik részt vettek a forradalomban. (Sz. E. K.)

A SZOVJETUNIO ÁLLAMI LENIN KÖNYVTÁRA 1956-ban 22 064 különféle kiadványt kapott a Kínai Népköztársaságból. Ennek az anyagnak a megoszlása: 2931 könyv, 4714 folyóirat, 14 395 hírlap és 24 egyéb kiadvány.

Számos ország nemcsak a nemzetközi csere keretében, hanem ajándékként is kap kiadványokat a pekingi állami könyvtárból. Így például 1955-ben a moszkvai Állami Lomonoszov Egyetem az intézet 200 éves évfordulója alkalmából 1200 kötet könyvet kapott ajándékba Pekingből. (Bibliotekar)

AZ UNESCO ADATAI szerint a világ legfejlettebb könyvkereskedelmi hálózata Ausztriában van. Itt minden 2745 emberre jut egy könyvesbolt. Ezután következnek Dánia 4000, Ausztrália 4315, Olaszország 4896, Anglia 6000, Hollandia 7281, Belgium 7609, Szovjetunio 8708, Német Szövetségi Köztársaság 11 970, Svájc 12 375, Svédország 13 195, Norvégia 14 986, Kanada 18 125, USA 18 616 könyvesbolttal. (Szovetszkaja Knizsnaja Torgovlja)

A BRITISH MUSEUM KÖNYVTÁRA új nyomtatott katalógus kiadását tervezi. Az anyag első része 1958-ban kerül nyomdába s a katalógus véglegesen az 1962. illetve 1963. évben lesz kész. A tervek szerint minden héten megjelenik egy, kb. 20 000 címleírást tartalmazó kötet. A teljes katalógus kb. 5 000 000 címet ölel majd fel, 250 kötetben. A kiadvány fényképezés útján készül: lefényképezik a British Museum Könyvtárának olvasótermében használt katalógust. (Bibliotekar)

A MAGAS-TÁTRÁBAN összesen 83 könyvtár van; ebből 7 közművelődési, 21 üzemi, 12 ROH üdülői (= SZOT üdülő), 5 ifjúsági üdülői, 20 szanatóriumi, 7 tanári, 9 iskolai és 2 katonai könyvtár. A könyvtárak együttes állománya kerekén 64 000 kötet; kb. 5 kötet jut egy lakosra. Az 1956. évi forgalmi adatok szerint a kölcsönzések száma összesen 91 150 kötet, vagyis egy lakosra 2,1 kötet esik. (Citatel')

JELENLLEG a földön mintegy 1,3 milliárd ember tud olvasni, ami a föld lakosságának kb. 50%-a. Evente kb. 25 000 000 ember sajátítja el az írni-olvasni tudást. (Szovetszkaja Knizsnaja Torgovlja)

A FRANCIA IMPRESSZIONISTÁK reprodukciós képanyagból kiállítást rendezett a 29. sz. rákospalotai Szabó Ervin Könyvtár. (Sz. E. K.)

VÁLASZ AZ OLVASÓKNAK

KÖRKÉRDÉSÜNK EREDMÉNYE

I.

Szerkesztőségünk köszönettel fogadja az olvasók érdeklődését, amely a szeptemberi számunkhoz csatolt kérdőívek beküldésében megnyilvánult. Ez nagy segítséget jelent további munkánkban.

A beérkezett vélemények nyilván nem képviselik tökéletesen olvasóink összességének véleményét, de valószínű, hogy az arányok egy szélesebbkörű „szavazás” esetén sem változnának meg lényegesen.

A leghelyesebbnek látszik az olvasók megjegyzéseivel abban a sorrendben foglalkozni, amelyben a kérdőívben szerepeltek.

„Mit olvas legszivesebben lapunkban?”

A legtöbben a megjelent könyvekről szóló *Irodalmi Tájékoztatót* tartják a leghasznosabbnak. Sorrendben rögtön utána az irodalmi tárgyú anekdóták, írói intimítások, irodalomtörténeti miniatűrök következnek. Kiemelkedően sok „szavazatot” kapott az írói arcképek rovata, a könyvtörténeti cikksorozat és az Olvasás közben című rovat. Sokan szeretik a kiadói tervekről szóló tudósításokat, a vitacikkeket és a híreket.

Természetesen egyéb fajta írások is kaptak „szavazatot”, de ezeket most nem soroljuk fel, hiszen nem valamiféle népszerűségi versenyről van szó. Minden olvasónk egyetért velünk abban, hogy ezek a cikkek is fontosak és hogy lapunkat nem tölthetik meg kizárólag az imént kiemelt írások. Róluk akkor beszélünk, amikor a változtatásukra irányuló kívánságokkal foglalkozunk.

„Milyen cikkeinket szeretné más formában (rövidebben, bővebben) olvasni?”

Itt persze már találunk ellentmondásokat, amelyeket összebékíteni nem könnyű. Például a könyvismertetéseket ugyanannyian szeretnék bővebb formában olvasni, mint ahányan rövidebb, de több könyvismertetést kívánnak.

Mint hogy a lapterjedelem és a rendelkezésre álló cikkhonorárium-keret tekintetében egyelőre lényeges változás nem várható, meg kell maradnunk az eddigi gyakorlatnál: az egyhavi könyvtermés felét-egyharmadát ismertetjük, főleg a szépirodalmi műveket. Ennél többről írni — akár rövidebben is — nagyobb anyagi megterhelést jelentene; a hosszabb ismertetések közlése — a könyvek mennyiségének rovására — viszont szűkítené a könyvtermésről adott képet.

Hasonlóképpen ellentmondó kívánságok: a könyvismertetések legyenek bírálói jellegűek — másfelől: szorítkozzanak a könyvek pusztá ismertetésére. A két kívánságot egyszerre kielégíteni — bírálva ismertetni — lehet, és a recenziók írói törekednek is erre, de a terjedelem korlátai nem lekicsinylendő nehézséget jelentenek.

Találkoztunk azzal a kívánsággal is, hogy a könyveket megjelenésük előtt, vagy legalábbis azzal egy időben ismertessük. Ez részben megvalósítható, de csak részben, mert a könyvek nyomdai munkálatai időben gyakran egybeesnek a Könyvbarát szerkesztésével és nyomdai „átfutásával”. Ez azt jelenti, hogy amikor a szerkesztőség még kiadhatná egy könyv nyomdai levonatát az ismertetés írójának, ilyen levonat még nincs. Amire viszont a levonatot megkapjuk, már a Könyvbarát is nyomdába kerül, nincs idő az ismertetés elkészítésére, s a lap a könyvvel egyszerre készül el. Ezen úgy igyekszünk segíteni, hogy a kiadói terveket lehetőleg bővebben ismertetjük.

Az írói arcképekre vonatkozó kívánságok közt is akad ellentmondás. Van, aki többet kíván belőlük, de rövidebben, akár lexikon-címszószerűen, és van, aki bővebbet kér. A legcélszerűbb megoldásnak az látszik, ha nem határozzuk meg mereven egy-egy írói arckép terjedelmét. Problematikusabb, vagy termékeny íróról hosszabban írunk, ami nem jelent okvetlenül előkelőbb rangsorolást — másokról rövidebben. Az arcképek számát pedig úgy kell meghatározni, hogy a többi cikk elől a helyet ne vegyük el.

Az írói arcképek kiválogatását illetően az egyetlen rendszer, amelyet követhetünk, az, hogy a megjelenés vagy a megjelenés előtt álló könyvek írói közül választunk ki néhányat, olyanokat, akik jelentősebbek vagy kevésbé ismertek. Csak egy-egy irányzat vagy nemzet íróiról egy időben, egy számban arcképet közölni nem látszik praktikusnak, túl merev rendszer volna és nem kapcsolódna a könyvkiadás programjához.

Ehhez egy megjegyzés:

A kérdőívnek az a kérdése, hogy mi a foglalkozása a beküldőnek, nem volt puszta kíváncsiság. Tájékoztódní akartunk arról, hogy olvasóink zöme milyen képzettségű, milyen ismeretekre építhetünk, milyen ismeretanyagot kell kiegészítenünk.

Meglepődünk azon, milyen nagy a pedagógusok száma, akik az irodalomtanításhoz bizonyosfokú támogatást várnak vagy kapnak ismeretterjesztő jellegű cikkeinktől. Ők természetesen igényesebbek. A kérdőívek beküldőinek másik nagy csoportját azok az értelmiségiek alkotják, akiknek nem az irodalom a szakmájuk, de az irodalomról, könyvekről, esztétikai fogalmakról stb.-ről tömör, rövid, de szakmai szempontból is helytálló tájékoztatást várnak a Könyvbaráttól. Ők mintegy kivonatát akarják kapni annak, amit a szakmabeliek másutt részletesen megkapnak. Hozzájuk csatlakoznak azok az egyéb foglalkozású olvasók, akik — példaképpen említjük — nem olvassák a *Nagyvilágot*, az *Irodalmi Figyelőt* stb.-t, mégis átfogó képet szeretnének kapni könyvekről, irodalomról.

A két csoport közül a Könyvbarát, jellegénél, feladatkorénél fogva, az utóbbiaknak készül. Az ismeretterjesztésen túlmenően, a szakmai továbbképzés magasabb igényeit nem elégítheti ki. A szerkesztőség igyekezete arra irányul, hogy amit a Könyvbarát ad, az lehetőleg helyes szemléletet képviseljen, adatszerűen is hibátlan legyen — és ne untassa az olvasót. Még ha ezt a feladatunkat jól látnók is el, akkor is elkerülhetetlen, hogy sok olvasó többet tud, mint amennyit mi adunk.

Mondanunk sem kell talán, hogy az *Olvasás közben* c. rovatunk terjedelme is hasonló problémát vet fel. Az a kívánság, hogy a rovatot változtassuk lexikon-címzőkké, érthető, mert irodalmi lexikon jelenleg nincs forgalomban (csak antikvár példányban elvétve). De úgy gondoljuk, egy havi folyóirat mégsem pótolhatja a lexikont: kevesebbet is adhat, s amit ad, azt is lassabban adja. Ezt a rovatot igyekszünk úgy szerkeszteni, hogy a megjelenő könyvekkel kapcsolatban felmerülő alapfogalmakról képet alkothasson az olvasó.

Következő számunkban az olvasók által javasolt témák, ötletek, változtatások megvalósításának lehetőségével foglalkozunk.

(Folytatjuk)

Könyvtári cikkek szerzői

Bereczky László, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Dobrava Jánosné*, a III. ker. 8. sz. Szabó Ervin könyvtár munkatársa; *K. Drechsler Ágnes*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatár-*Durza Sándor*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Hebenstrett Nándor* nyomdász, Kecskemét; *Kellner*

Béla, a kaposvári Megyei Könyvtár vezetője; *Sallai István*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Sebestyén Géza*, a Műszaki Egyetem Könyvtárának osztályvezetője; *Szabó Andre*, a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa; *Vértesy Miklós*, a budapesti Egyetemi Könyvtár osztályvezetője.

A TANKÖNYVKÉSZÍTŐ NYOMDAK munkaversenyén az Egyetemi Nyomda, az Athenaeum és a Kossuth Nyomda 7 ezer forint jutalmat és oklevelet; az Akadémia nyomdája, a Franklin Nyomda és a Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat 3–3 ezer forintot és oklevelet kapott. Jó munkájáért oklevéllel tüntették ki az Állami Nyomdát, a Debreceni Alföldi Nyomdát, a Szegedi Nyomdát, a Zrínyi Nyomdát és a Térképészeti Intézetet.

AZ ÚJVIDÉKI TESTVERI-SÉG-EGYSÉG és a szabadkal Minerva könyvkiadó vállalatok 40 új magyar tankönyvet adtak ki.

ÚJVIDÉKEN még 1954-ben szótárbizottság alakult az azzal a feladattal, hogy szerb–horvát–magyar nagyszótárt készítsen. A 200 ezer szavas szótár

a közeljövőben megjelenik. A bizottság ezután a magyar–szerb–horvát szótárt szerkesztli.

A DEBRECENI ALFÖLDI NYOMDÁBAN az év végéig 45 új könyvet készítenek. Külföldi és magyar írók, közöttük debreceni szerzők művei jelennek meg az év utolsó három hónapjában. Ezenkívül szótárakat és szakkönyveket is nyomtatnak.

A DEBRECENI ALFÖLDI NYOMDA 300 ezer könyv kötését végzi el a Szovjetunió részére. Ez a munka azért is jelentős, mert nyersanyagot, papírt és ölmot küldtek a megrendelőkhöz.

A BORSOD MEGYEI ipari üzemek és vállalatok mintegy háromszáz különböző külföldi

folyóiratot fizetnek elő. A Miskolci Megyei Könyvtár központi folyóirat-nyilvántartást létesített.

KESZTHELYEN, az egykori Festetich kastélyban, ismét megnyílt a világhírű, 100 000 kötetes Helikon könyvtár. Helyiségét a közelmúltban tatarozták, s elkészültek művészeti falfestményei is. A megnyitást követő néhány nap alatt több, mint kétezer — közöttük mintegy 200 külföldi — látogató kereste fel az olvasótermeket.

A BALMAZÚJVÁROSI OLVASÓKÖRÖKBEN szívesen jönnek össze a dolgozó parasztlak baráti beszélgetésre, olvasásra. Jelenleg három olvasókör működik a községben. A balmazújvárosi olvasókör a közelmúltban elhatározta, hogy keskenyfilm-vetítógépet vásárol.

ADY ENDRE ÚTJA KÉT NEMZEDÉKEN KERESZTÜL

II.

Föl kellett vetni a kérdést: Miért vonják minduntalan kétségbe Ady magyarságát? Miért kiáltanak feléje minduntalan kígyót-békát, magyargyűlöletet, hazárulást? S a költő Makkai-féle védelmezőinek miért kell fél-Adyt, féligazságokkal, mintegy suttymban elfogadhatóvá tenniök? Miért mossák kezeiket ártatlanságban még Adynak egynémely volt barátai is? Miért nyugszanak meg abban a hamis megkülönböztetésben, hogy Ady nagy poéta volt, de megtévedt, rossz politikus? Miért hivatkozhatik Adyval szemben, konzervatív műtjára büntetlenül Babits, ki internacionalizmust s minden nemzeti hagyománnyal való szakítást hirdetett, míg a költő és csucsai várúr, aki ugyancsak tudta, miről van szó, félve-féltett fajtájáért való utolsó könyörgését intézte a győzőkhöz? Miért mondhatja anélkül, hogy Ady csekélyszámú igaz híveinek fölháborodása fojtaná belé a szót, még az Ady-barátok leg-hűbjeinek egyike bár oly rövidlátó kritikus, aminő Schöpflin Aladár, hogy a költő, csupán a mellőzöttségén való elkeseredése kergette a közjogi ellenzéken is túl a szociális ellenzéknek e hazában üzött-veszett — de azért korántsem hazátlan! — táborába? És mi joga akarja az a kellelténél már ifjan is okosabb diplomata, aki Fenyo Miksa volt, az Adyért való sokszor bebizonyított önfeláldozó lelkesedését, mindenáron valami ártalmatlan l'art pour l'art-ba belesemmisíteni? S mi joga jut a költő kurtanemesi származásának tudatából, sőt mi több, megszólalásának az úri nemzetiségére oly jellemző módjából arra a megtévesztő következtetésre, hogy Magyarországon a történelmi osztály kizárásával se politika, se kultúra? Végül pedig, hogy meri Ady Endrét alkalmazkodó programjába illeszteni még az irodalmi stréber is, aki a maga érdekében olvassa ki a minden kiváltságot megfenyegető Ady Endréből a magyar érdeklődés igazolását. „Adyt újító merésze elidegenítette azoktól, akikhez tartozott” — jelentették ki hivatalos helyről avval a szándékkal, hogy akit éltében hiába próbáltak kismemizni, most legalább holtában, mint ártalmatlanná tett preparátumot játsszák ki az igaz-egy Ady ellen? Hát már senki sem tudja, kikhez tartozott Ady Endre? Azokhoz-e, akiknek magvából szakadt ugyan, de akik ellen fordult, s akik őt ezért — el kell ismerni — teljes joggal gyűlölik? Mert igenis a riadt hívekkel szemben igazat kell adnunk az osztályönzés korlátai és korlátoltságai közé zárt ellenfeleknek, hiszen olyan költővel van dolgunk, kinek e támadások őszintén gyűlölködő elfogultsága nem árthat. Mégis, ha ugyan csak időre-óra a zseni hatását veszélyeztette az óvatos barátoknak a lényegét kerülgető és ravasz, hitetlenül-lelketlenül és alapjában Ady mellett, oly szeretetlenül való hamis vallástevése.

Mit jelentettek a negyedszázad óta minduntalan kiújuló „Ady-harcok”? Elképzelhető-e ez a hevesesség és ez az elkeseredés más országban is, ahol a társadalmi rétegek a maguk küzdelmét sajtóban-parlamentben vívják meg? Világos, hogy az Ady-kérdés csak ürügy volt. Elnyomott osztályharc tört magának utat az esztétikában. A kazán tüze izzik, a gyár gépei simán forognak, a munkarendet betartják — mit fűtyül mégis folyton az az átkos, az a vézes irodalmi szellentű? Miért nem lehet betömní a rést?

Talán lehet. De mi mégis inkább a füleinket tömtük be!

Ily körülmények közt csak természetes, hogy egy-egy művészi alkotás értékét, az alkotónak az uralkodó osztályhoz és fajhoz való viszonyától teszik függővé. Jó, szép, hazafias, magyar, ami beleillik ebbe az apparátusba és segíti annak működését — hazafiatlan, magyartalan és értéktelen minden oly írói munka, mely az egész nép nevében és Ady Endre öblös hangján veti föl a vezető társadalmi rétegek és történelmi osztályok felelősségének kérdését. Ilyenkor a hivatalos műveltség őreinek gondjuk van arra, hogy az osztályérdek falán keresztül, át ne hatolhassanak az élet, a kor és a zseni hangjai. Valahányszor egy-egy uralkodó réteg megtagadja az országnak művészetében megnyilatkozó lelkiismeretét, mindannyiszor az ország van veszélyben. Serenissimus nem tréfás, hanem tragikus alak — Vilmos császár, aki Hauptmann, Liebermann és Reinhardt helyett a giccses pártolja, rég trónvesztés volt, mielőtt csatába indult volna.

Mikszáth a Tiszák szolgálatába állított, fölényes, de alázatos múzsájának halál-előtti méltóságban való utolsó haragos fölgerjedését, még csak föl lehet valahogy enyhíteni Harsányi Zsolt édeskes színpadára. Ezt a csinos Mikszáth-hamisítványt még is koszorúzhatja az Akadémia, meg is ünnepelheti a hivatalos hatalom — de Ady Endrének féltő szereteten fölremegő gyűlöletét nem lehet „posszibilissá” tenni.

Aki Adyt mond, nem tehet másképp, minthogy elfogadja Adynak Tisza Istvánnal való legendás antagonizmusát. Ezt nem lehet eltüntetni Adyból. Ő nem adhat mást,

mint ami lényege. Ő nem azért dobta oda kesztyűjét a hivatalos Magyarország elé, mert mellőzött volt — hanem azért volt mellőzött, mert a magyar fajta érdekében valóánk látta, hogy a maga módján viaskodják a magyar sorsot intéző hatalmakkal.

Mit jelentenek mégis Adynak az uralom hátát egyre paskoló szavai? Mit a döntő rímek? Mit a jeremiái jajok? Mit a shakespearei káromlások? Mikor a költőnek legméltozabb zenei népszerűsítője, Reinitz Béla leült a zongorához, hogy Ady verseit énekelje, a jelenvolt Gyenes László, és a legderekbabb Mefisztó, jó magyar, feledhetetlen színész... és kaszinótag, ki addig sohasem hallott, vagy nem is akart hallani Ady Endréről, így dünyögte ki végül a maga bosszús elismerését: „Szép! Szép! Csak tudnám, hogy mi fáj neki olyan nagyon?”

Nos hát igen, mi fáj neki? Vajon csak egy túltengő temperamentum űzi a céltalanul pompás játékait? Bizonyára nem. Szekfű Gyuláéknak már csak azért sincs igazuk, hogy Ady rossz politikus volt, mert — ha ugyan nem a vakon vészbe rohantakat tesszük meg jó politikusoknak —, hát a költőt, mint politikus, a maga előrelátásai rettenetesen igazolták. Adynak azért volt szeme, hogy lásson és azért volt füle, hogy halljon. Már pedig ő a haladó polgárok és szocialista munkások közt tapasztalt és tanult. De a polgársággal és a munkássággal szemben, kik az oligarchia és az oligarcha ellen fordultak, Adyt mégis csak egyetlen negatívum, épp ez az *ellen-esség* köti össze. Már pedig ő nem a negatívumok költője. Figyeljünk bele a versébe, mely elárulja lelkiének igazát. Őt, mint a múlt század elején a másik, osztályán felülemelkedett magyar nemes embert, Berzeviczy Gergelyt, a paraszt gondja tölti el. Ady Endre megemelte „*úri süvegét a paraszt nyár előtt*”. S mikor a grófi szérún, az asztagvárosban pirosan mordul a láng, minden magyar költők közül, egyedül csakis Ady hallotta a szenes kalásznak a koldus, rosszalmú szellért csúfoló énekét. Ady a pórral panaszolja, épp úgy, mint egykor Berzeviczy azt a magyar életet, mely „*ránk rakta az élehetésnek minden terheit*”. „*Egyszer volt itt forradalom, — Hites, igaz forradalom, — Rendet, igazságot csináló, — De Dózsákkal...*”

Vannak lélekcserélő napok, mikor a megtört osztályöntudat réseiből szökken ki a művészet csodavirága. Ezért van, hogy Diósadi Ady Endrének, Achim András barátjának, Esze Tamás komájának, Dózsa György igazándi unokájának vértforraló nőtáira — hiába is fáradtak átrogatásukkal a legraffináltabb virtuózok! — sohasem gyűjthettek rá Szapolyai Jánosék vitézi seregében...

*

1918-ban tévedtek a wilsonisták, pacifisták s a csupán nevük szerint marxisták. De vajon Ady is tévedett-e, arra majd — mint 1909-ben megírtam — a XX. századvég történése adja választást.

Hatvany Lajos

GYULAI PÁL, a kitünő esztéta alacsony termetű ember volt, s emiatt sokat ugratták. Egyszer hevesen vitázott egy hatalmas termetű emberrel, aki kifogyván az érvekből, végülis így kiáltott rá:

— Ha nem hallgatsz, megfoglak és zsebreduglak!

Gyulai kedélyesen felelt vissza:

— No, akkor több lesz a zsebedben, mint a fejedben. (I.)

DUMAS PÉRE útalta a hitelezőket. Életében sok baja volt a végrehajtókkal. Egyszer felkereste egy barátja és gyűjtőívet tett elébe.

— Meghalt egy szegény barátom. Végrehajtó. Annyi pénz sem maradt utána, hogy eltemessük. Adakozzál valamit.

— Mennyibe kerül a temetés?

— Száz frankba.

— Itt van kétszáz frank. Temessetek el mindjárt két végrehajtot. (I.)

TRISTAN BERNARD, a szépszakállú vidám író egy utazása alkalmával női szakaszba

szállt fel. A hölgyek tiltakoztak ellene és feljelentették a kalauznak. A kalauz megkérte az írót, hogy fáradjon át egy másik kocsiba.

— Nem mehetek, barátom — sügta az író a csodálkozó vasutának.

— Miért nem?

— Tudja maga, hogy ki vagyok én?

— Nem kérem.

— En vagyok a szakállas nő!... (I.)

JÓKAI MÓR, a nagy mese-mondó csak az irodalomban nevezte magát Mórnak, egyébként mindig kiírta a teljes keresztnévét. Haragudott is, ha csak Mórnak szólították. Egyszer levelet kapott Tóth Lőrincztől a következő megszólítással:

— Kedves barátom, Mór!

Másnap így válaszolt neki:

— Kedves barátom, Lőr! (I.)

MARK TWAIN, a neves amerikai humorista mindig ambicionálta, hogy komolyan vegyék. Ezért örömmel vállalkozott egy választási kampányban politikai beszéd tartá-

sára. Amikor az emelvényre lépett, a szépszámú közönség harsogó derűtséggel fogadta.

— Komoly beszédet akarok mondani — emelte fel a kezét.

Még jobban dübörgött a kacagás. Ettől kezdve Mark Twain a legsúlyosabb pénzügyi és politikai kérdésekkel foglalkozott, de a közönség harsogó derűje egy pillanatra sem szűnt meg. Másnap az összes lapok így számozták be az eseményről:

— A kitünő tréfacsináló nagyszerűen figurázott ki egy komoly politikai szónokot...

WILDE OSZKÁRT, a költőt bemutatták egy francia frónőnek, aki arról volt nevezetes, hogy korának legesélyesebb női közé tartozott. Az eredeti és szellemes hölgy a bemutatás után így szót Wilde-hoz:

— Ugyebár én vagyok a legcsunyább nő Franciaországban?

A poeta szórakozottan hallgatta a hölgyt és gőpies udvarlással válaszolta:

— O, ne tessék szerénykedni... Az egész világon!...

Az év legszebb könyve

Ez év gazdag könyvtermése nemcsak az irodalom barátainak okozott örömet, hanem a szép könyv barátainak is, ha ugyan az irodalom és a szép könyv barátait egyáltalán el lehet egymástól választani. Igaz, hogy az idén nem irodalmi kiadó nyerte a kiadók közötti versenyt, hanem a Műszaki Könyvkiadó, amely még néhány évvel ezelőtt nem éppen tiszteletreméltó helyet foglalt el a szép könyvek kiadásában, de 1957-ben — gyökeresen szakítva eddigi tevékenységével — olyan utakon indult el, amelyek biztosították nemcsak az élenjárókhoz való felzárkózást, de a kiadók közötti verseny első díját is. Kiadványai igen gondosan tervezettek, magas színvonalú illusztrációkkal, még a legszárazabb műszaki kiadványt is sikerült vonzó külsőbe öltöztetniük anélkül, hogy a külső forma és a tartalom közötti összhangot megbontották volna. A Corvina Könyvkiadó és az Akadémiai Könyvkiadó — a második és harmadik helyezett — nemcsak megtartották, de tovább fejlesztették könyveik kiállításának magas színvonalát. Kiadványaink külföldön is igen sok elismerést kaptak. A Corvina és a Képzőművészeti Alap kiadója által készített Rajzművészet mesterei című könyv az egész világon nagy feltűnést keltett.

Igen örvendetes, hogy a legnagyobb fejlődést éppen azoknál a kiadóknál tapasztaljuk, amelyeknek munkája még az elmúlt évben is sok kívánni valót hagyott maga után.

Az Európa Könyvkiadó nagy fejlődését mutatja a Si King versek bibliofil értékű kiadása, de határozott színvonalemelkedést állapíthatunk meg többi kiadványainál is. A műszaki kivitelezés is nagymértékben megjavult. Ugyanezt tapasztaljuk a Szépirodalmi Könyvkiadónál, amelynek különösen verses kötetei nagyon szépek.

Az általános fejlődésen túl azonban, van néhány általános jellegű hibája könyvművészetünknek. Az egyik ilyen hiba a konzervatív formákhoz való ragaszkodás. Természetesen a magyar könyvművészetnek kapcsolódnia kell a klasszikus könyvművészeti hagyományokhoz, egyes könyvek tartalma pedig egyenesen megköveteli a korban hozzáillő stílusselejteket, de ugyanúgy a modern tartalom is megköveteli a modern formákat. Az elmúlt években a Magvető kísérletezett a könyvművészet modern formanyelvének kialakításával, sajnós, ez a kísérletezés ebben az évben megszakadt.

Gyakori hiba az is, hogy egyes könyvek illusztrációjánál nem tapasztalhatjuk a kiforrott művészi munkát, csupán a rutin érvényesülését, mely nem egyszer bántó ellentétben van magának az irodalmi műnek hangulatával. A grafikusok egyénisége sem mindig alkalmas az adott művészi feladat megoldására.

A modern könyvformák kialakításánál nehézségként jelentkezik a nyomdai betűállomány szűk volta. Kiadókink általában az eddigiéknél nagyobb figyelmet fordítanak a tipografizálásra, de gyakran formalisztikus törekvések érvényesülnek, amelyeknek nincs semmiféle esztétikai megokoltságuk.

Ugyancsak akadály könyvművészetünk fejlődésében a nemes anyagok hiánya. E miatt néha a tervezettnél gyengébb minőségű papírra kell kinyomtatni a műveket, ami rontja a technikai kivitelezést. Hiányoznak az értékesebb könyvkötő anyagok, s ennek következtében a könyvek kiállításában bizonyos uniformizálás látható.

A hibák ellenére azonban igen nagy a fejlődés és az év legszebb könyve címet elnyert kiadványok kiállják a versenyt bármely ország legjobban sikerült könyveivel.

A szépirodalmi könyvek közt az év legszebb könyve címet az Arany János balladái című gyönyörű kiadvány nyerte, a Magyar Helikon és a Kossuth Nyomda gondos munkájának eredménye. E kiadvány méltó megünneplése volt az Arany évfordulónak és külön érdeme, hogy közkinccsé tette Zichy Mihály illusztrációit.

A művészeti könyvek versenyében A rajzművészet mesterei című kiadvány nyerte el az év legszebb könyve díját. A két kiadó (Corvina, Képzőművészeti Alap) és két nyomda (Offset, Kossuth) hosszú, fáradságos munkával és nem kevés technikai nehézség leküzdésével állította elő ezt a világviszonylatban is páratlanul mondható könyvet, amely az egész világnak megmutatta a magyar könyvkiadás és nyomdaipar egészen kiváló színvonalát.

A szakmai és tudományos könyvek közül a Korompai: Veszprém című kiadvány lett az első (Műszaki Könyvkiadó, Kossuth Nyomda), az ifjúsági könyvek csoportjában pedig Dickens: Twist Olivér című műve (Móra Ferenc Könyvkiadó — Zrínyi Nyomda).

Külön jutalomban részesült az Akadémiai Kiadó által megjelentetett és a Kossuth Nyomdában készült Kaufmann Haggadah, amely műfajilag egyik csoportba sem sorolható, miután a héber kéziratok kódex facsimile kiadása, de a magyar könyvkiadásnak olyan világviszonylatban is kiemelkedő terméke, amelyért a kiadót és a nyomdát a legnagyobb elismerés illeti meg.

A könyveink kiállításában elért jelentős eredmények igen nagy része nyomdáink jó munkájának köszönhető. A legtöbb szép könyv az első díjban részesített Kossuth Nyomdában és a második díjban részesített Akadémiai Nyomdában készült. Kitűnt ez évben a gyomai nyomda, amelynek az idén alkalmá volt néhány bibliofil értékű könyvet készíteni s ezek a munkák méltóak a híres Kner nyomda kiváló hagyományaihoz. Ugyancsak jelentős fejlődésről tett tanúbizonyságot a Franklin Nyomda, amely több száz könyvet készített az elmúlt évben, mint pl. Thomas Mann: Elcserélt fejek c. bibliofil kiadványt.

A magyar könyvművészet eredményeit tükrözi majd az a december 1-én megnyíló kiállítás, amely be fogja mutatni egyes kiadóink 1957. évi termését és az év legszebb könyveit. A kiállítás külön katalógusa tartalmazza majd a könyvművészeti bizottság teljes jelentését és az év legszebb könyveinek fényképét, azok részletes műszaki leírásával együtt.

Reméljük, ez a könyvkiállítás s a könyvművészeti bizottság jelentéseinek közzététele meg fogja növelni az érdeklődést könyvművészetünk iránt s ezzel hozzá fog járulni kiadványaink színvonalának további emeléséhez.

Haas Károly

ÚJ KÖNYVEK AZ ARANY ÉVFORDULÓRA

Arany János halálának 75. évfordulójára két ünnepi könyvet adott ki a MAGYAR HELLIKON. A napokban jelent meg az Arany János balladái c. kötet Zichy Mihály klaszikus illusztrációival. Az albumalakú, 40 balladát és ballada-fordítást, több mint száz

Zichy-rajzot tartalmazó különleges nyomdatechnikai eljárással készült könyvet a közönség nagy érdeklődéssel fogadta és néhány nap alatt több ezer példányban vásárolta meg.

Arany János életét és munkásságát szép kiállítású irodal-

mi képeskönyv mutatja be. A könyvet — mely közel száz képet és dokumentumot ismertet meg az olvasóközönséggel — a Magyar Helikon a Petőfi Irodalmi Múzeummal közös kiadásban jelentette meg. A képanyagot a múzeum munkatársai állították össze.

ELFELEJTETT ÍRÓK

KOVÁCS PÁL

1808—1886

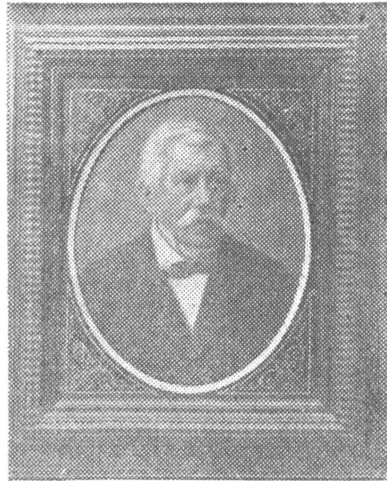
Kovács Pál 1808. július 1-én született Dégen, ahol abban az időben atyja, az egykori győri mérnök, uradalmi inspektor volt. Írói hajlamát édesatyjától örökölte, akinek több műve jelent meg, s aki rendszeresen levelezett Csokonai-val, Péczelivel, Horváth Ádámmal és Kazinczyval.

A Kovács-családban a kultúra szerepét és ápolása lelki szükséglet volt. Nemcsak az apa, de minden gyermeke szép könyvtárat is gyűjtött. Kovács Pál maga mintegy 3000 kötetre menő gyűjteményt ajándékozott az általa alapított győri olvasótársaságnak.

Akis Kovács Pál középiskolai tanulmányai végeztével Pozsonyba került német szóra. A 16 éves ifjú itt rövidesen egy magyar társaságot alapított, melynek dr. Malatides lett az elnöke. Ebben az évben, 1824-ben aratta első irodalmi sikerét is *Egy füst alatt két lakodalom* c. vígjátékával. 1827 őszén Pestre költözött, ahol mint orvosnövendék az egyetemet látogatta. Eleven kedélye és irodalomszeretete rövidesen kedveltté tették a társaságban, s csakhamar megismerkedett az írói körökkel is a rézmetsző és térképrajzoló Karacs Ferencnél, akinek pesti háza akkor valószínű irodalmi szalon volt. Itt találkozott Kisfaludy Károllyal, Vörösmartyival, Bajzával, Fáy Andrással, Vitkoviccsal, Virág Benedekkel és az Aurórákör más tagjaival. Kazinczy 1828 januárjában ment Pestre és magához hivatva elhunyt barátja fiát s megáldotta az irodalomért lelkesedő ifjút. Az ősz vezér áldásával, s a Kisfaludy köré tömörülő ifjabb nemzedék törekvései nyomán indul útnak Kovács Pál.

Ebben az évben jelenik meg első nyomtatott irodalmi műve, a *Gunda, a szép halászléány* c. regénye és *A klavírmester* című egyfelvonásos vígjátéka Szeder Fábrián János *Uránia*jában.

Öt esztendő múlva lát napvilágot *A nevendék nőnem*. — „*Írta a pesti kir. egyetembeli orvosi kar engedelméből, orvosi doktorrá létekor Kovács Pál Pesten, 1833.*” — Nevezetes, hogy doktori értekezését az alkori viszonyok között nagy feltűnést keltve, magyar nyelven írta. A leánygyermeknek testi-lelki nevelését tárgyaló munkáját úgy tekinthetjük, mint a magyar közegészségügyben a prevenció, az egészségügyi propaganda úttörőjét.

Kovács Pál

Kovács Pál orvosi elfoglaltsága mellett sem hagyott fel a szépirodalommal. A 25 éves kiváló tehetségű és nagymunkásságú író a Magyar Tudományos Akadémia 1833. november 15-én levelező tagjává választotta, a Kisfaludy Társaságnak pedig alapító, majd rendes tagja lett.

1835-ben költözött Győrbe, mint gyakorló orvos, majd két év múlva megyei főorvos lett. Kovács Pál nyílt szíve, kitűnő modora, nagy tudása és széleskörű műveltsége révén csakhamar igen kiterjedt prakszisa tett szert, s ezt úgyszólván élete végéig megtartotta.

A Győrött megtelepedés évében nősült Páparól. Velsz Emelkát, egy pápai polgárcsalád leányát vette feleségül, akivel a legboldogabb családi életet élte. Az a meleg szeretet, kölcsönös tisztelet, egymás megbecsülése, ami a szülőket összfűzte, átszármazott az utódokra is, és ez volt a forrása az író tiszta derűjének, hosszú évtizedeken át megőrzött írói vénájának. A kötelesség tudata áradt az egész emberből, erkölcsi tisztaság, szelíd humor és a jól végzett munka megelégedettsége. Így kezdte, folytatta és fejezte be irodalmi és közéleti tevékenységét Kovács Pál, „*az egyensúly embere mindenben*” — amint Vadnay Károly az Akadémia 1887. április 25-én tartott ülésén jellemezte.

Kovács Pál 1835-től fogva, csekély kivétellel, állandóan Győrről tartózkodott és az élénk város társadalmi életének egyik szellemi középpontja lett. Így történhetett meg, hogy itt, 1838-ban — igaz, hogy csak 13 részvényes taggal — megalapítja a Győri Olvasó Társaságot. Egy év múlva már 90 részvényesről számol be az egyesület, 1840-ben pedig már annyian voltak, hogy érdemes volt névkönyvet kiadni. Az egyesület rendes tagjai közé nőket is felvettek Kovács Pál sürgetésére és tanácsára, főképpen azért, „hogy a pipázás, kártyázás kiküszöböltetvén, az összejövetelek finomabb időtöltésre szolgáljanak” — ahogy ezt az egykori krónikás feljegyezte.

A Magyar Tudományos Akadémia 1838-ban rendes tagjává választotta meg. Csató Pál elfogult és szenvedélyes támogatásai azonban arra ösztönözték a mindig békességet kereső Kovács Pált, hogy erről lemondjon. Ennek az irodalmi perpatvarnak mivoltára fényes világot vet Vörösmarty Mihálynak ez alkalomból dr. Kovács Pálhoz intézett levele. Akiért az egyeneslelkű Vörösmarty ennyire kiállt, annak valóban derék és értékes embernek kellett lennie. Az 1839. december 9-i levelében így ír Vörösmarty: „Barátomat mi oly férfinak hittük, kinek nemcsak tehetsége, érdeme, hanem oly szilárd karaktere, s becsületessége is van, kiből az Akadémia józan szellemének fentartására... bizhatunk.”

Kovács Pál már győri letelepedése idején élénk érdeklődést tanúsított a színészet iránt. Ekkor jelent meg a *Tudományos Gyűjteményben* A *vándorszínészet okairól* írt tanulmánya. A győri színészet ebben az időben nagyon sanyarú körülmények közt tengette életét. Alkalmatlan helyiségben, hiányos kellékekkel, súlyos anyagi helyzettel, mérsékelt képességekkel, de annál több lelkesedéssel szolgálta a magyarság ügyét. A győri német színészet minden tekintet-

ben kedvezőbb viszonyok között működött. Kovács Pál írja egyhelyütt: „Később felváltva játszottak színházunkban a magyarok és németek, de úgy, hogy a valódi háziurak a németek, a magyarjaink pedig csak zsellérek valának abban.” A gyenge magyar farsulatot Lendvay Márton vendégszereplése juttatta nagyobb közönséghez és sikerhez. A magyar színészet iránt felkeltett bizalom és lelkesedés hevében merült fel „egy magyar színészetet biztosító társaság” alapításának gondolata. Kovács Pál, Jankó Mihály ügyvéd és Zmeskál István megyei aljegyző Lendvay biztatására vetik fel az eszmét és 1841. január 5-én rendes alapszabályokkal megalakult a részvényes biztosító társaság, amely igen sokat tett a győri színészet nivójának emelése érdekében s növelte egyben a színház látogatottságát is. A győri színészet országoshírű lett s ez Kovács Pál érdeme. „Az olvasóegylet elnöke, ismeretes írónk, Kovács Pál — írta a *Pesti Divatlap* —, mint homeopatha orvos, kis adagokat nyújt betegeinek, s mint buzgó hazafi, Győr idegen elemeit, mint kóriságot eddigelő a magyarosítás nagy adagú, s jó sikerű gyógyszerével igyekezett gyógyítani. Jelenleg a győrieken kívül egy megye, vagy város sem pártolja és biztosítja annyira a magyar színészetet, s a győrieken kívül egy sem mivel és képez a fővárosi színpad számára színészeket.”

Hasonlóképpen hatásos tevékenységet fejtett ki Kovács Pál a sajtó terén, mint a nemzeti nyelvünkért vívott harc egyik képviselője.

Az 1825-i országgyűlés egyetlen fontos gyakorlati alkotása: a Magyar Tudományos Akadémia felállítása, győzelmes állomása volt annak a harcnak, amelyet a magyar köznemesség a nemzeti nyelv érvényrejuttatásáért 1790-ben megindított.

A magyar nemzeti nyelvért megindult politikai küzdelemmel párhuzamosan hatalmas arányokban virágozott ki a magyar irodalom, mely a haladó és függetlenségi eszmék hirdetésének legfontosabb területe lett. Irodalmunk a nemzetnevelés legfontosabb eszköze ebben az időszakban. Továbbfejlődése szempontjából legnagyobb jelentősége Kazinczy Ferenc működésének volt.

Nemzeti irodalmunk nagyarányú kibontakozása a húszas években azzal lett teljessé, hogy a fejlődő Pesten kialakult a magyar irodalmi élet középpontja. Ebben döntő szerepe volt az *Auróra* c. „hazai almanach”-nak, amely Kisfaludy Károly szerkesztésében 1821-től kezdve évenként jelent meg. Ez az irodalmi év-

Kovács Pál egykori lakása a róla elnevezett utcában

könyv legjobb íróink műveit közölte. Ennek az Auróra-körnek volt tagja Kovács Pál is.

Az ellenzéki, radikális szellem csakhamar erőre kapott Győr városában és a megyében is. Vezetője Zichy Ottó gróf, Széchenyi mostohafia, szabadhegyi birtokos, aki mint győri polgár, élénk részt vett a város közéletében. Ő szervezte meg a „győri tizeket”, a harcos ellenzéki szellem képviselőit, akik még a szomszédos Moson megyébe is átjártak, ha küzdeni kellett a maradiság ellen az új érdekében. Zichy Ottó, Ziskta József, Kálóczy Lajos, Pareicz Iván, Kozma Imre, Kozma Sándor, Lukács Sándor, Purgly Sándor, Gyapay Dénes és az író Kovács Pál fogtak össze, hogy Kossuth Lajos törekvéseit támogassák. Hozzájuk csatlakozott a jogakadémia lelkes fiataltsága is. Az ő fellépésük buktatta meg a győri német nyelvű újságot, a Vaterlandot, hogy helyére Kovács lapja, a *Hazánk* lépjen.

A *Hazánk* első száma 1847. január 2-án jelent meg, s ettől kezdve a fiatal Magyarország második orgánuma lett az *Életképek* mellett. A márciusi napokban, s az ezt követő időkben a forradalom legműbb szövetségese a győri *Hazánk*.

A *Hazánk* kereskedelmi és szépirodalmi lapnak vallotta magát. Az első évfolyam jeligéje: „*Hazádnak rendületlenül légy híve, oh magyar!*” A szerkesztőség beköszöntőjében pedig ez állt: „*Egyé kell lenni nyelvben a magyar-nak, hogy akaratban egyé lehessen! Lapunk kereskedelmi és szépirodalmi lap. De ne kicsinyeljük a tért, mert erőnek a hely nem volt szük soha, a gyáva tágas úton is szorul. Erősek vagyunk akaratban, a kereskedést és szépirodalmat fejleszteni, szilárdítani. Erősek hitben: hogy célunk megközelítésére — erők gyámolítására — hazánk lelkesebbjei közremunkálásukat szerény lapunktól meg nem vonandják.*”

Nem is vonták meg, amihez bizonyára hozzájárult a szerkesztőnek következő felhívása. „*Felkérjük egyúttal egész tisztelettel íróтарыainkat a lapunkba dolgozásra, figyelmeztetvén őket, hogy az elfogadott s közlendett dolgozatokért szabad tetszésök szerint kívánandó tiszteletdíjakkal örömmel szolgálhatunk: sőt, nagyobb ösztönül, e félében az elfogadott legjobb novelláért 12 arany pályadíjat ezenel kitűzünk.*”

A vidéki lap, amely így honorálta a munkatársait, továbbá szerkesztőjének országos neve és öszekötöttesei a kor legkiválóbb íróit vonzotta maga köré. Petőfi, Arany, Tompa, Vajda János, Pákh Albert, Lisznyai, Pálffy, Buljovszky, Degré Alajos, Lévay, Szász Károly, a

helyi írók közül Vas Gereben, Rónay Jácint és a szerkesztő dolgoztak a lapba, sok más neves társuk mellett.

A *Hazánk* első számában jelent meg Petőfi: *Csalogányok és pacsirták* c. verse és ugyancsak a lapban közölte először az *Egy gondolat bánt engemet* feledhetetlen sorait. *Úti levelei* és feleségének naplótöredékei szintén itt láttak napvilágot. A költő minden verséért két aranyat kapott, úti leveleiért pedig hatvan forintot.

Petőfivel való találkozását így írja le Kovács Pál: „*Egy nap csak betoppan hozzám egy borzashajú, fiatal diákember Pápáról. Ő Petrovich Sándor pápai tanuló — mondá — s megköszönni jött, hogy mint egy balladájának bírálója, művét jutalomra érdemesítém, s így a pályadíjat el is nyerte.*” En és Czuczor Gergely voltunk felkérve bírálókul Győrött, s egyhangúlag szavaztunk a borzashajú diák balladájára. Ő belőle lett a világhírű Petőfi, mivel utóbb szoros barátságban éltem, s kit szerencsém volt a *Hazánk* dolgozó társául birni folytonosan. Több fiatal tehetségre is ő figyelmeztetett, köztük Arany Jánosra, mondván: „*Írj annak a jó szalontai nótáriusnak, ő bizonyosan fog teneked a Hazánkba dolgozni.*” S így is lett. En Petőfinek minden versét két darab arannyal honoráltam, ami az akkori időben tekintélyes honorárium volt. A pesti fiatalabb költők gyakran küldték el a *Hazánkba* olyan műveiket, melyeket a pesti cenzúra nem bocsátott ki, nekem azokat többnyire sikerült átcsúsztatnom. Azért szerették a pestiek a *Hazánkat.*”

A *Hazánk* első évfolyama megmaradt „kereskedelmi és szépirodalmi” lapnak, a második évfolyam azonban változáson ment át. A sajtó felszabadulása után intenzíven foglalkozik a politikával is, mint ahogy szerkesztőjét is az 1848-as események középpontjában találjuk. Fáradhatatlan szónoka a népgyűléseknek, lelkes szószólója a fórumon, a piacon, a színházban a fontos politikai eseményeknek. Ő indítványozza a győri utcák és terek átkeresztelését a 48-as eszmék és nemzeti küzdelmeink híressé vált férfiai-nak nevére.

A *Hazánk* második évfolyamán új jelíget találunk, Kölcsenek a mai magyarokhoz is szóló üzenetét:

„Négy szócskát üzenek, vésd jól
kebeledbe, s fiadnak
Hagyd örökül, ha kihunysz: a haza
minden előtt.”

(Kölcssey Ferenc: Emléklapra.)

A lap megszűntéig hú maradt ehhez a jeligéhez.

Kovács Pál, rendkívül termékeny irodalmi működése mellett, éppen szerkesz-

tői tevékenységével tette nevét örökre feledhetetlenné. Hatása kisugárzott az egész Dunántúlra. A győri lap valóságos közéleti tényezővé vált. Irányított, nevelt, tanított. A nemzeti irodalom és a jövőbe mutató nemzeti törekvések leghűbb sárára volt.

A szabadságharc leverése után a *Hazánk* szerkesztője is gyanúba került, s egy ideig Győrött a kármeliták kolostorában volt becsukva. „*Betegeim azonban annyian jártak a parancsnok nyakára — írja Kovács Pál emlékezőseiben —, hogy ő minden reggel kibocsátott betegeim látogatására egy vén őrmester kíséretében.*” A legegészségebbek is eljártak a térparancsnok lakására orvosukért, úgyhogy ez végre meg-unva a zaklatást, szabadon bocsátotta. Kiszabadulása után ismét tollat fogott s írásainak hosszú sora a *Hölgyfutárban*, az *Ország Világban*, a *Fővárosi Lapokban*, a *Győri Közlönyben* és másutt jelentek meg.

A *Győri Közlöny* tulajdonképpen folytatása volt a *Hazánk*nak. Az új lapnak megindulása óta leghívebb munkatársa Kovács Pál. Ebben a lapban jelentek meg azok a nevezetes színi-kritikák, melyeknek nagy részük volt abban, hogy Győr színészete oly hírben állott, mint Pesté, s azt tartották, hogy aki a győri színpadon megállja a helyét, az aztán mehet bárhová.

Kovács Pál társadalmi téren is élénk tevékenységet fejtett ki. Ének- és zeneegyletet alapított 1862-ben, melynek 5 évig volt buzgó elnöke. Majd 1870-ben nyilvános felolvasásokat rendező egyesületet hozott létre *Ismeretterjesztő Kör*

néven. Kovács elnöklete alatt 1871 őszén kezdte meg működését, s célja volt a tudományos, művészeti és irodalmi ismeretek terjesztése.

Másfél évtizedig dolgozott még lankadatlan buzgalommal Kovács Pál, míg 1886. augusztus 13-án megfáradt kezéből kihullott a toll.

Hosszú élete végéig lankadatlan tevékenységet fejtett ki mind az irodalomban, mind a közéletben. Irodalmi működése közel 60 évet foglal magában. Beszélyek, színművek, versek hosszú sorát jelentik ezek az esztendőik. Kovács egészben a nagy mester, Kisfaludy Károly példája nyomán indul. A való élet alakjait tünteti fel, híven rajzolja azokat, de ezek mégsem testesülnek meg annyira, hogy halhatatlannokká válnának s teremtőjük nevét is a nagyobbak közé emeljék. Mégis Kovács nélkül hiányos volna az Auróra-kör költészete. „*Itt válik ő kiegészítő részévé a tágabb értelemben vett Auróra-körnek, egyik lépcsőjévé azon emelkedésnek, melynek alapja Kisfaludy Károly, dereka Vörösmarty Mihály, a tetőzetén pedig Arany és Petőfi állanak.*”

A győri társadalmi élet terén kifejtett tevékenysége szorosan összefügg nemzeti kultúránkkal. Amint Kovács Pál az akkori Győrben, egy német műveltségű városban a magyar színészetért, a magyar sajtóért, a magyar szóért tett, nagy és emlékezetes cselekedet művelődéstörténetünkben.

Egyéniségét legjobban íróársának, Fáy Andrásnak mondásával jellemezhetjük: „*Használni! vala éltém minden törekvése, jelszava!*”
Bay Ferenc

MI UJSÁG AZ IRODALMI ÉLETBEN?

Erről ír, vitázik,
bírál, tájékoztat
a november 1-től
hetenként megjelenő

Élet és Irodalom

a magyar írók lapja

Ára 1,50 forint. — Előfizetés egy negyedévre 18,— forint

CATULLUS

A KÖZELJÖVŐBEN MEGJELENŐ CATULLUS-KÖTET UTOSZAVABÓL

Caius Valerius Catullus a világirodalom mindmáig legközvetlenebb hangú lírikusa. S talán azért, mert úgy vall magáról, mint előtte és utána egy költőtárs sem: hiányzik belőle a vallomástevés elszántsága. Nem játszik szerepet, nem vágja magát az öszinteség pózába. Következésképpen: nem tárja fel erényeit másképp, mint öntudatlanul, s hibáiról sem szól az oly gyakori — tetszelgő s az olvasóra kacsintó — módon, nem óhajtja ezekben is erényeit csodáltatni. Annyira teljes-magát adja, hogy (ami az övéhez hasonló tűző lírikusokkal soha nem fordul elő) tud még unalmas is lenni. Mert ha valakire dühös, nem az illetőt akarja az olvasóval meggyűlöltetni, hanem szabad kitörést enged dühének, ezt közli, magát a dühöt, s mi úgy érezzük: nem tudtuk meg, hogy az illető valóban gazember, csak azt, hogy Catullus valóban nagyon haragszik rá. S ha, bája ellenére is legunalmasabb költeményében (X.) arról beszél, mekkorát lódított barátja kedvese előtt egy hármuk között folyó beszélgetésben, melynek se füle, se farka, s melyben magával e lódítással a művelt és virtuóz költő hármuk közüli kétségkívül a szellemtelenség pálmáját nyerhette volna el, — akkor e kis történetből, melynek kezdete alig van, csatatanója meg egyáltalán nincs, nem látunk meg többet, mint azt a piciny kis tér s idő darabot, tér és idő formátlan szegletét, melyben eseménytelen eseménye játszódik, de azt azután valóban látjuk s néma tanúként részt veszünk a Caesar-kori Róma magánéletének egy jelentéktelenségében jellemző jelenetében. S ha erre gondolunk, akkor persze már ez a kurtaságában is terjengős költemény sem lesz olyan unalmas. Valamint: ha szerelmes ez a Catullus, hát akkor nem fejtegeti érzését hosszan, nem hámozza ki indítóokait, nem cirkalmazza leírását bőséges mitológiai hivatkozásokkal, mint görög elődei és római utódai közül oly sokan, nem, hanem olyan erővel közli az érzést, hogy az ő, a Catullus szerelme maga mítosszá válik. Első példává, amelyet minden Catullus-féle szerelmes a saját életében, érzésében újraél, megismétel. S teszi ezt ugyanúgy, mint a támadó, a gúnyversekben tette: nem mutatja meg, vagy legalábbis csak nagyon kevésbé festi le indulata tárgyát, csak nagyon határozottan, nem egyszer ráolvasásszerű ismétlésekkel közli magát az indulatot. S miért is kéne indokolnia, miért is kellene tudnunk, hogy ez az indulat miért támadt, miért van? Hiszen ő

maga sem tudja, és sietve közli is: „...nem tudom, csak érzem, hogy történnik, hogy valami bennem ezt műveli” — magyarázó prózában ez fejezné ki a híres „Gyűlölök és szeretek” verspár második sorának alig-fordítható első felét. S általában: ott lubickol vagy vergődik ő a saját érzelmei tengerében, onnan küldi kétségbeesett, fuldokló segélykiáltásait, vagy onnan integet ki a partra, vidáman jelezve, hogy milyen kellemesen tempózik, milyen nagyszerűen bukfencezik a vízben. S egyszerre csak ott vagyunk vele, ott lubikolunk-csapkodunk mellette, s megértjük azt is, miért nem írja le a tájakat sem — úgy látszik, tudja, úgy látszik, elvárja, hogy ott vagyunk, ott legyünk mellette, mert érzése, tetszése, nemtetszése hatalmas erejével odaparancsol minket maga mellé, és akkor persze látjuk azt a tájat, amelyet ő lát, neki csak rá kell mutatnia. Sirmióról például azt mondja: legszebb. S olyan pezsgő, áradó boldogsággal közli, mennyire örül, hogy odaérkezett — hogy föltétlenül el kell hinnünk Sirmio mindenekfeletti szépségét. Tennyson, aki jó ezerkilencszáz évvel később látogatta meg Sirmiót, sokkal aprólékosabb figyelmet szentel a táj szépségeinek, színesen és színeiben festi le, de minden leíró-kedvét az „édes Catullus” Sirmiója ihleti, azé a Catullusé, aki egyáltalán nem festi le, csak belelöggya olthatatlan jókedvét, a Sirmiót mosó habokba zsúfolja a saját boldog nevetését. Ugyanígy: barátaihoz címzett, tavasznak-örvendő versében sem ír sokat a tavaszról. De ismét csak olyan erővel, oly frissességgel közli a maga pezsgő, ugrándozó, útrakész, utazásnak és otthonnak egyaránt örülő tavaszi kedvét, hogy a vers olvasója kétezer év után is látja, szemléli, belélegzi a Catullus tavaszát. Nem ábrázol és indokol tehát, csak vádol és magasztal, ujjong és panaszkodik, nevet és sír. De vele nevet, de vele sír páratlanul tisztá, ravaszul egyszerű, virtuóz vers-zenéje — s amit a képekben olykor nagyon is fukar szöveg el-elmulaszt, az indulat közlése mellett az indulat festését, azt pompázatosan adja meg a gondolatot ábrázolóan-egyesítő vers-zene. Catullus csak rámutat Furiusra és megkérdi: vajon lehet-e ezt nem utálni? Rámutat Lesbiára: vajon nem elkerülhetetlen-e, hogy kinnlódjék érette? Rámutat a Lacus Lariusra: lehet-e ezt nem elragadtatottan nézni? S a le nem írt alakok, jellemek és tájak életre kelnek-bontakoznak előttünk.

Szerelem és gyűlölet, barátság és ellenszenv, nagyvilág és otthon — nem volna teljes Catullus világa, ha nem szólnánk az irodalomról és az irodalmi életéről. Catullus a görög költészetből világot zsákmányoló római költészetnek előőrsé és hódító hadvezére egy személyben. Lesbához legelőször a régi költőnő, Szapphó egy ránk is maradt gyönyörű versének újraköltésével fordul, mely a legszemélyesebb Catullus-vallomássá változik. Szerelmi bánata, kínja között görög nászdalok ihlette római nászénekek írásával, testvére halála fölötti gyászában a hellénisztikus költő, Kallimakhosz „Bereniké fürtjé”-nek fordításával vigasztalja magát. Egyik vezéralakja a neoterikus költőnek, az „új” költőnemzedéknek, mely éppen a hellénisztikus költők kifinomult művészetével óhajtott beoltani a lombosodni kezdő római irodalmat. Úgy érezték, azt vallották, a római költészetnek jót tesz a hellénisztikus művészet nemes oltóanyaga. Visszatekintve, megfordíthatjuk az irányt: e hellénisztikus művészetnek jót tett az őt igénylő római élet ereje, nyers frissisége. Az alexandriai költemények között nyüzögtek a sohasem-élt, vagy nem ama sírfelirat alatt nyugvó holtakra írt siratok, a sosem-látott tájak tudálékos leírásai, a csak a költemény kedvéért elképzelt nemlétező nők-höz írt szerelmes versek. Catullus Rómájában a gyászversek valódi gyázzsal, a szerelmi epigrammák élő szerelemmel, a végsőkig finomult formák formát kereső eleven léttel telnek meg. Izgalmas és szerencsés találkozás terméke e költészet: görögség édessége, rómaiság fanyar zamata, s a mindkettőből táplálkozó s mindkettő fölé magasodó egyéniség, Catullus költői egyénisége egyesül benne, születik meg belőle. Virágzó irodalmi élet pompázott Catullus körül. Hogy közvetlen tudomásunk van róla, ezt is nagyrészt az ő verseinek köszönhetjük. Mert a magasztalt költőtársak, irodalmi harc-társak művei egyáltalán nem, vagy főredéknek is alig nevezhető sor-fosz-lányokban maradtak ránk. De műveik szépségével is úgy vagyunk, mint Lesbia, vagy Sirmio szépségével: el kell hinnünk az indulatát, elragadtatását meggyőző erővel belénk ültető Catullusnak. És még egynek. A mindig fölényes, biztosságos írásművészetet sejtető játékoságnak, játékoságuknak, melyről Catullus ugyan-csak hirt ad. A jelenlevő tehetség és eleven irodalmi élet minden korban egyformán megmutatózó jelének tekinthetjük az olyan vers-váltó mulatságot, melyről az L. költemény beszél: Catullus és Calvus versírástól megrészegülten hajnalig firkálják táblácskáikra változatos versmértékekben írt soraikat. S mint ez az

élvezetes baráti vers-párbaj, fölfelé ívelő irodalom, feszültséggel telt irodalmi élet kísérelő jelensége a XIV. költemény csínytevése is: ugyanez a két költő az aján-dékküldésekre kötelező Saturnus-ünnepen a legiszonyatosabb fűzfapoéták, megvetett irodalmi ellenfelek műveit küldi el egymásnak. Ahol ennyi játékos erőfő-lőslég van, melkkora erő feszítheti ott a főműveket, a nagy költői nekirugaszkodásokat, próbatételeket? Ez utóbbiak csak Catullustól maradtak ránk. Következtethetünk belőlük a többiek természetére is. A hellénisztikus költő-mintákhoz képest aránylag kevesebb mitológiai cifrázat, de a hellénisztikus mintákat annál inkább követő részletfestés jellemzi a kis-eposzt, a „Péleus és Thetis lakodalma”-t, s a különleges dobogó-remegő versmértékben írt „Attis”-t is. Mindkettőben — s ez már talán egyedül Catullus sajátossága — inkább a cselekedeteknek, mint a helyzeteknek, képeknek gazdag részleteirásai sorakoznak. Hat-hét-soros gazdag cselekményű költeményecskéék összeilleszkedő sorozata a kis-eposz is, az „Attis” is. Frissen zsákmányolt versművészetével hívalkodó, friss erejét önkéntelenül is megmutató. S nem volnának Catullus-versek e mesterdarabok, ha nem bujkálna elbeszélésükben, ha nem feszítené elbeszélésüket a líraiság. Robins-on Ellis figyelmeztet Catullusnak az Attis-történethez fűződő (s Lesbia-Clodia nemzetségének, a gens Claudiának a Kübelé-kultuszban való részvételével kapcsolatos) valószínű lírai élményére. Fej-tegetését közvetítettem és kiegészítettem egy Attis-fordításomhoz fűzött glosszában (Nyugat, 1938). Az pedig, hogy a „Péleus és Thetis lakodalma” is eposz-áruhájú lírai költemény, ha másból nem, kiderül a záró-résznek vergiliusi aranykor-varását megelőző vaskor-elítéléséből, vadoló panaszából. Mint ahogyan Caesart és kegyeltjeit támadó verseiben is még személyesebb, mint általában a politikai gúnyvers-írók. Hiszen nem egyben közülük szerelmi vágytársát támadja meg. Vetélytársaiban a közélet egy-egy vissza-taszító alakját, Caesar kegyeltjeiben Caesar Rómája magánéletének, tehát a maga mindennapi világának a leginkább torz figuráit gúnyolja ki. Nem csoda a kis-eposz líraisága. Catullus művében a szerelem, a közélet, a társas-élet, barátság, mulatság, vetélkedés világa és a hivatás világa, a költő-elődöké, mindenütt elválaszthatatlan összeötözöttségben jelenik meg.

Ezért nem véletlen, hogy szerelmesé-hez írt első verse a már említett Szappho-újraköltés. Külön tanulmányt érdemelne, s egyszer már megkíséreltem nyomon követni (De Amore, 33. l.),

hogyan önállósul, már második sorától kezdve, Catullus-verssé az újraköltés, hogyan birkózik a versben a szertelen szapphói indulattal a rómaiság fékező ereje, s hogyan győzedelmeskedik végül a befejező (s ha — ami valószínű — igaza van Immisch professzornak, a Lesbia ajkára adott) gúnyos szakaszban. De nem véletlen az sem, hogy ettől kezdve a szerelmes versekben nincs több példakép-követés. A mezítelen szeretet és gyűlölet nem tűr meg semmiféle közvetettséget. Még hasonlatot is alig. Csak cselekedet elmondását, érzés közlését, öröm megszólaltatását, kín megvallását. Mitológiai istenek és istennők kavargásának helyébe Lesbia mozdulatai (közvetlenül ellesett, nem a Szapphó-vers tükrében meglátott mozdulatai), Amor helyébe Lesbia madara, égitestek helyébe Lesbia ígérete lép. S az ámuló-lelkendező, majd gyűlölettel is terhes szerelem meggyőzően rapszódikus történetét úgyszólván csupa jajszó és ujjongó kiáltás pergeti le. Ha a Lesbia-verseket valószínű keletkezésük sorrendjébe állítanók és címeikkel látnók el, a címek körülbelül ilyen egymásutánban és így hangzanának: „Istennő vagy!”, „Jőjj, csókolózzunk sokat!”, „Boldog vagyok, mert szeretsz!”, „Te utolsó szajha!”, „Hűséget ígérsz, de hihettek-e neked?!”, „Gyűlöllek és szeretlek!”, „Ne lássalak többé soha!”, „Boldog vagyok, mert végre eljöttél!”, „Hű vagyok hozzád!”, „Legyünk örökre együtt!”, „Ölelgess csak a háromszáz szeretődöt!”, „Istened, szabadítsatok meg ettől a csúf kórtól!”

Hogy a kínzó szerelem betegségétől megszabadították-e az istenek, titok marad. Az élettől korán megszabadították szegényt. Nem tudjuk, 87-ben, vagy 84-ben született-e, de bizonyos, hogy 54-ben már meghalt. Életéről nem tudunk sokkal többet, mint amennyit versei elárulnak. Talán csak annyit még, hogy szülővárosából, Veronából korán Rómába költözött, részt vett a társasági életben, s beleszeretett Metellus Celer consul feleségébe, a szép és hírhedt Clodiába, akit verseiben Lesbianak nevezett el. S hogy még ezt megelőzően versekben támatta meg Iulius Caesart, aki pedig az ő apjával vendégbaráti viszonyban állt, s aki — irodalomtiszteléstől-e, taktikából-e? — az ifjú költő támadását nem támadással, hanem érdeklődéssel viszonzta. Catullusnak, verseiből ismeretes utazásainál kalandosabb volt az útja, amit halála után tett meg. Költeményeit az Ókor nem nagyon emlegette (nem utolsó sorban a féltékeny költő-utód, Horatius borította nem is szándéktalanul árnyékba),

a Középkor nem ismerte, s az egész műhajszálon függött, csaknem elveszett: a Középkor alkonyán egy évszázadon át egyetlen kódex, a veronai őrizte csak a jelen, nem keletkezési rend, hanem műfaj szerint hármas tagolással (hendecasyllabusok, jambusok és lírai metrumok; nagyobbblélegzetű versek; distichonos epigrammák) elrendezett Összes Költeményeket. Ettől kezdve azonban számtalan ország új és új költőnemzedékének indulásakor Catullus is törvényszerűen új hódító-útra indul.

Vajon csak azért érezzük-e könnyed, ujjongó, kesergő, lelkendező és élcelődő versei fölött is a tragikum levegőjét, mert tudjuk, hogy korai halált halt? Nem hiszem. A szirmok is hullanak, nemcsak a lombok, s a szirmoknak korán kell hullaniok — ez érződik Catullus szíromfrissességű verseinek illatából. Az ifjúságot nem lehet elég korán siratni, s az ifjúság költészete a catullusi költészet, az ifjúságé, melyet tavasz-ünnepeken és nászénekekben siratnak — de siratnak. Szinte mindegy is, úgy hal-e meg ez az ifjúság, hogy test és lélek valóban elporlad, kilobban, vagy úgy, hogy tovább él, de emelkedő vagy hanyatló irányban eltávozik az ifjúságtól, elveszti az ifjúságot. Lobogó, lobbanó, kora-elégésre ítélt élet szavai a Catullus szavai, még a legapróbb tréfában is. Ezért vonja Tennyson abban a Sirmio-versben az otthonának örvendő „édes Catullus” „olaj-ezüst Sirmio”-jára a kisázsiai gyászvers búcsú-mondatát, s ezért nem tudja elválasztani a tájat Catullusnak nemcsak örömétől, hanem könnyeitől sem, amelyeket pedig Catullus nem azon a szigeten sírt el. S ezért nem választja el az édességében szomorú tájat az ifjúság ókori költőjének emlékeitől. Mint ahogyan nem választható el tőle az európai líránk egyetlen olyan tája sem, ahol a megható, a gyorsan-suhanó fiatalság szava zeng, s ahol a szertelen, az én-közlő, szókimondó, mértéktelenül lelkesedő, érzelmeiben még gomolygó, de a forma fegyelmét az ifjú báj erejével könnyűszerrel, szinte észrevétlen természetességgel megvalósító líra a legközvetlenebb, a leginkább vallomástevő. Janus Pannoniustól Petőfiig, Somlyó Zoltánig, Dsida Jenőig, Ronsard-tól Puskinig, Heinéig, Shelley-ig vibrálnak tovább Catullus sóhajai és játéka. Ha félezredévvél elelőtt azzal a veronai könyvecskével baj történik, a veszteség az európai lírai költészetnek nem valami erecskéjét — ütőerét vágta volna el.

Devecseri Gábor

Könyvtárrészlet

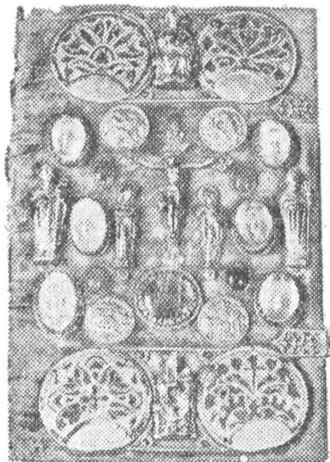
CSEH IRODALMI MÚZEUM

Múzeológusok, írók, könyvbarátok első útja Prágában a strahovi magaslaton emelkedő Irodalmi Múzeumba vezet. A Károly-hídon, a város középkori kőhídján keresztül jutunk az egykori premontrei kolostorba. Tudósok, irodalomtörténészek, képzőművész szakemberek hozzáértő munkája nyomán ma a kolostor a Nemzeti Irodalomtörténeti Múzeum hajléka.

Strahov jelentős szerepet játszott a cseh történelemben. Megalapítása óta a cseh műveltség és művészet egyik központja volt. A Habsburg uralkodók elleni cseh rendi ellenállás idején Jan Sicha illuminátor zendülést szervezett a kolostorban az apát ellen. A nemzeti megújulás idején, a XVIII. század második felében hazafias papok lépnek fel Strahovban, a XVIII. század végén pedig a francia enciklopédisták és a felvilágosodás eszméi is eljutnak a kolostor falai közé.

1953-ban nyílt meg a múzeum, mely átfogó képét adja a cseh irodalom fejlődésének. A múzeum három részre oszlik.

Az első rész a csehországi szláv kultúra kezdetétől a huszita korszakig terjedő fejlődést öleli fel, a második korszak a

IX. századbéli evangélium

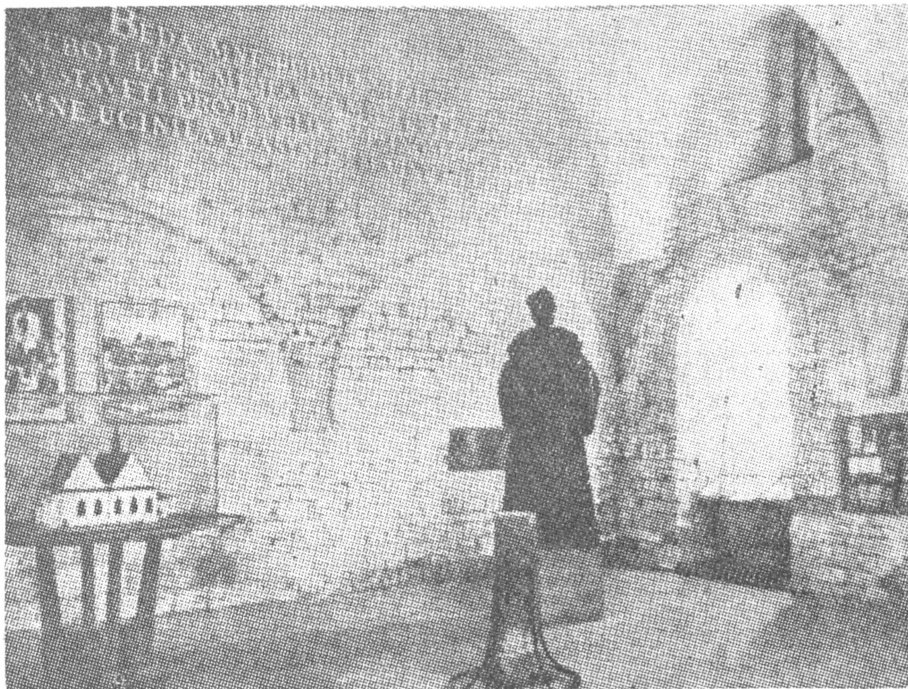

A kabalisztikus gyűjteményből

XVI. századtól a XIX. század második feléig, a Nemzeti Színház megalapításáig terjed, a harmadik lerövidítve mutatja be a modern cseh irodalom fejlődését egészen a szocialista irodalomig.

A 150 000 kötetnyi gyűjtemény magában foglalja a világirodalom legrégebb emlékeit. Felbecsülhetetlen értékű ősnyomtatványokat a XVI—XVIII. századból, amelyeket a nyugat- és közép-európai különböző városokban adtak ki. Négyezer kézirat és inkunábulum gazdagítja a könyvtár értékét. A gyűjteménynek két nevezetes darabja ezer évnél is régebb. Egy evangélium-töredék és egy IX. századbeli evangélium-könyv. Az utóbbi a XIX. század végén új kötést kapott, díszítéséhez a régebbi román kötések díszzeit használták fel: aranyozott bronzszobrocskákat, zománc medaillonokat, kristályokat, később egy gótikus kis 'Krisztus-szobrot, s négy korai renaissance-medallont is kapott. Mostani könyvtábláját tehát három korszak jellemzi, különböző művészi ízléseket fejez ki.

A XIX. század leghíresebb cseh írói, költői: Božena Němcová, Jaromír Erben, Jan Neruda, Antal Stašek, Jaroslav Vrchlický örökéletű művei mellett ott sorakoznak a képzőművészeti alkotásokkal díszített termekben a századforduló, s a XX. század világszerte ismert cseh íróinak műve is. Jaroslav Hašek, Karel Čapek, Bedřich Václavek, Ivan Olbracht, Marie Pujmanova, Julius Fučík, Zdenek Nejedlý, Jiří Wolker életével és műveivel ismerkedhet meg a látogató.

SAGAN, A KÉTSÉGBEESÉS ÉKSZERE?

Körülbelül egy időben jelent meg Françoise Sagan, a huszonkét éves írónő-nemén, első regénye (*Jó reggelt, búbánat*, Európa Könyvkiadó, Boldizsár Iván fordítása) magyarul és harmadik regénye franciául (*Egy hét, egy év*). A világhírnév csúcsein tündöklő kislány („Csak egy Sagan van a világon...”) a modern mitológia egyik 'korán-érett, hirtelen-faradt, édes-fanyar istennője; fényképei — arcban, mellben, egészben, estélyi és fürdőruhában — elhevernek a fotóügynökségek kartotékaiban, a sajtódokumentációs irodák már nem tudják, mire ragasztani, hol tárolni az egyre gyűlő, halmozódó lapkivágásokat, amelyek sok-sok nyelven jelennek meg nap-nap után 1954 tavasza óta (amióta a *Bonjour tristesse* elnyerte a francia kritikuskok díját) és a fiatal csoda-írónőről szóló kritikák, riportok és interjúk szövege bizonyára hosszabb, mint Balzac *Emberi Színjáték*-a, holott a három könyvecske összesen nem vastkosabb, mint egy átlagos magyar regény

Az első kisregényről a vita a magyar sajtóban már jóval megjelenése előtt elkezdődött (l. a *Nagyvilág*-ban Mihályi Gábor és Kőpeczi Béla cikkei), a harmadikról pedig a francia sajtóban most dúl javában. Bizony jó lenne, ha a kritikus valamilyen időgépbe ülhetne, s egy évszázaddal előre repülhetne, hogy higgyen-e értékelje Sagan helyét a modern francia irodalomban (amit Kőpeczi Béla reklamál). Ez azonban végtelenül nehéz dolog. Nem akarok klasszikus példákra hivatkozni, hogyan csúsztak el még a Sainte-Beuve tekintélyű kritikuskok is a ma már osztatlan elismerésnek, sőt hódoló tömjénezésnek örvendő írók megítélésében. A Sagan-regények esetében az irodalom művészi imponderábiláihoz járul a hallatlan világsiker szemképrázató, személyfeszítő neon-izzása. Az ember 'két vélet' közt ingadozik: 1. „hasra-esni” a korán kivirágzó, minden kétséget kizáróan komoly tehetségre valló, máris rutinos írásművészet előtt; 2. ellenállni a kritikusra tekeredő sikos sikerigőtest dermesztő ölelésének és irigyen vagy nagyképpen „lekezelni” az atomkorszak bestseller-rakétáját.

Próbáljuk meg mégis — időgép híján — már ma józanul megítélni a három kisregényt. Az első határozottan tetszett, a második (*Egy bizonyos mosoly*) már kevésbé, főleg, mert ismétlésnek érzetem; a harmadik és legújabb viszont már egyáltalán nem tetszik.

Mielőtt azonban tovább mennénk, álljunk meg egy szóra. Nagy tévedés ve-

szélye fenyegeti azt a kritikust, aki Sagan műveit már eleve elveti, mert: 1. rincs meghatározott társadalmi állásfoglalásuk, ún. „eszmei tartalmuk” (bár tudjuk, hogy az író első könyvének címe Éluard-versidézet, második könyvének mottója Vailland-citátum, s ő maga szalon-baloldali); 2. vagy mert egy szűk polgári réteg rothadt és romlott életstílusát tükrözik. Az ilyen szemiatikus szemlélet nem állta ki az idők próbáját, sem Balzac, sem mondjuk Dosztojevszkij esetében. Sagannak egyébként semmi köze ehhez a két zseniális mesterhez; az ő író-istene Proust, szellem-pápája pedig Sartre (l. a *Nouvelles littéraires* munkatársának adott nyilatkozatát). Chateaubriand Rabelais-t tartotta olyan anya-géniusznak, amelyből az egész francia irodalom kivirágzott. Bizonyos, hogy ami az ifjú izmóktól dagadó polgárságnak az életigenlő, ezer örömtől harsogó meudoni plébános volt, az lett a halálhangulattal küzdő hanyatló burzsoáziának az asztmás világhi. Nem véletlen, hogy a Sagan „hősei” sem a szeretkezésben, sem a whiskyben nem tudják megtalálni a vigaszt öngyöttrő életuntságukra, keserű kiábrándultságukra és az sem véletlen talán, hogy a fenti nyilatkozatban a szerző így beszélt: „A halál gondolata... kitérő közös nevezője minden emberi tettnek.”

Ami most már „Mademoiselle” Méri-mée” (így merte nevezni az írónőt Pascal Pia, a *Carrefour* hetilap kritikusa) művészetét illeti, tagadhatatlanul sok rugalmasság és frissesség van írásaiban, előadásának stendhali tempója is becsületére válik. Korához képest nagyon élesen látja ennek a whisky-romantikus és szerelem-cinikus polgári ifjúságnak a vergődését és látéletét finom lélekrajzzal motíválja. Míg azonban az első két regényben, amelyekben csak néhány szereplőt mozgat, a hősei elég pasztikusak; a harmadik regényben, amelyben már majdnem tucatnyi szereplő jelenik meg, a jellemábrázolás alig-alig vázlatos, a figurák elmosódtak, a cselekmény kidolgozatlan. Úgy látszik, az első két *énregény* után, a kritika kihívásait elfogadva, az író meg akarta mutatni, hogy tud ő nem önéletrajzi elemekkel átszőtt, „tárgyvilagos” regényt is kanyarítani. Nos ez nem sikerült, és hiába áradozik Paul Géraldy arról, hogy „az új Sagan csodálatos!”, hiába mondja még Mauriac is, hogy valóságos „Mozart-balet!” — én, ha már zenei hasonlaltal élünk, inkább olyan bűgö elektromos orgonához hasonlítanám, amely valamilyen Gershwin-mu-

szikával akar elbódítani bennünket. Talán Marcel Achard, az ügyes színműró találta el legjobban, aki az Arts hasábjain a „kétségbeesés ékszerének” minősítette a *Dans un moi, dans un an-t* (a cím megint kölcsönzés, ezúttal Sagan Racine-hoz, a francia nyelv legnagyobb muzsikusa-hoz) folyamodott, amit nem is bocsátanak meg neki egyes kritikusok, akik

megállapítják, hogy a harmadik regény nagy stílushanyatlást mutat). Ami a végső ítéletünket illeti, tökéletesen egyet érthetünk Georges Hourdinnel, aki így ír a *tisztes Monde* hasábjain: „*Ennek a sikernek abnormális mivoltát legalább annyira a kor magyarázza, mint a szerző tagadhatatlan tehetsége.*”

Bajomi Lázár Endre

Tompa Mihály kiadatlan levelei

Most ősszel volt Tompa Mihály születésének 140. jövőre lesz halálának 90 éves évfordulója.

Az első világháború előtt a költő szülővárosában, Rimaszombatban — ahol éppúgy mint egész Gömörben, a Tompa-kultusz a költőpapot mindig a Petőfi—Arany—Tompa „nagy irodalmi triász” egyik tagjaként tartotta számon —, a közelgő 1917-es Tompa-centenárium megünneplésére készülődtek az irodalom hívei. Az ünnepségek mellett két maradandóbb kultúr-ténnyel akarták fényesebbé tenni a centenáriumot. Megalakították, az eperjesi Széchenyi-kör alapszabályait alapul véve, a Tompa Kultúrtársaságot, és elhatározták, hogy a Kisfaludy Társaságnak javasolják, gyűjtse össze és adja ki Tompa addig ismeretlen leveleit.

A Kisfaludy Társaság a Tompa-levelek összegyűjtésére és a mű szerkesztésére Wallentinyi Dezső főgimnáziumi tanárnak adott megbízást, aki pár évvel előbb a város megbízásából és kiadásában megjelentette Ferenczy Istvánnak, az első magyar szobrászművésznek terjedelmes levelezését. (A Ferenczy-ünnepségek során az Akadémia és a Kisfaludy Társaság küldöttségének jelenlétében exhumálták a város e másik nagy szülöttének hamvait s a református templom oldalában épített Ferenczy-kriptában helyezték el, Ferenczy végrendeletének értelmében a koporsóra helyezve a szobrász önsorsát

szimbolizáló „A kigyótól megmárt Eurydiké” márványszobrát.)

Az évekig tartó gyűjtőmunka eredményeként több mint száz eredeti, ismeretlen Tompa-levél került elő az országon minden részéről, főleg Gömörből és Szatmárból, a költő ifjúkori nagy szerelmének, Böszörményi Katinak családjától. E levelek fényt vetnek arra a tragikus betegsére is, amely ennek az évekig tartó, hiába várakozó nagy szerelemnek az útját keresztelte.

A jegyzetekkel és magyarázatokkal ellátott munka idejében elkészült, de a Kisfaludy Társaság az első világháború során anyagi nehézségek közé került és a Tompa-levelek a centenárium évében nem jelenhettek meg.

A háború utánra tervezett kiadásból sem lett semmi, mert a Társaság elszegényedett. A kész kézirat azóta sem látott napvilágot.

A jövő évi évforduló jó alkalom lehetne arra, hogy előkeressék és megjelenessék a 90 éve porladó költőnek ezeket az ismeretlen és kiadatlan leveleit, amelyek számos érdekes vallomással világítják meg Tompa és Böszörményi Kati nagy, vergődő szerelmét, és adnak magyarázatot a költő későbbi életének és búskomorságának mélyebb rugóira; arra, miért foglalkozott a már öregedő Tompa az öngyilkosság gondolatával, mikor is „fényképészeti” vegyszerekkel akart véget vetni életének.

MINDEN IDŐK LEGDRÁGÁB KÖNYVE. Dall spanyol festő elkészült a közeljövőben megjelenő „Don Quijote az atomkorszakban” című kötet illusztrációival. Ez a könyv mindössze 197 példányban kerül kiadásra. A pergamentre nyomott legrágább példány tízezer francia frankba kerül; három példány készül egymillió frankos árban, míg 25 példányt 300 000 frankért és 50 példányt 150 000 frankért adnak el a gazdag irodalombarátoknak. A „szegényebb” könyvgyűjtőknek is jut még 118 példány, egyenként 95 000 frankért.

A „MODERN BALETT SZÓTÁRA.” Tizenhat író és kritikus munkája eredményeként 660 cikkből álló mű jelenik meg Svájcban: „A modern balett szótára”. A Fernand Hazan kiadásában napvilágot látó balett-szakkönyv Isadora Duncantól és Gyagilevtől napjainkig tárgyalja a klasszikus, expresszionista és „szabad” tánc, valamint az új-klasszikus balett történetét. A „szótár”-t gazdag illusztrációkkal látják el.

THOR HEYERDAHL, a nálunk is nagy sikert aratott

„Tutajjal a Csendes-óceánon” című könyv szerzője, új útleírással lépett a nyilvánosság elé. Címe: „Aku-Aku”. A Rús-vét-szigetek népének primitív életéről szól. A svéd lapok az utóbbi idők egyik legjobb útleírásaként emlegetik. (K.)

NORDAHL GRIEGNEK, a spanyolországi Skandináv Légő legendáshírű vezérének, a nagy norvég költőnek és író-nak örök emléket állított Herald Grieg, „Mim bror Nordahl!” (Nordahl bátyám) című könyvében. (K.)

KÉPEK JÓZSEF ATTILA ÉLETÉBŐL

1.

A Szabadság Kávészalon La Fontaine-asztalánál felpozícióba került az élet, ha József Attila időközönként meglátogatott bennünket. Az asztalnál ülő írók, színművészek érezték, hogy nem közömbös egyéniség foglalt helyet közöttünk. Értekezéseink tárgya azonban egyformán hevített bennünket: valamennyien a nemzetek szellemi együttműködésének elősegítésére törekedtünk. Az asztalfőn az őszhajú Vikár Béla elnökölt, ő gondoskodott a megvitatásra kerülő tárgysorozatról, állandóan búvárkodott, hogy felszínre hozzon olyan gondolatokat, melyek izgalmas vitára nyújtanak alkalmat. A vitáknak tág tere volt, előadó-üléseink műsorának összeállítására a földgömb irodalmi eseményein vezetett bennünket keresztül. Földrészről földrészre kalandoztunk, sorra kerültek a francia, orosz, angol, német, finn, svéd, olasz és más kultúrnemzetek irodalmi válogatva, átszűrve jutottak előadó-üléseink közönsége elé. Vezérelvünk a múlt klasszikusainak ápolása és a haladó irodalom kölcsönös ismertetése volt. József Attilának bőbeszédű alkalmi véleménynyilvánításra, javaslatokra meghallgattuk a legtöbb esetben magunkévá tettük.

Legtöbbször Szántó Judittal látogatott el hozzánk s egy ilyen alkalommal felénk közeledett ugyan, de elkanyarodott, fejbiccentéssel üdvözölt bennünket és egy távolabbi asztalnál akart helyet foglalni. Vikárral összenéztünk. Azt hittük, valamiért neheztel ránk, azért távolodik el tőlünk. Tüstént hozzá siettem, megkérdeztem, miért kerül el bennünket, mire ő nevetve mutatott asztalunk felé, ahol éppen Radó Antal vitakozott morózus arccal Vikár Bélával. Attila mosolyogva mondta:

— Addig nem ülök hozzátok, míg Radó Antal el nem távozik, most is, mikor szembe kerültem veletek, olyan morózus arccal nézett rám, hogy majdnem keresztülszúrt tekintetével.

Nevetnem kellett. Felvilágosítottam Attilát, hogy Radó Antal gyomorbeteg ember, mindig morózus a tekintete és kérem, üljön közénk, ne bántsa meg a beteg embert. Attila megengedett és elfoglalta a rendes helyét asztalunknál. Vikárnak kapóra jött Attila megérkezése, így szólt hozzá:

— Jó hogy eljöttél, kedves öcsém, éppen Arany János van most terítéken, Radóval vitakozom, de nem ad igazat, légy te a döntőbíró. Azt állítottam, hogy Arany Jánosnak is vannak elvétett rímek, például ez:

„Szöllőhegyen körösztil, megy a kislány
öccsöztül.” — Mi erre a megjegyzésed?

— Igaza van, Béla bátyámnak! — felelte Attila. — A minapában én is rákaptam egy elvétett szavára. Az V. László első szakaszában ezt mondja: „Tornyán az ércakakas csikorog élesen.”

Mire Radó Antal:

— És mi ebben a hiba?

— Az — válaszolta Attila —, hogy nem „csikorog”, hanem „csikordul” a helyes.

Vikár mosolyogva szorítja meg Attila kezét, majd így szól:

— Igazad van, kedves öcsém! — Majd hozzáfűzte: — Ha már a nagyokat mered szemelgetni, akkor biztosan beérkeztél.

2.

A Japán kávéház szellőző készüléke felhógomolyagokkal árasztja el az utcán járó-keelőket. A biliárdgolyók csattognak, pörkölt és feketekávé illat terjed a helyiségben, hátul pedig, a Liszt Ferenc téri vonalon, ingujjra vetkőzött bohémek: úrók, újságírók, színészek verdesik a kártyát az asztal márványlapjára. A lélek-búvár leolvassa a játékosok arcáról, ki veszít és ki nyer. József Attila arca derült, vidám, tréfás szavakkal pattintja le a lapokat, közbe-közbe a nyereséget rakja a zsebébe és biztatóan mosolyog a szomszéd asztalnál ülő Szántó Juditra, akinek szintén öröm tükröződik az arcán, mert egész nap hiába járt Attila verseivel a szerkesztőségekbe, egy fitying előlegre sem tudott szert tenni.

A kártya-csata befejeztével mosolyogva súgja Judit fülébe a nyereség eredményét s egyidejűleg terveket sző, hova menjenek felderülni az izgalmas nap után. Judit azonban óvatos, ismeri Attila könyvnyű kezét, sok az adósság, a pénzre nagy szükség van, nem hajlandó csak haza menni és kérte, hogy a közben hozzájuk csatlakozott Illyés Gyulával kísérjék otthonába, a Székely Bertalan utcába. Attila kénytelen-kelletlen megfogadta a bölcs tanácsot és vidám hangulatban keltek útra a Körönd irányában.

Az egész út mókával, tréfálgatással telt el, majd Attila hirtelen ötlettel megállítja a társaságot és így szól:

— Mondd, Gyula, ha magad dönthetnél a sorsod felől, ki szeretnél lenni?

Illyés Gyula néhány pillanatig gondolkodott, belement a játékba és megfordította a kérdést:

— Előbb felelj te, ki lennél, ha lehetnél?

Attila habozás nélkül komolyan mondta:

— Petőfi Sándor!

Mire Illyés Gyula:

— Én pedig Arany János!

— Pearsze — évődött Attila — ezt mindigart gondolhattam volna, hogy Aranyt választod, mert el tudta titkolni, hogy vagyon van.

Valamennyien kacagtak a játékon, de a két férfi észrevette, hogy Judit is várakozik a kérdésre, mert mint utóbb kiderült, nem lett volna a játék tökéletes Judit megnyilatkozása nélkül. Végül Attila felvette a kérdést:

— Judit, maga ki lenne, ha saját elhátróztatásától függne?

Szántó Judit csodálkozva nézett József Attilára, majd a világ legtermészetesebb hangján felelt:

— Ha maga Petőfi Sándor, akkor én csak Szendrey Júlia lehetek.

3.

József Attila halálát József Jolán írta meg történelmi hűséggel. Ha könyvében részleteket olvasunk az utolsó napok és az utolsó órák eseményeiről, feltáru előtünk a szárszói dráma borzalmas látképe. A hűsz esztendő előtt lezajlott tragédia villámszerűen sújtott le a család tagjaira és a baráti szívekre egyaránt. Három főszereplője volt a végzetes napnak: Attila, Eta és Jolán. Utána pillanatnyi néma csend, megdöbbenés, majd Szárszó lakosságának jajkiáltása, s végül a száguldó hír József Attila haláláról.

József Jolán könyvben örököltette meg Attila életét, utolsó napjait és óráit. A nyomtatott sorok minden szavából visszhangzik a testvér mélységes fájdalma, végkifejlődése pedig a Balaton hullámeréséhez hasonlóan tornyosul Attila papírral letakart holtteste körül. Jolán hűségesen tárja fel a szerencsétlenség részleteit, szinte hallani véljük a szárszói álmásra berobogott vasúti mozdony dübörgését, mely pillanatok alatt végzett éldozatával. Nem könnyű feladat tehát e megállapításokat újabb bírálatt alá vonni, új nyomokat keresni. Ez a feltevés és Attila iránt érzett régi baráti szeretetem készítetett Jolán könyvének többszöri elolvasása után arra, hogy hézagokat keressek, elhullajtott értékek, jelentéktelennek tetsző morzsák után kutassak, hogy hozzáfűzzem József Attila utolsó napjainak történetéhez.

Ha akadok ilyenekre, talán sikerül jobban rávilágítani a dráma okaira, talán találak valamit, ami a szerencsétlenség alkalmával nem bírt jelentőséggel, de ma, a nagy idő távlatából előbukkanhat és megmagyaráz olyan dolgokat, melyekről eddig fogalmunk sem volt. József Etá-

hoz folyamodtam. Most itt ül íróasztalom előtt Attila hűséges nővére, anyahelyetese, minden bánatának és ritka örömeinek osztályostársa. A lepergett hűsz esztendő sem szüntette meg fájdalmát, nem szárította fel könnyeit; úgy beszél a szárszói drámáról, mintha csak percek előtt történt volna:

— Ha elgondolkozom Attila utolsó napokban való viselkedésén és apró mozaikdarabokból összeállítom megfigyeléseimet, eszembe jut egy lényeges körülmény, az, amit nekem jóval a szárszói szerencsétlenség előtt mosolyogva mondott a vasúti mozdonyról, a robogó vonatról, s a vasúti sínekről. Azt mondta, kísérletezés céljából szeretne a sínek közé feküdni. Mikor észrevette megdöbbenésemet, mosolyogva hozzáfűzte, eszeágában sincs öngyilkosságot elkövetni, csak verset akar írni a mozdony dübörgéséről, a síneken gördülő vasúti kocsikról és arról az érzésről, mely baleset alkalmával az ember halálát okozza. Nem tehetek róla, én még ma is hiszem, azért feküdt a vonat alá, hogy megrögzött elképzelését megvalósíthassa.

— Erről a dologról Jolán semmit se tudott, nem akartam nyugtalanítani. Sok mindent nem közöltem vele és azt sem vette észre, hogy az utolsó két napon, Attila hol a kút körül, hol pedig a Balaton partján révedezett. Éjszaka, nesztelenül osont ki a szobából, én lábujjhegyen, észrevétlenül követtem. Attila benézett a kútba, valószínűleg a mélységét figyelte, majd tétova léptekkel, mint az alvajáró, visszazért a szobába és lefeküdt az ágyába.

— Bármilyen mélyen aludtam, tüstént megéreztem, ha Attila felébredt. Ösztönnel, minden idegzálammal figyeltem őt. Így osont ki egyik éjjel a Balaton partjára is. Féltettem, nem bíztam benne, sokszor látomásait hangoztatta: a Balaton vízében felpuffadt holttesteket látott. Jolánnal azt sem közöltem, hogy midőn látogatására érkezett, egyik nőismerősét a szárszói pályaudvarra kísérte, a vonat elvonulása után mohon vizsgálgatta a vasúti síneket, lehajolt, megfogta a hideg acéltestet, tekintetével mérgette a sánpár közötti távolságot, ennek mélységét, majd révetegen nézett a még távolban robogó vonat után.

— Rémségek kóvályogtak az agyamban, s midőn Attila rámnézett, kényszeredetten mosolyogtam. Ő nem mosolygott, komoran viszonozta tekintetemet.

— A kút, a vasúti sín, a Balaton: ez a három tényező nyugtalanította Szárszón az életemet. A megfigyeléseimből származó félelmemet idegeimbe raktároztam el, rémképeimmel együtt. Jolánt nem akartam állandóan nyugtalanítani. Kü-

lön-külön szenvedtünk, ő is kímélni akart engem. Jártam-keltem, úgy cselekedtem, mintha semleges dolgokat végeznék, de titokban Attilát figyeltem. Ő is figyelt engem, folyton az arcomat nézte, mint-ha tükre lettem volna, ám engem hiába ellenőrzött, megtanultam színészkedni, többnyire derűs arcot mutattam neki. Kényszerű mosolyommal akartam feldűlt idegeit megnyugtani. Ő azonban nagyobb színész volt nálam, mert a szerencsétlenség előtt való két napon reményt tudott ébreszteni bennem. Viselkedése majdnem kifogástalan volt, logikusan fűzte a szavakat mondatokká, el tudta hihetni velem, hogy nem gondol végzetes dolgokra. A halála előtt való napon kijelentette, hogy tüstént házasodni akar. Várta a vélt menyasszonyát. Előkotorta bőröndjeiből a házasságkötéshez szükséges okiratokat és megkért engem, kísérem el az előljáróságra, hogy elintézzze a formáságokat. Ez a házassági terv a fantázia szülötte volt csupán, a várt menyasszony persze nem érkezett meg, engem mégis boldoggá tett

szándékával, arra gondoltam, ha házassági tervei vannak: élni akar. Boldogan üztem el agyamból a három rémképet: a kútát, a Balatont és a vasúti síneket.

— Mindez hiú ábránd volt. Az elképzelt menyasszony nem érkezett meg és másnap, az utolsó napon magábaroskadt, elkomorodott, ágyában heverészett s csak nagy rimánkodásomra evett néhány falatot. Később felkelt, vidámságot erőltetett magára és eltávozott. Örökre eltávozott. S midőn a szerencsétlenség után megláttam papírral letakart holttestét, eszembe jutott a vasúttal való kísérletezési szándéka; nem hittem öngyilkosságában, arra gondoltam, hogy szerencsétlenség érte, izgalomban nem tudott a mozdony alá hasalni és szegény Attila a porondon maradt.

Megfontoltan, halkán mondta el ezeket József Eta, közben a könnyei peregtek. Hűsz esztendő elteltével ismét átélte a szárszói tragédiát.

Bokor Imre

Levél egy bírálat ügyében

A lap októberi száma ismertetőt közölt Pólya György: *A gondolkodás iskolája* c. kiadásunkban megjelent műről, Vámosi Páltól. Vámosi szerint a könyv nyelvének pontosabban kifejezte volna a „Nesze semmi, fogd meg jól” cím. Nos, két előzetes megjegyzést szeretnénk tenni. Egyik, hogy a Bolyai Társulat, a magyar matematikusok társulata nagyon melegen ajánlotta a könyvet kiadásra. Másik, hogy e könyv 6 kiadást ért meg az USA-ban. S most az érdemi részéhez: ez a könyv nagyon változatos és érdekes módon foglalkozik a heurisztika problémáival, a problémák megoldásához vezető út megkeresésével. A legkülönbözőbb problémákkal, a rejtvényektől a komoly matematikai kérdésekig. Mindezt többnyire igen ötletesen, részben teljesen újszerűen is. Pl. a szintézis és analízis viszonyáról elmondott fejtegetései egészen meglepőek.

Itt most nem akarjuk a részleteket halmozni, csak két dologra szeretnénk

felhívni a kritika és a Könyvbarát szerkesztőségének figyelmét.

Az egyik: a recenzió alapján valószerűnek látszik, hogy a recenzió írója nem túlságosan mélyedt el a könyvben. A heurisztika, a kérdések megfejtésének módszertana nem ad senki kezébe varázskulcsot. Útmutatásokat ad: hogyan kell belefogni egy feladat megoldásába; ha nem megy, hol lehet a remény ígéretével újra kezdeni; ha elalkadunk, mit tehetünk stb. Erről szól Pólya könyve.

A másik: a *recenzortól joggal várja a jóhízemű olvasó, hogy ítéletét alaposabb megfontolás, mérlegelés után igyekszik megalkotni, s jobban érvényesülnek bírálatában a szakmai hozzáértés igényei.*

Meg kell jegyeznünk azt is, hogy a könyvnek szép sikere volt, a szakemberek és az olvasóközönség köréből egészen másfajta bírálatot kapott.

Budapest, 1957. október 28.

A Bibliotheca Kiadó szerkesztősége

A BÜRSENEREIN des Deutschen Buchhandels frankfurti könyvkiállításon 60 000 kötetet mutattak be.

A „Börsenverein” vezetője megnyitó beszédében kijelentette: ez a szám nem is túl nagy, ha meggondoljuk, hogy a kiállításon részt vevő 23 nemzet egymillárdnyolcvan emberiségét képviseli. Persze túlzás azt hinni, hogy ez a milliárd ember tényleg mind olvas is, hiszen pl. „a költők

és gondolkodók országában” — Németországban — a lakosság egyharmadának egyetlen könyve sincs odahaza.

A kiállításon 1300 könyvkiadó vett részt, köztük sok külföldi.

*

NIKOSZ KAZANTZAKI emigráns görög író 72 éves korában Franciaországban meghalt. A krétai származású kiváló költő, író és filozófus Bergson tanítványaként kezdte pályafutását.

Beutazta a világot; éppúgy ismerte Oroszországot, mint Egyiptomot, Kínát és a Nyugatot. Több mint harmincezer verssorból álló folytatást írt Homéros Odysseá"-jához, több remekművet fordított görögre. Leghíresebb prózai művei az „Alexisz Zorba”, „Az újra megfeszített Krisztus” és a „Szabadság vagy halál!”.

Mint a Combat írja: „Kazantzakival kapcsolatban sokszor volt szó a Nobel-díjról.”

Olvadás közben

MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETEK

(Az ünnepi könyvhétre jelenik meg a *Bibliotheca Kiadó* kiadásában a régen várt új, marxista szemléletű magyar irodalomtörténet, — igaz, hogy még csak a régi magyar irodalom történetét 1849-ig tárgyaló első része.)

Az irodalomtörténet viszonylag új, kb. a XVI. századtól fejlődő és voltaképpen csak a XIX. században kialakult tudomány. Az idők során sokat változtak nemcsak módszerei és céljai, hanem az anyaga is. Kezdetben, mint mindenütt, nálunk is az írókra és művekre vonatkozó adatok számbavételét tartotta feladatának, mégpedig nemcsak a szorosan vett szépirodalom, hanem minden tudomány területéről is. Ilyen módszerrel gyűjtötte anyagát az első magyar „irodalomtörténet”, Czvittinger Dávid műve, a *Specimen Hungariae literatae* (1711). Utóda (Bél Mátyás, Rotarides Mihály) is latinul és többnyire az írók nevének betűrendjében ismertették az írók életrajzát, könyveik címét. A tudományos tárgyalásmód felé Wallaszky Pál tette meg az első lépést, aki már a századok rendjében dolgozta fel a rendelkezésre álló adatokat. Magyarul Bod Péter *Magyar Athenas-a* (1766) az írók életrajzával, műveivel lexikonszerűen foglalkozó első irodalomtörténet. A magyar irodalomtörténetírás előtörténetéhez tartozó művek közül Pápay Sámuelnek *A magyar irodalmi eszmérete* (1808) című könyvében érvényesülnek leginkább az irodalomtörténetírás tudományos igényei; ő már korszak-beosztással is próbálkozik.

Az említett művek azonban csak a magyar irodalom régmúltjára vonatkozó adatokat őrizték meg, alig volt az irodalmi közvéleményt kialakító, formáló hatásuk. Az igazi magyar irodalomtörténetírás „atyja” Toldy Ferenc, aki sok évtizedes anyagfeltáró, rendszerező munkájának eredményeit 1864-ben megjelent kétkötetes művében foglalta össze. Munkájának alapvető, úttörő jelentőségét a könyvet elárasztó nemzeti illuzionizmus sem csökkenti. Először ő értékelté igényes tudományos szemlélettel a régi magyar irodalom legtöbb alkotását; korszak-felosztását lényegében a legutóbbi időkig alkalmazták. Ő az irodalomtörténetíró feladatát az irodalom keletkezésének, fejlődésének, történelmi útjának rajzában látta, „összefüggő és okfejtő előadásban”, nemzetnevelő céllal. Művét évtizedekig használták az egyetemeken és a középiskolákban.

Beóthy Zsolt nem volt a részletkutatások embere, összefoglaló művei inkább az igényes népszerűsítés céljait szolgálták. Az irodalom szerinte a nemzeti önismeret legkülönb. forrása; nacionalista pátozsa széles körben hatott. Esztétikai igényessége és műveltsége nagyobb volt, mint Toldyé; új színeket látott meg vele Taine milieu-elméletének alkalmazása is. Fő művei: *A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése* (1877), a Badics Ferencsel együtt szerkesztett kétkötetes *Képes magyar irodalomtörténet* (1895) és a jellemzési módszerének, stílusának művészi erejével ható, számtalan kiadásban megjelent *A magyar irodalom kis-tükre* (1896).

Ezekben az évtizedekben kezdte meg a magyar irodalom történetének új szempontú feldolgozását az „eszmeerő” érvényesülését ábrázoló, eklektikus szemléletű Bodnár Zsigmond és a régi irodalmunk alkotásait kitünően ismerő Horváth Cyrill; azonban mindketten csak a XIX. század elejéig jutottak el. 1913-ban Ferenczi Zoltán szerkesztésében, a Műveltség Könyvtárában megjelent irodalomtörténet legnagyobb részét a pozitivistá filológizmus jellemzi.

Az első világháború utáni negyedszázad irodalomtörténetírásának legjelentősebb alkotója Horváth János. A kor legmagasabb színvonalán álló, új koncepciója hatalmas anyagismerettel párosul. Szerinte az irodalom írók és olvasóközönség viszonya írott művek közvetítésével, s az irodalomtörténész feladata nyomon követni az irodalmi tudat alakulását. Sajnos, a magyar irodalom fejlődésének rajzát szintézisbe foglaló kötetei közül csak három készült el (*A magyar irodalmi műveltség kezdetei*, 1931, *Az irodalmi műveltség megozlása*, 1935, és a felszabadulás után *A reformáció jegyében*).

Pintér Jenő irodalomtörténetei főképp az iskolai oktatásban játszottak szerepet. Szorgalmas, nagyarányú adatfeltáró munkájából hiányzik a jelenségek igazi megértése és az ábrázolás művészete.

Az irodalmi műveltség, tájékozottság szélesebb körökben jelentkező igényei ezekben az években szaporítják meg a kiadásra kerülő új magyar irodalomtörténetek számát. Felfogás és előadásmód tekintetében újszerűsége törekvő irodalomtörténetek jelennek meg, amelyek szakítanak minden tanáros pedantériá-

val. Benedek Marcell például (*Délsziget, avagy a magyar irodalom története*) izgalmas regény keretében, szellemes, friss ötletekkel teli viták sodrában mutatja be irodalmunk történetét. Az esztétikai problémák kristálytiszta megfogalmazása, művészi vonzóerejű előadás jellemzi más irodalomtörténeti műveit is.

1934-ben jelent meg először Szerb *Anzal* nagyhatású magyar irodalomtörténete, amelynek — sok más mellett — nagy érdeme, hogy az irodalomtörténetet népszerű olvasmánnyá tette. Lélektani, szociológiai, esztétikai szempontjainak újszerűsége, szípkázó öteletessége, stílusának lebilincselő elevevése heves ellenkezést váltott ki konzervatív, akadémikus oldalról, de olvasóközönségünk

körében éppen ezekért máig a legnépszerűbb irodalomtörténeti mű.

A felszabadulás óta az irodalomtörténetírás területén is fokozatosan érvényesül a marxizmus—leninizmus szemlélete, módszere. Elvi harcokban bizonyította be fölényét az öccélú esztétizálással, a szemellenzós filologizmussal és a torz koncepciókat kiagyáló szellemtörténeti módszerekkel szemben. Jelentős eredményei — bár ezek eddig inkább csak részlettanulmányokban, monográfiákban bontakoztak ki — abból a szemléletből sarjadnak, amely az irodalomtörténetet a történelmi materializmus részének tekinti, s munkájában a dialektikus materializmus módszerét alkalmazza.

P. L.

Híres írók szokásai

Zola Emil nagyon rendszeresen élt és módszeresen dolgozott. Lassan írt, de mindig hiánytalanul elkészítette az egy napra kitűzött feladatát: négy oldalt. Ha a negyedik oldal-végére ért — akár mondat közepén is, abbahagyta a munkát. Mielőtt új munkába fogott, hónapokig olvasott, tanulmányozta, gyűjtötte az adatokat.

Honoré de Balzac lázasan, sokat dolgozott. Képes volt napi 20 órát is írni. Az álmot erős kávéval üzte el. Volt rá eset, hogy két hónapig dolgozott egyfolytában. Akkor aztán egyszerre kiment az utcára, kezet szorított ismerőseivel, megkérdezte tőlük az új híreket, mintha hosszú utazásról tért volna vissza.

Mikszáth Kálmán híres volt sokszor olvashatatlán bolhabetűs kézíratairól. Kézíratainak olvasására egy külön szédőt kellett begyakoroltatni.

George Eliot hírneves angol regényíró nő nagyon érzékeny volt munka közben a környezetére. Mindig gondosan öltözve dolgozott, a dolgozószobáját példás rendben tartotta. Lassan és aprólékosan dolgozott, ritkán írt hatvan sornál többet egy nap. Mire egy-egy könyvével elkészült, annyira kimerültek érezte magát, hogy csak egy olaszországi vagy délfranciaországi kirándulás tudta helyrehozni.

Tennyson egy sort sem tudott dohányzás nélkül írni. Cseréppipái és a dohányos doboz mindig ott állottak kis dolgozószobájában, háza legfelső emeletén. Itt írt reggelenként, különös színű és szabású ruhában, vastag pipafüstfellegekbe

burkolva. Senkit be nem eresztett magához. Ugyanabból a pipából sohasem szívott kétszer. Megtöltötte, kiszífta, azután összetörte, s másikat vett elő. Mikor napi munkáját elvégezte, csöngtetett. Így jelezte, hogy most már föl lehet jönni hozzá. Ha elfáradt, a díványon feküdt könyvvél a kezében.

Carlyle híres volt rossz kézíratairól. Egyszer ezekkel a szavakkal adta át egy kéziratát türelmes titkárának: „Én nem tudok belőle értelmet kibetűzni, maga talán tud.”

Dickens nem szokta letisztázni kézíratait, s így küldte nyomdába, tele törlésekkel, javításokkal. Sokszor inkább kínai írásnak lehetett nézni kézíratait, melyekkel rengeteg bosszúságot szerzett a nyomdászoknak.

Walter Scott idősebb korában szemhaja miatt nem tudott írni, hanem diktált, mégpedig olyan gyorsan, hogy íródeákja alig tudta követni.

Dumas Sándor (ifj.) íróasztalán halomban álltak a különböző színű papírok. Minden nap más színű papírra írt.

Ibsen rendkívül pontos volt, sohasem sietett. Némelyik darabján két évig dolgozott. Addig javítgatta, változtatta, amíg egy szó sem maradt az eredetiből. Íróasztala tele volt apró, fából faragott alakokkal, medvével, ördöggel, macskával. Mikor megkérdezték tőle, miért szereti ezeket, azt felelte: „Ez az én titkom.”

Pusztai (Pohi) Gyula

Egy magyar nyomda 75. évfordulójára

Harsányi Pál, a Képzőművészeti Társaság hajdani elnöke mondotta volt a múlt század hatvanas éveiben a Münchenből hazaruccanó Munkácsy Mihálynak, aki akkoriban még pályája legelején állott s ha jól tudom, ösztöndíj dolgában kereste fel a csibukjáról és vadmagyarságáról kifigurázott öregurat: — „Tudja, öcsém, arról álmodozom én, hogy olyan festészet keljen nálunk az anyaföldből, amelyre ránez az idegen és azt mondja: nem tudom, ki festette, de magyar ember festette...”

Ez a múltból lopott mozzanat első pillantásra talán haszontalannak tűnik egy magyar nyomda 75-ik születésnapja alkalmából. Hiszen miről is van szó valójában? Egy alig huszonkét esztendő vándor könyvkötő-legényke tapasztalat, szaktudás és anyagi javak nélkül 1882-ben nyomdát nyit Gyomán. Hogy másképpen tévedt ez a forrófejű gyerekember a betűk birodalmába, ő maga mondja el ötven évvel később „Félévszázad mesgyén” című emlékirataiban.

„Könyvek között ringatták a bölcsőmet. Atyám mesélte, hogy amennyire csak vissza tudtak emlékezni szülei, nagyszülei, mind kompaktornak ismerte elődjét, őseit, s ha a többgyerekes család egyik-másik tagja más mesterségre ment is, valamennyi mint könyvkötő halt meg... Ugyancsak atyám szerint, már dédatyja sem tudta a vezetéknevét, hanem a tót lakosság becéző megszólításából rájuk kent „pán knyihár”-ból vedlett Kner névre hallgatott minden elődjével egyetemben. Ez a szó bizonyára nem kevés idő alatt kophatott idáig a nép ajkán...”

Ezt a családi múltat jelképezte később a Kner-kiadványok több mesterjegye, művészi áthasonlításban ábrázolva a falusi kompaktort, aki kétkerekű talyigán meg egy fakó párán házalta az imádságos és énekes könyveket hét vármegye határában s cipelte aztán gazdáiknak vissza.

Amint látjuk, maguk az előzmények is felérnek egy kised regénnyel. Kner Izidor, a nyomdaalapító 12 fióknyi betűvel meg egy kis amerikai sajtóval indította el vállalkozását. Ugyan még e szegényes felszerelést sem vallhatta sajtójának hosszú esztendőig, amíg a bankkölcson t utolsó fillérig le nem törlesztette. Napi tizenhat órát dolgozott a lakóhelyiségéből deszkafallal leválasztott kis műhelyben, önmaga ura s szolgájaként, saját kárán, saját erejéből ókumlálva ki a nyomdász-mesterség ezer csínját-bínját.

Kétségkívül érdekes lenne nyomon kísérni ezeket az emberi és szakmai értelemben egyaránt tanulságos éveket, lépésről-lépésre követni, hogyan fejlődött a kis zúgnyomda az ország legigényesebb könyvkiadóvállalatává, hogyan eszmélt rá Kner Izidor a félreértelmezett szabad versenyben elsekélyesedett nyomdaipar végzetes hibáira, hogyan gyümölcsöztette üzleti rátermettségét, hogyan született meg benne a bibliofilörekvések művészálma s hogyan vívódott lelkében a nyomorból kiemelkedett ember természettől ágazászszerető énje a kapitalista környezetben előretörő sikerember énjével. Érdekes lenne mélyére nézni annak a folyamatnak, hogy a hajdani könyvkötők sarkjai miként alakultak át nyomdász-mezséséggé, a felserdült gyermekek hogyan zárkoztak immár Európa-szerte neves apjuk mellé s hogyan tevődött át a vezetés a legidősebb fiú, Imre kezébe. Thomas Mann tollára kívánczó história ez: egy új Buddenbrook család lélegzetállítóan izgalmas, mélységes emberi története.

E rövid megemlékezés során azonban mindössze egyetlen szálát ragadok ki e sokszínű szövevényből, mely túl az egyéni

A Kner Kiadó emblémája, Kozma Lajos metszete

sors esetlegességein, a magyar könyv jövőbemutató sorsát példázza.

Thurj Zoltán hátrahagyott műveinek kötetei nyitják meg a művészi Kner kiadványoknak azt a sorozatát, amely évtizedeken át méltán fordította az irodalmárok és könyvbarátok figyelmét a jelentéktelen alföldi városka felé. A századforduló stílusválsága azonban a könyvművészet új útjait kereső nyomdászcsaládot sem kímélte. Kiadványaik ezekben az években a szeszélyesen változó áramlatok tükröképei.

A könyvművészet terén, csakúgy, mint a képművészet bármely területén, világvizonylatban két homlokegyenest ellentétes irány viaskodott. A szecesszió ledobta ugyan a történeti stílusok köntösét, de teremtő erő híján csupán alkalmi sallangokat ölt magára. Ugyanakkor az angol William Morris az anyagszerűség elvét tűzi az általa elindított művészi mozgalom lobogójára. Kelmscott Press nevű bibliofil irányú nyomdájában az ősnomdászait legszebb betűtípusait és keretdíszzeit újítja fel. Morris tehát a múlt felé mutat. Nem pusztá póz ez, se nem menekülés a jelen megoldást sürgető problémái elől. Így fordul vissza elvétett úttjáról a vándor, hogy az utolsó biztos mérföldkőtől folytassa tájékozódását.

Kner Imrét a szecesszió útvesztői után megragadták Morris eszméi. Független egyénisége azonban nem arra termett, hogy mások álmait álmodja. Továbbhalad a keresésben, mígnem belédöbben a felismerés, hogy a könyv éppoly elválaszthatatlan a kortól, amely ihlette, mint bármely művészi alkotás. A nyomdász tehát nem formálhatja a könyvet kényére-kedvére, hanem be kell hatolnia az adott kor szellemébe, hogy annak jegyében alkot hassa meg irodalmi termékének megjelenési formáját.

Így jut el Kner Imre nemzeti hagyományaink felújításához. Az új sorozat, az úgynevezett *Kner-klasszikusok*, már az ösvényére lelt művész biztonságáról tanulmányozódik.

Az első kötetek — Balassi, Zrínyi és így tovább — a barokk jegyében születtek. A címlapok, a keretek, a nyomdai címfrák azt a közvetlen, naiv bájít sugározták, amely egyedül a magyar barokk sajátja. Minden motívum mint megannyi virágének. Katona *Bánk bánjának* címlapja, Kéki Béla nyomdatörténeti méltatása szerint olyan, mintha a nagy birminghami nyomdász, Baskerville műhelyében szedték volna. Ez a hasonlat természetesen a mű veretességét érzékelteti s hozzátéve úgy hangzik, mint amikor Arany János shakespeare-i erényeit hangsúlyozzuk... S a sorozat minden

kötete újabb meglepetéssel szolgált. Rég elfelejtett díszítőelemek keltek életre s a nagy stílusorszakok patinája mellett ott találjuk a magyar néplélek költészetét, a motívumok apáról fiúra szálló örökségét, mely a cifra szűrők és tulipános ládák derűs szépségével nyugózik le a szemlélőt. Olyan könyvek voltak ezek egytől-egyig, hogy Harsányi Pál uram szavaival élve, ránez az idegen és azt mondja: nem tudom, ki csinálta, de magyar ember csinálta...

A Kner-klasszikusok azonban még a kezdetet jelentették. A két világháború között a legkülönbözőbb külföldi és hazai művek láttak napvilágot Gyomán. A nyomdász-család fáradhatatlan művészi munkásságára vallott Bodoni pármái mester betűtípusának, a bodoni-antiquának bevezetése, valamint az utolsó könyvekre jellemző felújított klasszicista irányzat nemes, férfias egyszerűsége. S ki tudja, milyen olyposi magasságokba vezetett volna ez az út, ha vakon és értelmetlenül be nem következnek a tragédia? 1944-ben a fasiszták elhurcolták Kner Imrét és családját s a kitűnő, sokra hívatott magyar nyomdász az auschwitzi gázkamrában végezte életét. Fia, Mihály, túlélte a katalizmát s hazatérte után megkísérelte folytatni magyatyja és atya megkezdett munkásságát. Tört ereje azonban már nem állotta a próbát és Kner Mihály a meghasonlás elől az öngyilkosságba menekült.

A nyomda még áll. Most 75 éves. Hogy ez idő alatt milyen szerepet töltött be nyomdászatunk történetében, feljegyzni majd a hazai ipar krónikája. E kurta megemlékezésben — mint az elején jeleztem, általános méltatás helyett csupán egy eszme előtt hajtottam fejet, amely e 75 esztendő során született: a magyar könyv gondolata előtt. Ez a gondolat az átmeneti idők zűrzavarában mintha feledésbe merült volna. A szépművű könyvek aprólékos, becéző munkája nem fért meg a nyughatatlan évek sokféle gondjával-bajjával. A gyomai nyomdában csak elvétve jelent meg művészi igényű könyv. De már ez a néhány bizonyosság is megcsillant előttünk némi reménységet: talán eljön az idő, mikor a Kner-hagyomány nem csupán a gyomai nyomda szerep keretei között virágzik fel újra, hanem visszhangra s követésre talál hazai könyvművészetünk egész területén.

A régi mondasz azt tartja, hogy a könyveknek is megvan a sorsuk. A sors azonban rajtunk, embereken múlik. A magyar könyv sorsa is...

Grigácssy Éva

IRÓI ARCKÉPEK

FÁBRY ZOLTÁN (szül. 1897) a szlovákiai magyarság egyik legjelentősebb írója, a magyar szocialista irodalom régi, bátor harcosa, a kitünő esszéíró és szélesműveltségű publicista hatvan esztendősen. A magyarországi olvasók tágabb berkeiben nem ismerik eléggé a nevét, pedig az utolsó pár évben két könyve is eljutott a magyar könyvpiacra. De az irodalom bennfentesei négy országban is azaz a tiszteletadó főhajtással ünneplik meg jubileumát, amelyet nem lehet görögtűzzel, cikkek számával és hosszával mérni: mert olyan, mint a legnemesebb elemek: egy csipetjük is keményebbé és múlthatatlanabbá teszi az elismerés félmét.

Fábry Zoltán a humanizmus egyik leggerincesebb képviselője, a fasizmus, a háború harsány hangú ellensége, az első világháború poklában szívta magába az erőszak gyűlöletét. Borzalmas személyes élmények hajszálygökereiből táplálkozik benne a szellemellenes eszközöktől való mélységes irtózás. Ellenszerét három és fél évtizeden át hirdette és tudatosította olvasóiban is.

Érdekes, különös élet. Soha nem váltalt állást, még redakciókban sem, felolvasó útjait kivéve nem hagyta el a Kassa melletti Stósz falut, ahol — ha ismétlés, akkor is igaz — évtizedek során szegényen, egy kis házban, egy tehénnel s több szobányi könyvvel élt „a stószai remete”, innen levelezett a *Korunk* szlovákiai szerkesztőjeként jó száz íróval, politikussal, publicistával Moszkvától Párisig.

Ennek a magánynak voltak előnyei és hátrányai. De harcos kedve, kiterjedt és sokakat irányító levelezése, villámló támadó cikkei, soha el nem lankadó érdeklődése a magyar irodalom és a világpolitika iránt, határozott hatással voltak kortársaira, akik a szlovákiai magyarság Kazinczyjaként szerették emlegetni. Börtönököt járt meg, mellőzése érték, többször hallgatásra kényszerítették, elesett a tömegsiker és a közönség elismerésétől, de dacosan hitt és konokul dolgozott. A *gondolat igaza* (1954) bevezetőjében joggal írhatta le, hogy: „Tizenhét év előtt jelent meg utolsó könyvem *Fegyver és vitéz ellen* címen. Utána a kényszerhallgatás évtizede jött. S amikor a szlovákiai magyar író 1948 decemberében újra megszólalhatott, az első szó jogán üzenetében elégtételt tudatosíthatott: *Behozhatatlan hátránnyal, de le nem becsülhető előnnyel indulunk: tiszták maradtunk, emberek maradtunk... Némák vol-*

tunk, de embertelen hang nem hagyta el a szánkat.”

1940 végén, első illavai szabadulása után azt vallja magáról: „*Íme egy ember, akit irigyelni lehet és irigyelni kell... Semmi dolga. Munkanélküli... Nem volt sem gazdája, sem irodája, nem volt szerződése és fix fizetése. Valami megbízása volt csupán, önnönmaga által adományozott cím és jelleg, mely szemérmetlen perceiben a „küldetés” szóval pöffeszkedett... Író volt. Facér, de úr Tomiban...*” Sokat betegeskedik. Élete minden pillanatában várja a halálos csapást, a szellem és lélek idegsokkot kapott és akkor megváltás nem látszott sehol.

Aki sokat hadakozik, igazságtalan sebeket is ejthet. A harmincas években volt egy korszaka, amikor szorosan felzárkózva elvbarátaival, azok akkori merrev vonalából túlzásokba esett a magyar irodalom nem szocialista művelőinek, sőt nagyságainak megbírálásában. Aztán jött a történelem, jött egy újabb tisztulási, önvizsgálati folyamat. Eldobta a szemelenzőt, mert magával is volt ereje leszámolni (csak expressionista stílusát nem vedli le, ez már hozzá van nőve).

1954-ben már arra figyelmeztet, hogy „*a múlt mellőzhetetlen nagykorúsítási tantárgy. Aki elhanyagolja, elszabotálja ezt, a jövőt károsítja.*” S Goethét idézi mottóul: „*Aki nem tud számot adni 3000 évről, az sötétben, tapogatózva él...*” Ez a kötete (*A gondolat igaza*) tanulmányok

gyűjteménye az irodalom és filozófia világnagyaiságairól, a magyar irodalom fároszjáról.

1956-ban megjelent *A béke igaza* c. kötete, a trilógia második része. (A harmadik rész *Ady igaza* címen jövőre jelenik meg.) A békéért vívott európai küzdelem nagy etapjáról írt tanulmányainak, cikkeinek gyűjteménye ez, az 1914-es „különös, különös nyaréjszaka” óta Thomas Mann jubileumáig. „*Nem véletlen* — írja a kötet elején — *hogy az első, legendás békemanifesztum a jóakarató emberekhez szólt. A szebb, a jobb, a tisztább ember akaratának, erősítésének, valóításának alapfeltétele a jóakarát, e minden humánus elseje.*” És az író — végzi — „*az emberiség erkölcsének szövívője*”. Mert „*az idő teljessége nem tűr hazugságot: időszertelenséget, embertelenséget... nem tűr háborút... Az idő és az író közös erkölcsi nevezője — a béke igaza.*”

Egy jellemző pillanatfelvétel a stószzi remetéről: A náciaktól száműzött Heinrich Mann otthont keres. A csehszlovákiai Reichenberg városának német többsége elutasítja az illetőségi jog megadását. De pár hét múlva, a világsajtót bejárja egy levél: „*Mi, Stósz község képviselőtestületi tagjai, munkások, az üldözöttek felajánljuk a polgárjogot.*” A kis község bírója, sztarosztája, ebben az időben — a szocialista író: Fábry Zoltán.

Nagy érdemei vannak a két világháború közti szlovákiai magyar irodalom újraértékelésében is. Trilógiája harmadik kötetét érdeklődés és szerelet várja. Idehaza is felfedezték, még halála előtt.

D. G.

*

VLAGYIMIR MAJAKOVSKIJ (1891—1930). Századunk első negyede a költőforradalmárok kora. Elegendő, ha Ady, Apollinaire vagy Eliot nevét említjük ahhoz, hogy a gyökeresen új költői szemlélet és kifejezőmód hatásugárát és mélységét felmérjük. Ennek a generációnak egyik legfiatalabb, de ugyanakkor legforradalmibb költője: Vlagyimir Majakovszkij.

Apollinaire és még jellegzetesebben Eliot, a költészet megújítói voltak, Ady magatartásában keveredik ugyan a költőforradalmár a forradalmár-költővel, de a szintézis nem ellentmondás nélküli. Majakovszkij közülük az egyetlen, aki az új költészetet maradéktalanul az új társadalom kivívásának és a győzelem megszilárdításának szolgálatába állítja. Számára a vers csupán eszköz, agitatív fegyver a szocialista forradalom szolgálatában. „Társadalmi megrendelésre” írt. Minden témát akkor és úgy dolgozott fel, olyan anyagból gyártott, amikor és ahogy a pillanat megkövetelte. Minden

verse céltudatos, minden sora és ríme golyó, bomba az ellenség szívébe, a szocializmus ügyéért.

Költészetének ez egyik kulcsa. Tematikáját, hangvételét, gesztusait enélkül nem érthetjük. Majakovszkij minden költői „áldozatra” kész volt a forradalomért: vállalta az agitátort, a népszónok sokszor népszerűtlen vagy kicsinyes feladatait. Csak ha ezt tudjuk, mérhetjük fel igazi jelentőségükben reklám-versikéit, érthetjük meg a napi politika egy-egy feladatához — legyen az bármilyen „költőtietlen” téma — kapcsolódó verseit. Ha viszont ezt felismertük, ha megértjük Majakovszkij alázatos forradalom-szolgálatát, akkor fény árad látszólag primitív versvégeire, a groteszk ötletre, a provokatív gesztusokra.

Költészetének másik alapvető ténye: futurizmusa. A futurizmus még ma is sok tisztázatlan kérdést hordoz. Itt nem feladatunk ezek mérlegelése, számunkra elegendő annyi, hogy e stílus — arnyoldalai mellett — a maga módján lázadás volt, a tetterő, az életvágy, a polgári társadalom megvetésének, a nyelvi és tematikai megújulásnak költészete. Ezek a sajtóságok sokszor torz, sőt emberellenes formában, fasiszta, militarista handabandázásban jelentkeztek, de épp Majakovszkij költészete bizonyította arra, hogy a futurizmus eszközei kiválóan alkalmazhatók voltak nagy célok szolgálatára is. Vannak, akik azt állítják, hogy Majakovszkij a 20-as években szakított a futurizmussal. Ez valószínűleg igaz is, meg nem is. Lényegében az történhetett, hogy a költő megszabadult, vagy legalábbis megszabadulni igyekezett mindattól, amit a futurizmusban a forradalom céljaival összeegyeztethetetlennek ismert fel, de megőrizte azt, amit a célok érdekében fel tudott használni.

Nem adhatunk teljes képet a futurizmusnak Majakovszkij-használta változatról sem, de annyi bizonyos, hogy ennek az iránynak fegyvertárába valók: lázas, „hadonászó”, kíméletlen, minden finomkodást gyűlölő hangja; meghökkenítő tárgyi és nyelvi fordulatai; plasztikusan groteszk metaforái, — sőt még „mellbevágó” rimelése is. E sajtóságok csupán látszólag formaiak, valójában egyfajta magatartásnak, Majakovszkij esetében az örökké harcrakész forradalmár magatartásának megnyilvánulásai.

De még ez sem elég ahhoz, hogy költészetét helyes megvilágításban láthassuk. Tudnunk kell ezt is: Majakovszkij verseit elsősorban szavalásra — és csak másodsorban olvasásra — szánta. Verseinek előadója pedig ő maga volt. Csak ha a sorok mögött megpillantjuk óriás természetét, ha kierezzük belőlük hatalmas

hangját, mindent elsópró lendületét, akkor izlelhetjük igazán a pátosznak, gúnynak, lírának, epikának, futurizmusnak és realizmusnak azt a jellegzetes keveredését, amely költészetének zamatát adja. Majakovszkij lehet tematikailag „egyoldalú”, de nagyon kevés költő akad, aki egy költeményen belül olyan fölényes biztonsággal tudná hangot váltani, mint ő. És ez a hangváltás, ez a gyors hangszín-keverés, — amely nyilvánvalóan egyéni szavalmódjának sajátása — költészetének további fontos kulcsát adja kezünkbe. Így ismerhetjük fel, hogy hangjában a forradalmi dikció a mindenmapi beszéd hanghordozásával, szóanyagával keveredik, új izekkel, új fogalmakkal ajándékozva meg az orosz nyelvet.

Talán már az eddigiekből is következik, hogy Majakovszkij valójában igen sokoldalú művész. Kitűnően festett és rajzolt — eredetileg festőnek készült, és tizennyolc éves korában tért át az irodalomra —, írt drámát, több nagylélekzetű poémát, vitacikket, szatírákat és forradalmi marsot, verseit — mint mondtuk — maga szavalta, fellépett darabjaiban, sőt filmen is játszott. És emellett állandóan tárgyalt és harcolt a szovjet irodalomért, beutazta a szovjet vidéket és a fél világot.

Nálunk műveiből talán szatírái a legismertebbek. Költészetének kardhegyére szúrja mind a belső, mind a külső ellenséget: a talpnyalót, a tolvajt, a bürokratát, a részegest. Külföldi útjai során megismerkedik a Nyugat fényeivel-árnyaival, és leleplezi az amerikai, a francia társadalom ellentmondásait: a civilizáció ragyogása mögött lapuló szennyet.

Szatirikus művei azonban költői pályafutásának inkább a forradalom utáni szakaszára jellemzőek. A forradalom és a polgárháború éveiben költészetének alaphangja az induló, a csatadal. Ezt váltják fel — a szatírákkal párhuzamosan — az új életet dicsőítő versei, amelyek a szocialista építés apró tényeit: egy rádiót, vagy egy fürdőszobát is forradalmi pátosszal szönek át. Itt kell megemlítenünk nagy poémáit: *(150 000 000, Lenin, Csudajó és a befejezetlen Teli torokból)*, amelyek ugyancsak a forradalom és a nagy forradalmár dicsőítésére íródtak a líra, a hősi eposz hangján. Szatíráival közös színdarabjainak (*Buffo-Misztérium, Poloska, Gőzfürdő*) jellemzője: groteszk ábrázolás, futurisztikus jelenetezés, pusztító gúny.

Végezetül néhány szót Majakovszkij és a költészet viszonyáról. Esztétikai elveit „hadparancsaiban”, vitacikkekben, első sorban pedig a *Hogyan készül a vers?*

című cikkében fejtette ki. Mindebből különösen fontos látnunk tudatoságát, az élet tényeinek, adatainak, a „nyersanyagnak” fáradhatatlan gyűjtését, a ritmus és rím kimunkálásának aprólékos, gondos módszerét, és mindenekelőtt eszméiségét: a forradalom szolgálatát. Verseinek külső képe: lépcsőzetes elrendezésük — sok vita forrása — saját szavai szerint a helyes ütemezést, a hangsúlyelosztást célozzák.

Költészetének, esztétikai elveinek hatása nemcsak a szovjet irodalomban mélységes, de kiterjed a világirodalomra is. Forradalmi elszántságának nevelő hatása szinte felmérhetetlen, alakja pedig megtestesíti a szocializmus ügyéért harcoló művészt.

Majakovszkij fiatalon, harminchétf éves korában tragikus körülmények közt halt meg: 1930. április 14-én.

V á m o s i P á l

*

ALBERT CAMUS. Az 1957. évi irodalmi Nobel-díj kitüntetettje, Albert Camus 1913-ban Oranban (Algériában) született, így viszonylag fiatalon — negyvennégy éves korában — kapta a magas kitüntetést. Apja munkásember volt, ezt — talán egy kis oldalpillanattal egykori barátja, a polgárforradalmár Sartre felé — maga is sűrűn hangsúlyozza. Algírban végezte a középiskolát és itt járt egyetemre is. Az észak-afrikai tengerpart varázslatos szépsége a tenger szerelmesévé tette, az itt oly sűrűn található ókori emlékek pedig a történelem kedvelőjévé. Az egészséget korán fenyegető tbc-t sikerült leküzdenie és talán a betegségen diadalmaszkodó ember lelkében támadt ösztönös ellenhatás, hogy Camus mindenféle test-edzés lelkes gyakorlójává vált. A betegséggel való küzdelem témája leghatározottabban talán egyik legjobban sikerült műve: a *Pestis* doktor Rieux-ének alakjában tér vissza.

Míg irodalmi működéséből független megélhetést nem tudott teremteni magának, Camus különböző hivatásokat vállalt, így egyebek között dolgozott Algír prefektúráján is. Korán, huszonegy éves fejjel, feltűnt mint színpadi szerző. Művei 1937 óta sűrű egymásutánban jelentek meg, nem számítva a háború okozta megszakítást, melyet mint sok más francia író, Camus is a nemzeti ellenállási mozgalom tagjaként, a németek ellen küzdött végig. 1937-ben adta ki magyarra talán leghelyesebben *Dac és ellentmondás*-nak fordítható *L'Envers et l'Endroit* c. művét. Egy évvel később jelent meg a *Lakodalmak (Les Noces)*, 1942-ben pedig a hírnevet hozó *L'étranger* (magyarul *Közöny* címmel jelent meg) és a *Sisyphos*

Mitosza (Le Mythe de Sisyphe). Ezt 1944-ben a *Félreértés (Le Malentendu)* követte, majd egy évvel később a *Levelek egy német barátomhoz*. 1946-ban a *Caligula* c. dráma és a *Pestis* c. regény. 1948-ban látott napvilágot az *Ostromállapot (L'État de Siège)*, 1951-ben *A fellázadt ember (L'Homme révolté)*, és 1956-ban *A bukás (La chute)*. Ezek a művek a magyar olvasóközönség előtt még javarészt ismeretlenek, a franciára azonban annál nagyobb hatással vannak. A fiatalabb nemzedék meghecsülésében Camus háttérbe szorította Sartre-t, sőt Gide-t is. Egyesek némi túlzással nem egyszer Pascalal egy szinten emlegetik, ami, ha más nem, azt feltétlenül mutatja, hogy sokan és sokra tartják, sokakra hat. Kérdés azonban, hogy ezt a hatást mennyire lehet üdvösnek minősíteni?

Camus a német összeomlás után a *Combat* c. baloldali, de nem kommunista lap főszerkesztője lett. Publicisztikai munkásságát nem ismerjük, az író Camus azonban ridegen és kegyetlenül kilátástalannak ábrázolja az ember sorsát a világban. Az ember meddő problémák közt gyötörődik. Szeretne egy felsőbb hatalom védelmében élni, ezért Istent alkot önmagának, azonban ez merő kitalálás. Nem elég, hogy időnként kihasználja a perc kínálta örömeiket, hanem örök boldogságot kerget, ennek viszont gátat vet a halál. Hiába a végtelenség utáni vágy, amikor a lét véges. Az ember vergődik a természet szörnyű mechanizmusának bilincseiben és vergődését csak még gyötrelmeiből tesz ki a szociális viszonyok, hiszen maholnap már csak megaláztatottakat és megszorítottakat látunk magunk körül. Az emberi problémákat

azonban Camus nem a társadalmi viszonyok megváltoztatásával akarja megoldani, hanem Sartrehoz hasonlóan, az egyénből kiindulva. Addig azonban, míg Sartre egzisztencializmusa korlátlan szabadságot engedélyez az „én”-nek egy törvényektől mentes világban, Camus nem osztja, bár megérti ezt a nézetet. Szerinte az ember csak akkor menekülhet meg az elkerülhetetlen öngyilkossággal, vagy az ezzel egyértékű túlvilági illúziók elől, ha tárgyilagosan tudomásul veszi az élet kilátástalanságát, könyörtelen összefüggéseit és sorsát vállalva belenyugszik elkerülhetetlen magányába. A kilátástalan sors tudomásul vétele természetesen „abszurd”, ezért Camus eszménye az „abszurd ember”, aki nem lázad amúgy sem változtatható sorsa ellen, hanem valami dacos belenyugvás-félével vállalja azt.

Ennek az embertípusnak tiszta képviselője a kilátástalan összeroppanás nélkül végző mitológiai Sisyphos. Sisyphos Camus szerint épp akkor a legerősebb, amikor az istenek parancsára hegynék felfelé görgetett szikláját a csúcsról mélybe zúdul és ő már tudja, hogy a következő alkalommal ugyanez történik, de mégis emelt fővel indul ismét felhúcolni a követ.

Az abszurd sors vállalásának modern példáját ábrázolja a *Közöny*, melynek főszereplőjét a kilátástalan sors többé-kevésbé ártatlanul a nyaktól alá juttatja. Művészileg legnagyobb értékű Camus *Pestis* c. regénye. Magja történelmi tény, az 1940-es oráni pestis. A lakosság emberi mivolta fokozatosan felmorzsolódik a rettenetes csapás súlya alatt. Megrettennek a temetők, megszűnik rokonság, szerelem, kötelesség, barátság, csak néhányan maradnak, akik vállalt hivatásuk szerint élnek. Köztük ketten egész ellentétes nézőpontból, dr. Rieux, az orvos és Paneloup, a jezsuita. Kettejük nézeteinek összecsapásai képezik a regény eszmei tartalmát.

Regényei mellett Camus színpadi műveket is alkotott. A *Caligula* a hatalom élvezetét végsőig kiélő, saját bukását előre látó és önmagát mégsem fékező kényurát ábrázolja. Az *Ostromállapot* alapeszméje a *Pestis*-ével rokon. Bemutatója 1948 októberében volt, de a kritikusok szerint értékben nem éri el a regény színvonalát.

Az 1953-ban megjelent *Lázadó ember* c. kötet tanulmányokat foglal magában, melyekben Camus a szépirodalmi formát félretéve igyekszik az olvasóhoz közelebb hozni világfelfogását.

A *bukás* c. regény az Európa Könyvkiadó jövő évi tervében szerepel.

Ordas Iván

PÁRIZS

Szemelvény Majakovszkij négy kötetben megjelent Válogatott Műveiből. Párizsi jegyzeteit 1923-ban írta.

Az élet

Ez a vázlat Párizs életéről szól. A háború előtt nem jártam Franciaországban. Akiik jártak, azt mondják: Párizs külseje időközben keveset változott: a tömeg, a fény, az üzletek ugyanazok. Ezért csak mai vonásairól fogok beszélni.

Hogyan látnak minket?

Németország mézesheteket töltött Szovjet-Oroszországgal. E szerelem csendes barátsággá fejlődött, itt-ott féltékenységi jelenetekkel tarkítva. Így volt ez például, amikor Herriot Oroszországba utazott. Némelyik újság megpróbálta, hogy ebben hűtlenséget lásson: kalandot a francia dámával.

Párizs most látja az első szovjetoroszokat. A vörös, szovjetorosz útlevel olyan látványosság, amelyből két hétig megéllhet az ember minden más érték nélkül és a társaság lelke marad, hogy folyton csak ezt az útlevelet mutogattja.

Az eleven szovjet ember megjelenése mindenütt szenzáció — a csodálkozás, a lelkesedés és a kíváncsiság szembetűnő árnyalataival (a rendőr-prefektúrán is megvan a szenzáció, de az említett árnyalatok nélkül). A lényeg: a kíváncsiság; még némi sorbaállítás is volt előttem. Néhány órán át kérdeztetek, kezdve Iljics külsejétől és végezve azzal az igen elterjedt történettel, hogy Szaratóvban „államosították a nőket”.

Egy festőművész-társaság (az ember azt hinné, mi közülük ehhez!) négy órán át tartó figyelemmel hallgatta a beszámolót a Volga vidéki vetőmagakcióról. Minthogy nem sokkal ezelőtt művészi-agitációs kampányt fejtettem ki ebben a kérdésben, még minden számadat a fejemből volt.

Ez az érdeklődés megvan mindenkinél, kezdve a csarnoki takarítóasszonytól és a szállodai szobalánytól egészen az újságíróig meg a képviselőig.

Persze főképp a Vörös Hadseregről kérdezősködnék.

Egy francia műkereskedő komolyan bizonygatta nekem, hogy nem érdemes nekifognunk Franciaország meghódításának, minthogy ez először is lehetetlen (Joffre!), másodsor, ment a latin kultúrát fenn kell tartani. És őszintén, martovi kedélyességgel fejezte be: az önök vörös borát keverni kell kissé a mi vizünkkel s akkor ez jó ital lesz a francia ebédhez is.

Bizonygatnom kellett, hogy az ő mentüjét majd a francia munkások állítják össze, az én közvetlen beavatkozásom nélkül.

Ez az érdeklődés nemcsak a vendég iránti szívélyesség.

Így például a montmartre-i festőművészek bankettjén, melyet megérkezésem alkalmából rendeztek, Valdemar Georges neves francia kritikus az első pohárköszöntőt Szovjet-Oroszországra mondta. Ez — párizsi körülmények közt — nem egészen veszélytelen vállalkozás.

Nyilvános beszélgetéseimet egész idő alatt még nekem is művészeti mederbe kellett terelnem, minthogy Georges feltétlen lelkesedése mellett mindig ott illatozott a rendőrprefektus ügynökeinek lelkesedése, akik ürügyet kerestek elutazásom „siettetésére”.

Az érdeklődés minden téren növekszik. Persze a művészetnél kezdődik. A párizsi kiadók keresik Szovjet-Oroszország íróinak munkáit, hogy lefordíttassák. Orlov zongorista Mme Millerand-nál játszik. Madame Millerand részt vesz abban a gyermeksegélyező bizottságban, amely hivatalosan a szovjet festészeti kiállítást rendezi. A kiállítás számára a legjobb helyiséget biztosítják: a Louvre egyik szobáját.

Végződik azzal, hogy Szkobeljev befolyása megszilárdul és kiterjed — eleinte majdhogynem tús volt, aztán mégiscsak a szovjetek kereskedelmi stb., bár nem hivatalos képviselője.

Az emigránsok helyzete

Amilyen mértékben növekszik az érdeklődés Szovjet-Oroszország emberei iránt, úgy lanyhul s válik fokozatosan megvetéssé — természetesen — a „tisztlet” a fehérhőrdista emigránsok iránt.

Ez az érzés világmérteket ölt: kezdve attól, hogy Németország megtagadta a fehérhőrdista útlevelek láttatását, egészen addig, hogy Washingtonban félreérthetetlenül ajtót mutattak Bahmetjev „nagykövetnek”.

Párizsban a legdühösebb emigránsok az úgynevezett eszmeiek: Merezkovszkij, Hippiusz, Bunyin és mások.

Nincs olyan szennylé, amit ne zudítottak volna mindenre, ami szovjetország.

Még a kisméretű „öncélú” „színházat” is. Például egy párizsi irodalmár elmondta nekem, milyen felolvasást tartott Hippiusz egy ártatlan témáról — Blokról. Kimerítvén mindazt, ami a versekben, a nyomtatott szövegben Blok kettősségére, állhatatlanságára, a Tizenkettő eltérő értelmezésére mutat — hirtelen elakadt...

— Nem, nem, erről nem akarok beszélni.

A sorok közt felállt Merezkovszkij.

— Óh, nem! Feltétlenül mondja el, semmit sem szabad elhallgatnia.

Hippiusz határozottan vonakodik:

— Ezek az antiszemita kifejezések személyes levelezésében, amelyeket kínos volna közzétenni... Óh, nem. Nem, ezt nem szabad...

Semmi bizonyíték, de azért Blokra, a régi írók legjobbjára, aki elfogadta a forradalmat, a lehetőséghez képest árnyékot vetettek.

Kezdetben ez az „eszmeiség” még nyújtott valamit: hol a Grand Prix bálból csöppent 200 000 frank, hol Clairmont hercegnő rendezett estélyt. Mármint az emigránsok felső rétege számára. Az alsók jajveszékelnék — csak ritkán jutnak egy-egy ebédutalványhoz.

Egyébként az „eszmeiség” csődjével kapcsolatban csökkent az „anyagtalán vonatkozások anyagi bizonyítékainak” mennyisége is.

Elutazásom előtt valamelyik hercegnő már ilyen kijelentést tett: „Meg kell rendeznünk ezt az estélyt, hogy utána legalább két hónapig nyugton hagyjanak!” Hát bizony, ez jelentős lépés az orosz intelligencia részéről, oda, ahol... ördög tudja, hova!

E beszélgetésekhez utálatom egyetlen szót sem tesz hozzá. Mindez nem más, mint a párizsi emigránsok legalsóbb rétegeinek noteszembe feljegyzett, igen pontos jellemzése.

Nagykutyáikkal — érthető okokból — nem találkoztam személyesen, meg aztán aligha is meséltek volna nekem dolgairól.

A „lelki” kapcsolatok megváltozása során változik a jogi helyzet is.

Ottléteimkor, mint derült égből a villámcsapás, úgy süjtött le a hír, hogy a német nagykövetség megtagadja az emigráns útlevelek láttamozását.

Ez azoknak, akik anyagi helyzetük feljavítására oly sűrűn utazgattak az olcsó valutájú Németországba — bizony nagy csapást jelentett. Sokan veszettül kezdtek tudakozódni, hol kaphatnának tőlünk vörös útlevelet (kezdetben nyilván egyszerre két útlevelet szerettek volna), majd nyilván a franciák kívánságára, egy nyilatkozat következett; ha az útvelekre nem is adnak vízumot, de igazolványokra adnak. No de igazolvánnyal mégiscsak rosszabb — ezt magamról tudom!

Viszont a német konzulátusnak igazán örömet jelentett, hogy láttamozhatták Párizsban az első szovjet útlevelet: az enyémet. Csendben kitöltöttem a kérdőívet. A tisztviselők izgatottan sürgölődtek. Beszaladtak a konzulhoz, Kreps úr személyesen kijött, ragyogva és barátságosan, mindjárt elrendelte, hogy szovjet állampolgároktól ne követeljenek semmiféle kérdőívet. Szempillantás alatt ott volt minden aláírás, így nyújtotta át immár láttamozott ritkaságomat.

Fordította: Radó György

REGINA ULLMANN, a német nyelvű svájci irodalom neves elbeszélőjének 70. születésnapja alkalmából a zürichi Benziger Verlag két kötetet adott ki. A „Schwarze Kerze” (Fekete gyertya) az írónő kilenc új novelláját tartalmazza, míg a „Der Engelskranz” (Angyalkoszorú) legjobb írásainak antológiája. Ullmann, aki Rilke baráti köréhez tartozott, mestere a szó művészetének. Könyvei a gondolatok emelkedettségével és a stílus tisztaságával tűnnek ki. (B)

AZ ÍR SEAN O'CASEY „I knock at the door” (Bekopogok) című könyve a Panther Books egyik új kötete. A világhírű színpadi szerző ebben az önéletrajzi művében gyermekkorát beszél el. Elményelnek komorságát emberiségével és minden felülemelkedő humorának mosolyával enyhíti. Könyvből megismerjük az író életformát, a sziget mese- és mondavilágát és megtudjuk, milyen az író felnőttek és gyermekek viszonya. (B)

LION FEUCHTWANGER „Centum opuscula” című kötetében összegyűjtötte néhány kisebb irodalomtörténeti tanulmányát, színbírálatait, könyvismertetőit és egyéb hírlapi cikkeit. E „száz apróság” nem tekinthető egyszerűen a nagy német író irodalmi munkássága forgácsainak. Minden kis írásnak megvan a maga értéke, és a kötet olvasása elősegíti Feuchtwanger életművének tanulmányozását. (B)

RÖDE ORM

Szemelvény a svéd trónak a vikingekről szóló, Röde Orm c. történelmi regényéből, amelyet a Zrínyi Honvéd Kiadó jelentet meg.

Harald király ágya bent állt a fal mellett, az ajtóval szemben. Jó erős, magas faágy volt, párnákkal és prémekkel megrakva. Három-négy ember szélében kényelmesen elfért volna benne. Harald király az ágy szélén ült, sok párnával maga körül. A fején sárga kötött gyapjú fejkötő volt, testét hosszú vidrabőr borította. Lábánál a padlón, két fiatal nő guggolt, közöttük olajméces égett. A király egyik-egyik lábát tartották öltükben és dörzsölték, hogy melegen maradjon.

Mindenki láthatta, hogy Harald király nagy király, amint ott ült, noha nem viselt királyi öltözetet, és tekintetéből félelem tükröződött. Nagy kerek szemével sandán és bánatos várakozással tekintgetett a szobában levő emberekre és a harangra, amelyet behoztak, de mintha nem nagyon érdekelte volna, amit látott. Aprókat lélegzett, mint aki nehezen kap levegőt. Fájdalma egy kis időre csillapult, de ő úgy ült ott, mint aki várja, hogy bármelyik pillanatban újra beléhasít a fájás. Magasnövésű, erős, széles mellű, pocakos ember volt. Nagy, ránc nélküli arca vörösösen fénylett. A haja fehér volt, szakálla azonban, amely szélesen és vastagon, különálló tincsekben terült szét a mellén, sárgásfehér volt. Elöl a közepén, keskeny sávon, alsó ajkától lefelé sárga volt, ősz szálak nélkül. A fájdalom ellen beszedett orvosságoktól szája körül már nedves volt a szakálla, úgy hogy két kék szemfoga — amiknek messze földön híruk volt, nemcsak színük, de hosszúságuk miatt is — jobban előtűnt, mint máskor, és olyan volt, mint egy vén vadkan két agyara. Szemei düledtek és véraláfutásosak voltak. Hatalmat és veszélyt sugároztak, éppúgy, mint széles homloka és bozontos, szürke szemöldöke.

Orm és társai ilyennek látták először Harald Blotand* királyt, Toke később megjegyezte, hogy szerinte kevés fogfájós király látszott volna fenségesebbnek nála.

Kis idő múltán úgy látszott, mintha Harald király nyugodtabban viselné fájdalmát. Tekintetét Ormra és Tokéra szegezte és láthatólag különösnek találta, hogy idegeneket lát szokatlan fegyverzetben. A vikingek ugyanis a vörös zekét viselték, kezükben Almansur díszes pajzsai ragyogtak, sisakjaik pedig orrvédősek voltak és eltakarták egész arcukat, nyakukat. Harald király intett nekik, hogy jöjjenek közelebb.

— Kinek az emberei vagytok? — kérdezte.

— A te embereid, urunk királyunk! — válaszolta Orm. — Ide azonban Andaluziából jöttünk. Ott hatalmas urat szolgáltunk, a cordovai Almansurt, mindaddig, amíg bosszút nem kellett állnunk megölt véreinkért. Először a Listerbéli Krok volt a vezérünk, vele indultunk útra három hajóval. De ő meghalt és sokan mások is vele együtt. Én Orm vagyok, Toste fia, a skonei Kullenből és a megmaradottak vezére.

Harald király nem szólt semmit, csak bólogatott. A lábánál guggoló egyik nő azonban Orm és Toke felé fordult, azután arabul nagyon gyorsan így szólt:

— Allah, a könyörületes nevében! Almansur emberei vagytok?

Toke ugyan keveset beszélt arabusul, de mivel régóta nem beszélt nővel, hamarosan megtalálta a megfelelő szavakat.

— Andaluziába való lehetsz. Ott láttam hozzád hasonló nőket, bár kevés ilyen szépet, mint te.

A lány könnyedén rámosolygott fehér fogsorával, de arca rögtön újra bánatos lett.

— Láthatod ő idegen, aki itt a nyelvemet beszéled, hová juttatott szépségem — szól lány hangján — én a kelbitiek törzséből való andaluz nő, rabszolgaként a legnagyobb sötétség pogányai között, szegventelenül, fátýol nélkül, ennek a Blotandnak a vén, korhadt lábujjait dörzsölgetem. Ebben az országban nincs más, csak sötétség és hideg, állati bőrök és tetűk, és olyan ételek, amiktől okádnának Sevilla kutyái. Szavamra mondom, Allahnál keresek menedéket szépségem okozta rossz sorsom elől.

— Valóban méltatlan ez hozzád — mondta Toke barátságosan — de csak találsz tán magadnak itt olyan férfit, aki a lábujjain kívül egyebet is tud nyújtani neked.

* Blotand = Kékfog („Kékfogú Harald”, Dánia első keresztény királya.)

A lány vidamabban mosolygott rá, noha az előbb még könnyben úszott a szeme. Ekkor azonban Harald király megmozdult és ingerlékenyen így szólt:

— Ki vagy te, aki ideállsz varjúnyelven fecsegni asszonyaimmal?

— Toke vagyok, Listerből, Grogulle fia, és a kardomon, meg a nagy számon kívül nincs másom.

Harald király most újra kinyitotta száját, hogy válaszoljon, de abban a pillanatban eltorzult az arca, felkiáltott, és párnái közé hanyatlott, hogy a lábánál ülő két fiatal nő elterült a padlón. Azok, akik legközelebb álltak a király ágyához, visszahúzódtak. Tudták, hogy ilyenkor durva és erőszakos. De már elkészült Willibald testvér keveréke. A pap bátran előjött, biztató arckifejezéssel és bátorító szavakkal az ajkán.

— Most, uram királyom! Most, uram királyom! — szólt csillapítólag és keresztet vetett először a király, majd a keverékeket tartalmazó tál felett. Ezután a másik kezébe kis szarukanalat fogott és kenetteljes hangon így folytatta:

Ebben a szájbán
vad kínoK dúlnak,
de eme irtól
majd kialusznak,
s bizton megérzed,
kínjaid múlnak.

A király rámeredt a papra és a tálra, mérgesen lihegett, fejét csóválta és sóhajtozott. Ezután fájdalomában karjával elutasító mozdulatot tett és hatalmas hangon így kiáltott:

— Tűnj el innen pap! El a varázslatoddal, meg a kotyvalékoddal! Hallbjörn istállómester, Arnkel! Grim! Elő a baltával! Hasítsátok ketté ezt a tetves papot!

De emberei, akik ilyesmit már sokszor hallottak, nem törődtek a kiáltásával. Willibald testvér sem ijedt meg. Tovább folytatta nagy hangon:

— Légy türelmes, uram királyom, ülj fel és vedd ezt a szádba. Van itt bőven a szentek erejéből és mindemből, ami hozzá tartozik. Csak három kanállal, uram, és le se kell nyelned!

A király türelmesen hagyta, hogy felsegítsék. Willibald testvér gyorsan a szájába dugott egy kanálnyit a keverékből és Mátyás testvérral együtt rögtön hozzáfogott az énekléshez. A szobában levők várakozásteljesen szemlélték a történeteket. A király arca elkékült az orvosság erejétől, de mégis csukva tartotta a száját, és amikor három versszakot elénekelték, engedelmesen kiköpte, amit bevett. Erre Willibald testvér további éneklet közben még egy kanál orvosságot töltött a király szájába.

Még egy versszakot sem énekelték végig azóta, hogy a király a második kanállal bevette a szájába, amikor hirtelen lehunyta a szemét és megmerevedett. Majd újra kinyitotta a szemét és kiköpte az orvosságot. Nagyot sóhajtott és sörért kiáltott. Willibald testvér abbahagyta az éneket és buzgón előrehajolt:

— Enyhült a kínod, uram? Elmúlt a fájdalom?

— Elmúlt — mondta a király és köpött egyet. — Savanyú volt a keveréked, de segített.

Willibald testvér örömeben kitérta karját.

— Hozsánna! — kiáltotta. — Beteljesedett! A hispániai Szent Jakab velünk volt! Dicsérd Istent, uram királyom, mert most szebb idők következnek. A fogfájás többé nem fogja lelkedet homályosítani és szolgálid mellére se fog félelem nehezedni.

Harald király bólogatott s megigazította bajuszát. Ezután két kezével jókora sajtárt ragadott meg, amit egy udvaronc nyújtott feléje, és ajkához emelte. Eleinte óvatosan kortyolgatott, félt, hogy fájdalma újra előveszi, de azután bizakodóan úrtette ki a sajtárt az utolsó cseppig.

Ezzel nagyot ásított Harald király, mert fáradt volt a nehéz éjszakától. Bundájával jól beburkolózott, kényelmesen elnyújtózott ágyában, és pihenésre tért a két fiatal nővel maga mellett. A prémekeket is rájuk terítették. Ezután Mátyás testvér és Willibald testvér keresztet vetett Harald felett és imádságokat mormogott. Mindenki elhagyta a szobát, a király istállómestere pedig kardjával kezében kiállt az udvar közepére és háromszor hangosan így kiáltott: „A dánok királya alszik!”

Svéd eredetiből fordította: Kreutzer Sándor

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

Egyes könyvismertetések után kis bibliográfiákat közlünk. Ezekben felsoroljuk a szerző egyéb műveit, vagy ugyanazzal a témával foglalkozó más könyveket. A kis bibliográfiákat Tiszay Andor állította össze.

POLITIKAI MŰVEK

Marx — Engels

MŰVEI, 1. kötet.

Kossuth Könyvkiadó.

A Kossuth Könyvkiadó nagyjelentőségű sorozat kiadását kezdte meg: kiadja magyar nyelven Marx és Engels műveit. A teljes sorozat a közeli években, előreláthatóan 30 kötetben fog megjelenni.

Az első kötet Marx és Engels fiatalkori műveit tartalmazza azokból az évekből, amikor a tudományos kommunizmus megalapítói még nem ismerték egymást s egymástól különállóan dolgoztak.

A kötet első része Marxnak 1842—1844 között írt munkáit tartalmazza, a második pedig Engelsnek 1839—1844 közötti műveit.

Fiatalkori írásaiban Marx leplezte a porosz cenzúra-rendszert és azon keresztül az egész porosz monarchiát, annak ideológusait és politikusait, a Landtag lakóit, akik a feudális arisztokráciát szolgálták ki. Megvilágította az abszolutista állam osztályszerkezetét és tényleges célkitűzéseit, rámutatott a szegények elnyomott, politikailag és társadalmilag kizsármizett helyzetére, Bruno Bauernak a nemzeti kérdésben elfoglalt idealista álláspontjára. Ebben a kezdeti időszakban Marx még tartózkodóan írt az utópikus kommunista eszmékről, ezekkel kapcsolatban még nem volt érett, kiforrott álláspontja. A *hegeli jogbölcselet bírálata*-hoz című tanulmánya volt az első, ahol a proletariátusban látta meg az egyedüli társadalmi rend, amely képes a társadalmi rend megváltoztatására, a *zsidókérdésről* írt tanulmányában pedig már éles különbséget tett a „politikai emancipáció”, a polgári forradalom célkitűzése és az „emberi emancipáció”, a szocialista forradalom célkitűzése között. Marx, nézetei ebben az időben még nem voltak teljesen kiforrottak, Lenin szavai szerint ek-

kor kezdett a szocializmus mint tudomány, a modern materializmus megalapítója, igazi Marx lenni. Lenin azt mondta Marx fejlődésének erről az időszakáról, hogy ekkor tért át az idealizmusról a materializmusra, a forradalmi demokratizmusról a kommunizmusra.

A kötet második részében Engels művei szerepelnek. Wuppertali leveleiben és IV. Frigyes Vilmosról írt tanulmányában szintén a reakciós porosz államrend bírálataival, a keresztény-német állam éles elítélésével kezdte. Angliai tartózkodása alatt írt műveiben az angol állam gazdasági és társadalmi helyzetét bírálta, jellemezte a pártok osztályjellegét, a meginduló társadalmi és gazdasági harcot. Arra a következtetésre jutott, hogy a leghaladóbb társadalmi osztály a proletariátus, amely egyedül képes a fordulat megvalósítására. Angol nyelven írt műveiben Anglia akkori helyzetét, az angol alkotmányt jellemezte, s taglalta az angol ipari forradalmat, valamint az annak nyomán beállott változásokat.

A kötetben megjelenő cikkek csak csírái a későbbi szeniális eszméknek, tudományos alaposágban még nem érik el a későbbi műveket. Ezt a magaslatot csak akkor érték el, amikor megismerkedtek és együtt kezdtek dolgozni.

A sorozat első kötete mégis rendkívül fontos számunkra, hiszen a kötetben megjelenő munkákon keresztül látjuk, hogyan haladt az emberiség két nagy gondolkozója a társadalmi fejlődés objektív törvényeinek megismerése felé, hogyan alakították ki új, forradalmi tanításukat, s hogyan látták meg, hogy a reakcióssá vált polgárságnak egyedül a proletariátus lehet a sírásója, csak az vívhatja ki forradalmi úton az emberiség szebb jövőjét, a kommunista társadalmat. A kötet — és később a sorozat — nem akadémikus kiadvány, hanem a legszélesebb olvasóközönséget kívánja megismertetni a tudományos marxizmus megalapítóinak műveivel.

S. M.

Amikor az ember elolvás egy ilyen erő-
től duzzadó, sodró lendületű könyvet, ne-
héz néhány sorban megírni azt a renge-
teg érzést, gondolatot és benyomást, ame-
lyek olvasás közben az embert hatalmuk-
ba kerítik. Miről is írnak a szerzők? Ma-
guk ezt így határozzák meg:

„Ennek a könyvnek az a célja, hogy
áttekintést adjon azokról a harcokról,
amelyeket amerikai dolgozó férfiak és
nők az egész amerikai nép jobb életkö-
rülmenyeiért és demokratikusabb társa-
dalmi rendjéért vívtak. Nem tart igényt
arra, hogy minden konfliktusról beszám-
oljon, amely a tőkésék és a munkások
között az évek során felmerült. A fő vo-
nalát akarja feltárni annak a történet-
nek, amely a polgárháborútól — amikor
az ipari tőke uralomra kezdett jutni az
amerikai élet fölött — napjainkig terjed,
amikor ez az uralom talán olyan csúcspontot
ért el, amelynél magasabbra Ame-
rikában már aligha emelkedhet.”

Az amerikai munkásosztály története
voltaképpen az amerikai nép története.
Hosszú és izgalmas történet ez, a mun-
kásosztály harca a Wall Street és a mö-
götte felsorakozó iparmágnások ellen. A
harc egyes szakaszainak háttérében bon-
takozik ki az az elnyomás, amelyet ma
„amerikai életformának” neveznek, a kö-
nyörtelen kizsákmányoló „speed up” mód-
szerekkel és az amerikai kapitalizmus
történelmi pályafutásával. E harc alapja
a munka és a tőke közötti ellentétek gyá-
kori kibombanása, részvevői a munkásos-
ztály tömegei a maguk sztrájkjaival, tür-
tetéseivel, a munkanélküliek tömegmoz-
galmaival. Mindezek azt bizonyítják, hogy
— ellentétben a polgári ideológusok állí-
tásával — az Egyesült Államokban ál-
landó küzdelem folyik az „aranyborjú
uralma” ellen, a jobb jövőért. A munká-
sok harci módszereivel szemben a tőkés-
ek és az államapparátus könyörtelen
módszereket alkalmaznak: minden „ame-
rikaellenes” és „vörös veszélyt”, „kom-
munista veszélyt” rejt magában, ami a
tőkés uralom ellen tör. A munkások har-
ca ellen az eszköz: a munkások vezetői-
nek törvénytelen üldözése, a rendőri-bírói
terror, s nagyon gyakran a felbőrlt gyil-
kosok serege. Segítenek a hajszában a
lepaktáló, korrupt szakszervezeti vezetők,
a munkásarisztokrácia képviselői, az ál-
lam egyes szervei, az „Amerikaellenes
Tevékenységet Vizsgáló Bizottság” s a
nyíltan fasiszta szervezetek: a „Ku-Klux-
Klan” stb., stb.

S. M.

Még ingadozik a mérleg nyelve: akad-
nak túlzó rajongói (igaz, Móricz Zsig-
mond is ezek közé tartozott), s vannak
még, akik inkább a különöset, mint az
értékeset látják Pap Károly írásművé-
szetében; de az már bizonyosnak látszik,
hogy az irodalomtörténet előkelő helyet
jelöl ki neki a XX. századi magyar no-
vella mesterei között. Pedig valóban ne-
hezen megközelíthető művész: Messiást
prédikált egy krisztustalan kornak; dac-
ból s egyre makacsabban bezárkózott ü-
ldözött sorstársainak témái közé; a monu-
mentálisat hajszolta kisművesek között;
erkölcsi író volt; nem tudta beszéltetni a
parasztot egy olyan irodalomban, ahol a
falú ismerete kötelező; látomások, cso-
dák tolongtak műveiben olcsó jelszavak
idején — s ő szent megszállottsággal,
megható csökönységgel haladt, igazi
fölkentként, kitűzött célja, a lázadó em-
beri jóság művészi megformálása felé.
Nem hódolt múltó divatoknak — az utó-
kort kényszerítette hódolatra.

Válogatott elbeszéléseinek most megje-
lent gyűjteménye — a három éve nap-
világot látott válogatás kiegészítő párja
— már ebből a hódolatból törleszt. S
egyben figyelmeztet, hogy a filológiának
milyen nagy adóssága van Pap Károllyal
szemben: még időrendbe rakni sem tud-
juk elbeszéléseit, még lappangó írásai
kerülnek elő. Kronológiai adatok híján
tárgykörök szerint csoportosulnak az új
kötet novellái: sorra elvonulnak előttünk
a lázadó, keservesen ébredő gyermekkor
emlékei, a levert forradalom utáni há-
nyódás és nyomor eksztatikus képei és a
biblikus látomások. Érett remekművek és
erőtől duzzadó kísérletek; köztük megle-
petések is, melyeket Pap Károly eddig
megjelent köteteinek olvasói sem ismer-
hetnek: például a *B. városában történt*
című, most felfedezett novella, a nyo-
morúság és tragikus mélység és szimbó-
likus erejű, hatalmas monumentuma.

Galsai Pongrácz bevezetője jó kalauz
Pap Károly messiási fényektől árnyalt
művészetéhez. Érezni, hogy e fiatal kri-
tikus szavára érdemes lesz figyelniünk. A
borítólap szerencsétlen rajzának nincs
semmi köze Pap Károly ihletett stílusá-
hoz.

—y

Pap Károly: A hősbor. Vál. elbeszélések.
Bp. 1954, Szépirodalmi Kk. 259 old. 1 t.
Pap Károly: Megszabadítottái a haláltól. Bp.
1948, Magyar Téka Kk. 205 old.

Jékely Zoltán

TILALMAS KERT

Magvető. 374 old. Ara 22,— Ft.

A Tilalmas kert szerzője apjától, Aprily Lajostól örökölt meglepően érett formakészséggel jelentkezik a 30-as évek elején. Irodalmunkban egyedülálló jelenség abból a szempontból, hogy legifjabbkori költeményeinek vigasztalan halálhangulata — nem afféle kamaszos halálhivogatás, amiből a fiatal költők rendszerint hamar kigyógyulnak — tartósan s egyenletesen hömpölyög végig egész költészetén. Ez a kezdettől fogva tapasztalható egyenletesség arra enged következtetni, hogy Jékely nem is anynyira a nemléttel, mint inkább a halálköltészettel jegyezte el magát még indulásakor, s egy intellektuális síkú programba ágyazta bele líráját. Egyénisége, nevelkedése s az irodalmi hatások terelték, lökték ebbe az irányba. Goethe Wertherén érzékenykedő lélek helyett „*spártai szent durvaságot*” plántáltak volna inkább bele, — kiált fel egyik versében.

A harmincas évek társadalmi berendezkedése a „lappangva élj” epikureusi filozófiát fogadtatja el vele. Képzletében „...*aluszna keletnek — arccal, mint kalotaszegi halottak*”, kiket „*távolról hívnak s szeretnek*”. A kalotaszegi versek írója olyasforma légkört teremt maga körül, akárcsak Krúdynek őskelleti nocsztalgiát ébresztő Alvinczy Eduárdja, ki vörös postakocsiján ezidőtájt már sűrűn utazgat hívei között Magyarországon. Ezek azok az esztendőik, melyeket később Vas István oly találóan a menekülő múzsa időszakának nevez.

Költői pályájának első felében a hazájával, szülőföldjével kapcsolatos érzések, gondolatok akkor érnek igazán nagy versekké benne, amikor időben s térben elkerül az élményt tápláló forrástól. Ezek a költemények irodalmunk legszebb elégiái közé sorolhatók. (*Kalotaszegi elégia, Tengerparti elégia, Elégia I.*) De közeleg a háború, „*Úgy látszik, jó a gyermekkori Rém*”, nincs menekülés, szembe kell néznie a szörnyűséggel, melyre „*Legfeljebb a hiéna mond igent*”. S ekkor domborodik ki erőteljesen a költészet mélyén lappangva végighúzó ellentmondás. Jékely Zoltán, ki valami furcsa kényszerképzettel majdnem minden témát halállal kapcsolt össze, szembefordul a megsemmisítéssel fenyegető veszéllyel. „*Nem halhatok meg, azért sem rogyok le*” — írja, s nem is egyéni sorsa érdekli elsősorban. Verseinek zöme az emberek s az emberi értékek pusztulása elleni tiltakozás magas művészettel meg-

írt dokumentuma. Az addig elszigetelten szemlélődő költőt a közös történelmi sorsban utóleri a babitsi tragédia. „*Micsoda gyötrelmem az enyéimtől elszakadva élnem*” — tör ki belőle az önvád. Sajnos, a rádöbbenésen túl — nem mintha a passzív magatartás ellenkezője jelentené az egyedüli utat a költészetben — sosem tudott jutni.

Kár, hogy a kiváló tehetségű költő még nem találta meg az életben a felemelőt, csak a lehangolót. Annál inkább kár, mert versei a komor hangulat ellenére is kivételes szépségűek. Azá teszi őket a gazdag költői nyelv, a virtuóz rimelés s az egészen sajátos szonetti muzsika.

Heggyi Endre

Füst Milán

EZ MIND ÉN VOLTAM EGYKOR

Bibliotheca. 258 old. Ara 16,— Ft.

„Ez mind én voltam egykor.” — Mi-lyen meghökkentő, furcsa cím. Az első pillanathon azt hisszük, hogy valami kalandos életrajzról lesz itt szó: Füst Milán megírta önéletrajzát! Elénk járul egy ember élete, a kor stb. Érdeklődéssel és várakozással vesszük kezünkbe a könyvet...

„*Hábi-Szádi keleti mágus egyszer így szólt fiához, Tahturhoz...*” Ezekkel a szavakkal kezdődik az első fejezet. Megdöbbenünk. Hábi-Szádi? Keleti mágus? Tahtur? Kik ezek? Mi ez? Talán tévedtünk volna? A könyv mégsem Füst Milánról szól? Dehát, hogyhogy? Mi akkor a cím: Ez mind én voltam egykor.

Elkezdjük olvasni a könyvet. S a könyv oldalról oldalra magával ragad, felkavar. Mikor néhány óra múlva kiolvasva letesszük, feleletet kapunk az imént feltett kérdésekre. Hábi-Szádi, Tahtur, de a többiek is: Tuszun a kardkóvác, Szávy az öreg bölcs, Szain Alaznám a tündér, mind-mind ő, az író, Füst Milán. Nem kalandokban bővelkedő, érdekesen megírt önéletrajzról van itt szó. Nem. Sokkal többről. Vallomás ez. A költő vallomása lelkeről, gondolatairól, hosszú életútján megszerzett tapasztalatairól és úgy érezzük kortársairól is. Filozófia ez. Füst Milán filozófiája. Mint az utóhangban ő maga írja: filozófiai Ezeregyéjszaka. Igen, mert a filozófia, a költő vallomása, az író képzelőerején keresztül az Ezeregyéjszaka sziporkázó, színes, mesés köntösében jelenik meg. Olyan e könyv, mint egy ékszeresdoboz: csupa csillogás, ragyogás. Szinte észre sem vesszük és már elolvastuk, szinte észre sem vesszük és már megértettük.

Hogy miről szól a könyv? Összefüggő

cselekménye nincs. Hábi-Szádi, a mágus bölcsességre tanítja fiát, s ennek során különböző képzeletszülte szereplők fejtik ki elmélkedéseiket, mesélnek el rövid találó történeteket. Ezek nyomán felárul előttünk Füst Milán véleménye a jóságról, az öröklétről, a teremtésről, a halálról, a hitről stb. Szinte minden kérdéstről, mely egy örökké gondolkodó, tételődő ember életútja során felmerülhetett.

Montesquieu ezt írta egyszer: „*Előre látom művem sorsát: többen fogják tisztelni, mint olvasni.*” Füst Milán könyvéről bátran elmondhatjuk, nemcsak tisztelni, de olvasni is fogják.

Kenyeres Zoltán

- Füst Milán: Emlékezések és tanulmányok. Bp. 1956, Magvető Kk. 539 old.
 Füst Milán: Veletlen találkozások. Bp. 1948, Dante Kk. 201 old.
 Füst Milán: A sanda bohóc. Bp. 1957, Magvető Kk. 198 old.
 Füst Milán: Őszi vadászat. Bp. 1955, Magvető Kk. 267 old.
 Füst Milán: Szakadékok. Bp. 1949, Révai Kk. 409 old.

Gergely Sándor

A NAGY FÖLD

Szépirodalmi Könyvkiadó. 370 old. Ara 25,— Ft.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulója alkalmából ünnepi köntösben adta ki a Szépirodalmi Kiadó Gergely Sándor ama írásainak legjavát, amelyekben a Szovjetunió, a szovjet népek kulturális és gazdasági felemelkedését, a szovjet emberek igazi humanizmusát kívánja megismertetni a magyar olvasóval.

Gergely Sándor a harmincas évek elejétől csaknem tizennégy évet töltött a Szovjetunióban s e másfél évtized alatt közvetlen közletről szemlélte nemcsak a Szovjetunió fejlődését, hanem az új, a közösség érdekeit mindenkor az egyéni érdek elébe helyező szovjet ember kialakulását is. Természetes hát, hogy a közvetlen átélés sugallatára született riportjai meggyőző erővel vetítik elénk a szovjet valóságot, s Gergely minden sorából felénk sugárzik a Szovjetunió Kommunista Pártjának vezetésével felépített szocialista társadalmi és gazdasági rend felsőbbrendűségébe vetett rendíthetetlen hite.

A riportsorozat egymáshoz illeszkedő és egymást kiegészítő mozaikcsoportokból világosan kirajzolódik előttünk az a folyamat, amelynek során az emberi haladás élvonalába sorakoztak fel a Szovjetunió népei; az a folyamat, amely negyven esztendő alatt nemcsak a cári Oroszország egykori elgyötört muzsikjait

és gyári rabszolgáit, valamint azoknak gyermekeit nevelte öntudatos, fegyelmezett és művelt szovjet emberekké, hanem a szibériai pusztaságok és a sarkvidéki tundrák félnomád népeit is.

A szocializmus szenvedélyes szeretete és az osztályellenség iránti olthatatlan gyűlölet együtt hevíti fehérizzásig a kötet befejező írását, amelyben a múlt évi magyarországi ellenforradalommal kapcsolatos szovjetunióbeli élményeiről ad számot Gergely, akit Moszkvában ért az ellenforradalmi események híre s féltő aggodalommal, de a szocializmus erőinek győzelmében pillanatig sem kételkedve figyelte a hazuról érkező híreket.

Zs. E.

Tersánszky J. Jenő

KÉT ZÖLD ÁSZ

Szépirodalmi Könyvkiadó. 275 old. Ara 19,50 Ft.

Ez a könyv a félelmetes szenvedély könyve. A hamiskártyás, gamin Buzikán Mátyás önvallomásai. Egy csirkefogó „emlékiratai”. Olyan csibészé, aki olykor rokonszenves, hála Tersánszky elbűvölő művészetének. A suhanc Buzikán a kártyaasztalhoz tapad. Ezzel elindul egy úton, melyen „körömmel belevájja magát” a hamiskártyázásba. Pereg a végzet bábjátéka, nem Huxley elképzelése szerint, hanem a groteszkesség, a bizarr szenvedély tersánszkyas, bűvészműtávkészű képsorozatainak keresztül. Tersánszky íróművészete a nagy rendező módján bábszerűen mozgatja a kártyalap epikurjait, hazardőrjeit, kibiceit. Úgy szólván kivétel nélkül morál inszenitiket ír meg. A vagányok, gazemberek, pantoptikumát: az Ödönöket, Manókat, Numákat, Mazurekeket.

Ami kritikail elem, az csupán a polgári társadalmi perifériáján élő alakok klinikaian pontos megfigyelése. Csak Tersánszky mesemondó leleménye teszi olykor elviselhetővé a regény vigasztalan légkörét. Finom részlet a rövid inaskori önvallomás. Ha töredékes és oda-vetett is: a műhely, a szerszámok, a küllőmunka leírása a nagy életrajzokra emlékeztet. Az öntudatos munkásszolidaritásról ilyen szép, tiszta sorokat olvassunk: „Azonosodtam bajtársaimmal a pörölyben, magamévá tettem felfogásaimkat, s magamért becsültek, ha becsültek.”

Buzikán Mátyás lezúllását, hullását a meglepően egykedvű, szándékoltan közönyös stílus teszi nagyvá. A hamiskártyás tettenérésének leírása vad légkörben, kegyetlen hófokon, dermesztő olvasói élmény. A hamisan kártyázó tudatosan csalónak az aggályos aprólékoságig menő nyomon követése — Tersánszky írásművészetének csúcsa. Egészben véve a

Két zöld ász egy jelentős író képzeletbeli kiruccanása, kalandozása a kártya lesipuskásai között. A XIV. századi fabliau-kcsintalanságára, mókázására, bohózatására emlékeztető helyzetek és fura alakok sem mentik meg a könyv mondani valójának kiúttalanságát, az akasztani való zsványságot, ami a regény majd nem mindegyik alakjára jellemző. Még akkor sem, ha e híres Tersánszky-figurák monumentális sokadalomná nőnek is; az alvilág valamiféle Sancho Panzáivá, s Thyl Ullenspiegeljeivé.

Vajda Sándor

- Tersánszky J. Jenő: Egy ceruza története. Bp. 1948. Révai Kk. 167 old.
 Tersánszky J. Jenő: Egy kézikocsi története. Bp. 1949. Révai Kk. 141 old. [Révai Könyvtár 27.]
 Tersánszky J. Jenő: Kakuk' Marci 1—2. köt. Bp. 1950. Révai Kk.
 Tersánszky J. Jenő: A vándor. Elbeszélések. Bp. 1955. Szépirodalmi Kk. 352 old.
 Tersánszky J. Jenő: Legenda a nyúlpaprikásról. Bp. 1955. Szépirodalmi Kk. 199 old. [Olcsó Könyvtár.]
 Tersánszky J. Jenő: Sziget a Dunán. Bp. 1948. Révai Kk. 176 old.
 Tersánszky J. Jenő: Egy biciklifék története. Bp. 1953. Magvető Kk. 156 old.

Kovai Lőrinc

FÖLDÖNFUTÓK

Kossuth. 646 old. Ara 44,— Ft.

A szegénység és a nyomor hozza közel egymáshoz az embereket, mert mindkettő az ember emberi mivoltát akarja megsemmisíteni. Az elnyomó erők összefogásra készítetik az állatias sorsba kényszerített földönfutókat, nincsteleneket, jogfosztottakat. Az egyetértés a kisebb körön belül — néhány ember egybekapcsolódó életében — mindaddig fennáll, míg a szerelem közbe nem szól. Ezután már más arculatban mutatkoznak a legegyszerűbb jellemvonások is, mint amilyen az önzés és az önfeláldozás. Ehhez járul alakító tényezőként a természet mostohasága, a környezet rideg valósága. Kovai Lőrinc nagy történeti freskósorozatban ábrázolta a mohácsi vést követő idők földönfutóinak, szegény páriáinak megható és nyugtalanító epizódokkal teli szánalmas életét.

A *Földönfutók* első kiadása a háború alatt politikai tett volt. Az író és kiadó bátor helyállása az egyidejű szegénységre, politikai elnyomásra hívta fel a figyelmet. Politikai mondani valóját kifogásolták, a művészi ábrázolás hitelességét, az örök-emberi sors monumentális megjelenítését senki sem próbálta kisebbíteni. A múlt és az akkori jelen találkozott a regény dús, színes, tragikus világában. A *Földönfutók* irodalomtörténeti szerepe és jelentősége azáltal nyilvánvaló, hogy egyetlen érvennyel tud szólni a régmúlt és a kö-

zelmúlt népének társadalmi helyzetéről, elnyomásáról és jogfosztottságáról. Művészi jelentősége pedig az előtérbe állított néhány főalak hiteles megjelenítésével válik bizonyágtétevévé, a környezet és a mellékalakok rajza szokatlanul nagy írói anyagot foglal össze, épít be a regény világába.

Kovai Lőrinc regényének mostani újabb kiadása minden tekintetben helyes és indokolt. A kiadó ízléses, szép köntösbe öltöztette a könyvet. Váci András kötésterve és rajzai nemes egyszerűségük következtében kifejezőek, tehát eredendően művésziek.

Paku Imre

Murányi-Kovács Endre

SZENVEDÉLYES ÉVEK. I—II.

Szépirodalmi Könyvkiadó. Ara 46,— Ft.

Elegáns, szinte nagyvilági regénynek indul Murányi-Kovács Endre legújabb műve. Főhőse, a Párizsba szakadt fiatal magyar mérnök, alighogy elvált feleségétől, egymás után két amerikai milliomosnőnek lesz a szeretője, sőt egyiket majdnem feleségül is veszi. Nem kevés eleganciával és nagyvonalúsággal teszi az író érthetővé, hogy hőse ugyanez idő alatt közeledik a munkásmozgalomhoz és ismerkedik meg későbbi nagy szerelmével, egy magyar származású proletárlánnyal. Dicsérni kell az íróat azért is, hogy ebben a második világháborús regényben nem fél az egyes osztályok képviselőit szokatlan helyzetekben ábrázolni. Így válnak szemtanúivá véres családirtási jelenetek az egyik legelőkelőbb belga tőkés családban, így lesz a nemeségét a Bourbonokénál is távolabbi múltra visszavezető De Vartigny tábornokból az ellenállás nemzeti hőse. Lélektanilag nem kevésbé érdekes a spanyol polgárháborút megjárt olasz antifasiszta író útja a teljes politikai elzúllásig.

A fiatal magyar mérnököt viharos párizsi életének tapasztalatai: sorozatos szerelmi csalódásai, az üzembén lezajlott első sztrájk élménye, hontalan volta és régi demokratikus meggyőződése teszik az ellenállás bátor katonájává. A regény második fele ezt az időszakot öleli fel egészen Párizs felszabadulásáig. Kár, hogy éppen itt szűkül le a cselekmény, ahol pedig a főhős végre a társadalmi cselekvés széles útjára lép. A regény eddigi szereplői fokozatosan elmaradnak mellőle, és kissé halványan ábrázolt partizánbajtársak nem kárpótolhatnak az első kötet színesebb egységéiért. Így azután az egyenként érdekfeszítő partizánjelenetek sorozata is vontatottá teszi a regénynek ezt a részét.

Az olvasóban — nemcsak e regény tapasztalatai alapján — felmerül az a kérdés, mi lehet annak az oka, hogy a második világháborúban játszódó partizán-történetek a színhely és a szereplők nagyfokú változottsága ellenére, írták légyen őket bárhol az Uraltól a La Manche-csatornáig, nagyjából ugyanazt az élményt, ugyanazt a hangulatot közvetítik az olvasóhoz. A népek közös érdekből, közös gyűlöletből táplálkozó harca a fasiszmus ellen nem indokolhatja eléggé a művek bizonyos egyformaságát. A haladó erők nemzeti ellenállása olyan téma, mely újdonságánál és a népek történetében betöltött szerepénél fogva még sokáig nem kerülhet le a napirendről. Ha az egyes nemzetek irodalma nem kutat tovább az eddiginél egyénibb, ugyanakkor emberileg általánosabb érvényű feldolgozás irányában, félt, hogy maga a tárgy avulttá, majdnem hogy divatjamúlttá válik, még mielőtt valamelyik műben megtalálhatta volna klasszikus kifejezési formáját.

k á

Murányi-Kovács Endre: A barrikádok fiai. Bp. 1952, Ifjúsági Kk. 390 old.

Murányi-Kovács Endre: Gilbert kapitány. Bp. 1954, Ifjúsági Kk. 163 old.

Murányi-Kovács Endre: Napló helyett. Válogatott versek. 1936—1949. Bp. 1949, Officina Kk. 96 old.

Murányi-Kovács Endre: Garibaldi dobosa. Bp. 1955, Ifjúsági Kk. 410 old.

Zsigray Julianna

A SUGÁR ÚTI PALOTA

Zeneműkiadó. 595 old. Ara 50,— Ft.

Életrajzregény, amely azonban szerencsés módon nem követi végig Erkel életét, hanem az 1863 és 1884 közötti két évtizedbe sűrítetten kívánja bemutatni hőse egyéniségét, s a magyar operajátszásért — főképp az operaház felépítéséért — vívott harcait. A történes idejének ez a megszorítása megóvjaa könyvet a szokásos életrajzregények sok unalmas lapjától, nem kényszeríti az írókat arra, hogy hősenek gyermekkorát és fiatalságát színes kalandokkal feldíszítsék, s épp ezért élvezetes és mindvégig lebilincselő olvasmány marad. Nemcsak a sűrítésre, hanem arra is, hogy hőset Wagnerrel való ellentétben mutassa be, nyilvánvalóan Werfel híres Verdi-regénye adott mintát az íróknak. S ahogy ott is, itt is élesebbékké váltak a hős kontúrjai a nagy ellenfél fényében. Csakhogy Werfel regényének hőse a század egyik legcsodálatosabb szelleme, Wagnernek a korban egyetlen igazi ellenfele, s mégis sokkal vívódóbban, gyöttrődőbben közeledik hozzá, mint Zsigray hőse.

A regény Erkelje túlságosan magabiztos, feddhetetlen jellem, s oly nagy mű-

vész, hogy mellette századának valamennyi mestere eltörlül. Wagnerről való találkozásai olyan fölényben mutatják Erkelét, hogy az olvasó hajlandó megmosolyogni Wagnert, s nemcsak őt, hanem Lisztet is, aki csak nagyon háttérben szerepel, inkább a regény végén, de róla is elsősorban az az emlék marad az olvasóban, hogy egy megöregedett kamasz, aki ősz fejjel sem állja szerelmi kalandjait folytatni.

Félreértés ne essék: nem bálványokat kérünk számon a szerzőtől, hanem éppen azt, hogy ne faragjon főhőséből bálvány-szobrot, vagy ha már farag, legalább ne csak belőle. Nem vonjuk kétségbe, hogy mindazok a részletek, amelyek egy-egy szereplő jellemét élénk vetítik, igazak, de nemcsak az igazat várjuk a jellemelek festésénél, hanem a valódit is. Több árnyalás a jellemrajzokban hasznára vált volna a regénynek.

Sz. A.

Zsigray Julianna: Erzsébet magyar királynő. Bp. 1938, Singer és Wolfner Kk. 463 old.

Zsigray Julianna: Kristálymuzsika. Elbeszélések. Bp. 1934, Singer és Wolfner Kk. 239 old.

Laurence Sterne

ÉRZELMES UTAZÁS

Európa Könyvkiadó. 265 old. Ara 18,50 Ft.

A *Tristram Shandy* után olvashatjuk magyarul a nagy és nálunk oly kevésbé ismert angol író (1713—1768) másik művét is. Meg kell jegyeznünk, hogy számunkra irodalomtörténeti érdekesség is Sterne-nek ez a kis remeke: annakidején Kazinczy fordította először.

Nem sokkal halála előtt, már a *Tristram Shandy* óriási sikere után, 1765-ben indult el Sterne egy franciaországi, olaszországi útra. Megírnia csak az út franciaországi részét sikerült, a tudóvész kiütötte kezéből a tollat. Könyve a világirodalom egyik legkülönösebb, legérdekesebb útirajza. Sajátos módon vegyül benne „az angol Rabelais” (ahogy Voltaire nevezte) nyers szókimondása, az anglikán kánonok (ez volt a mestersége) érzelmes kenetessége és a tüneményesen okos világi elegáns sziporkázása. A legjellemzőbb rá, hogy semmi sem érdekli az országból, amelyben jár, csak az emberek. Mellékesen beszél arról, hogy elkerül Versailles-ba vagy az Opéra Comique-ba, de az előbbiből csak a Shakespeare-kedvelő gróf s a pástétom-áruoló Szent Lajos lovag, az utóbbiból csak egy francia katonatiszt marad meg benne; a párizsi utcák élményéből pedig egy-két vonzó idomú grissette. Meg is mondja, hogy sem a Louvre-t, sem a Palais Royal-t nem nézte meg. Csak az emberekre kíváncsi, s elsősorban természetesen a nőkre. „En

minden szép teremésre úgy tekintek, mint valamely templomra, melybe örömebb belépnek, hogy lássam az ott felaggatott eredeti festményeket s könyv-vázlatokat, mint Raffael Színe-változását magát."

Olvasás közben az ember szeretne olykor — Kazinczy módjára — felkiáltani: milyen modern író! Nemcsak szeszélyességével, amely nyugodtan félbehagy leírásokat, történeteket; nemcsak megfigyeléseinek, reflexióinak merészségével. Humorával és érzelmességével is, amely semmit se avult, porosodott kétszáz év alatt. Egyébként nagyon komoly s morális kérdésekben határozott, mint a humor minden igazi nagy képviselője s állandóan az érzelmek túlságával küszködik, mint legtöbben az ész századában. Sohasem unalmas, szentimentális moralizálásai közben sem: az érzelmi és intellektuális magasfeszültség, amelyet az első lapokon megteremt, egy pillanatra sem szűnik.

A könyv *Határ Győző* — Kazinczyét felhasználó — kifejező fordításában, *Rogán Miklós* hangulatos, szellemes illusztrációival, *Kéry László* kis tájékoztató tanulmányával, a kiadót dicsérő szép kiállításban jelent meg.

Pók Lajos

Sterne, Laurence: *Tristram Shandy* úr élete és gondolatai. Ford. és bev. Szentkuthy Miklós. Bp. 1956, Új Magyar Kk. 641 old.

Daudet

LEVELEK A MALOMBÓL

Európa Könyvkiadó. 150 old. Ara 8,— Ft.

A kis mesterek között a nagy, — így emlékezett vissza Szomory Dezső a nagy pártfogó barátára, Alphonse Daudet-ra. Valóban a nála nagyobbaknál népszerűbb volt. Könyvei kelendőbbek a Maupassant-énál, elterjedtebbek a Goncourt-fivérekénél. Balzac, Flaubert, Zola elmaradt mögötte. Mennél lekicsinylőbben bánt a kritika Daudet-val, annál elterjedtebbek lettek könyvei. A végén a kritika fáradt ki és rábukkant világirodalmi értékére. A Provánsz nagy íróját fedezték fel benne.

A *Levelek a malomból* Daudet provánszi elbeszéléseit tartalmazza. A francia irodalom legfinomabb kis remekei közé tartoznak. A délfrancia lankák, szőlők, bércek mélyén, a fapapusos, kékkötényes parasztsok közt szállongó néphit, példabeszéd, szólásmondás ihlette meg Daudet-t. A gyönyörű és egyetlen táj szülöttjét. Így születtek az apró műremekek. Karcszerű rajzai a tájnak, festmények prózában, parasztképek képek, ha mások is, mint Maupassant-é, még is a maga írói magaslatán, tökéletes köl-

temények elbeszélő nyelven írva. Avignon leírása egyedülálló. Rippl-Rónai képein látni olyan páratlan kedves öregasszonyokat, „maslis” fejkötővel, hímzett zsebkendővel, mint Daudet Mamukája. Mint egy hatalmas méretű gobelinen látjuk a francia tájat. Néhány tökéletes sor, s a daudet-i mágia elénk idézte a csurgókat, a finom és mély ködöt, a piros szőlőt a szőlőben, a fagyal fénylését az esőben. A novellák füzére akár pásztorjáték lenne, mezei idillek, s a régi, ősrégi képek, gemmak életre kelnek. Valamilyen vidítóan mély, megindítóan érzelmes, anélkül, hogy érzélgősen hatna, megronthatatlan édes, — az egyik legszebb táj és népének világa rajzolódik ki a *Levelekből*. Ha minden más Daudet-írás elhalványult, megkopott volna, akkor is örök útítársak maradnak szűkebb hazáját, a Provánszt leíró elbeszélései. „... ahol az öregasszonyok hervadt levél-színű köpenyegbe burkolóznak, bergamott körte illata árad a nagy vörös ruhatornyokból, az öszvérek a piros rojtokkal húznak egy rakomány tanyai népet.”

V S.

Daudet, Alphonse: Ifj. Fromont és idősb Risler. Ford. Király György. Bp. 1956, Új Magyar Kk. 306 old.

Daudet, Alphonse: A nábob. Ford. Fáy J. Béla. Bp. 1906, Révai Kk. 382 old.

Daudet, Alphonse: Sappho. Ford. Kéri Pál. Bp. 1915, Athenaeum Kk. 369 old.

Daudet, Alphonse: Tarasconi Tartarin — Tartarin az Alpokban. Ford. Kálnoky László. Bp. 1955, Ifjúság Kk. 191 old. [U. ez megjelent az Olsó Könyvtárban is.]

Thomas Mann

LOTTE WEIMARBAN

Európa 486 old. Ara 26,— Ft.

1816. szeptember 25-éről maradt egy feljegyzés Goethe naplójában: „*Délben Madame Kestner...*” Ebből a mondatból sarjadt Thomas Mann hatalmas Goethe-regénye. Madame Kestner ugyanis Charlotte Buff, a Werther Lotteje, aki negyvennégy évvel a világhíressé lett wetzlari idill után megérkezik Weimarba. Hivatalosan rokon látogatásra, valójában azért, hogy kímesterkedje a találkozást régi reményteljes lovagjával — a költőfejedelmével és miniszterrel.

Goethe meghívja ebédre, azonban itt legbizalmasabb társalgásuk témája a cseh ásványvizek dicsérete. Természetesen nem is „erről szól” a regény, bár körülbelül ez a — Thomas Mann-i abszolút művészet és mindent átfogó ironia szférájába emelt — meseváz, amelyre rákristályosodik Thomas Mann Goethe-élménye. Mert ez itt a leglényegesebb: a lány, filozófikus ószalkonyi verőfényvel elárasztott regény Thomas Mann Goethe-élményét

eleveníti meg, Goethe emberi alakját, életművének eszmei-művészi nagyságát és viszonylagosságát.

A regény nagy értéke — sokoldalúsága és mélyrehatója mellett — a két rokon alkotói nagy szellem interferenciájának izgalma. Thoman Mann goethei módon mutatja be Goethét: a hűvös okosság és az értelmes, udvarias kedély — inkább tiszteltre, mint szeretetre valló — gesztusaival. Az alázatos hódolat s a nagy ember gyengéit vesző csúfondárosság éppúgy eszközei közé tartozik, mint Weimar világának érzékletes rajza vagy az elvont, bonyolult, modoroskodó töprengések, amelyek olykor türelmetlenné teszik a temperamentum és izlés más tájairól idelátogató olvasót. Legfontosabbnak, legcsodálatosabbnak Goethében az emberi szellemnek — valami varázsos naivitással vegyülő — elképesztő erejét és becsületességét tartja.

Vallomás is, figyelmeztetés is volt ez a regemű 1939-ben, amikor először megjelent: vallomás a háború küszöbén a szellem elpusztíthatatlan erejéről — és figyelmeztetés a németeknek s a világnak, bár akkor pusztába kiáltott szó: megújulni a humanizmusnak, az értékek goethei rendjének és méltóságának szellemében...

P. L.

C. F. Ramuz

ÜLDÖZÖTT VAD

Magvető. 155 old. Ara 15,— Ft.

Görög sorstragédiák kegyetlensége csap le Jean-Luc-re, az egyszerű svájci parasztemberre. Hűtlen asszonya, vízbefúlt kisgyermeké az örületbe kergetik, esztévesztve szörnyűséges halállal pusztítja el feleségét, majd veti magát üldözői elől a szakadékba. Végzetét még csak fokozza, hogy anyját, barátait elvadítva magától, egyedül kell végigjárnia kiszabott útját.

Ramuz művészete azonban minde szörnyűséget a fenséges csönd, a megnyugvás puha takarójába borítja. Jean-Luc-öt tébolya kegyes látomással csalogatja, mosolyognak rajta a fiatal leányok, és a gyilkosság után, üldözői a patakpart mellé ülnek falatozni. Nemcsak a természet, a svájci havasok csendje, békeje lebeg a tragédia felett, hanem az örök emberi sors is lecsillapítja a lélek vergődését.

Ez az ellentét: az iszonyat és nyugalom egyensúlya avatja mesterművé Ramuz kisregényét. Szereplői mint pillanatokra fellibbenő, határozatlan testű-lelkű árnyékalakok népesítik be a történet útjait. Még magának Jean-Luc-nek vagy feleségének, Christine-nek alakját, jelle-

mét is inkább csak sejtjük, mint látjuk. Realisztikus, de mégis természetfeletti erők vetítette árnyjáték nézői vagyunk, és szánalmunk eleven erővel kíséri a végzetes eseményeket.

Az író szemléletének, világképének igazságain lehet vitatkozni, ámde művészetének nagyszerűsége minden kételkedés fölött áll. Ramuz az atmoszfera-teremtés nagymestere, balladák borzalmakkal telített, de mégsem vigasztalan levegője árad történetéből, feledhetetlen emberisésséggel és szépséggel.

A kis kötetet a *Cirkusz* című novella egészíti ki. *Gyergyai Albert*nek, a fordítónak remek előszava nagy segítséget nyújt a nálunk eléggé ismeretlen író művészetének tökéletesebb megértéséhez.

V á m o s i P á l

Ramuz, Charles Ferdinand: Adám és Eva. Ford. Gyergyai Albert. Bp. 1945, Révai Kk. 206 old.

Ramuz, Charles Ferdinand: Aline. Ford. Gera György. Bp. 1957, Európa Kk. 82 old.

Ramuz, Charles Ferdinand: Réműlet a hegyek között. Ford. Gombos László. Bp. 1947. Athenaeum Kk. 190 old.

Garcia Lorca

V É R N Á S Z

Európa. 72 old. Ara 5,— Ft.

Csodálatosan merészívű költői pálya, a spanyol világ nagy lehetősége tört derékba 1936. június 19-én, amikor a harmincegyéves Lorca Franco csendőrei kivégzésre kísérték.

Annak a civilizáció- és művészeti módszertágitásnak egyik legzenialisabb útörője volt, mely a nyugati művészet legmerészebb törekvéseit kapcsolja össze az Európa alatti művészet sugalmazásával. Számunkra Bartók neve jelenti ezt az irányzatot, mely több mint irányzat: kultúránk megújulásának talán egyetlen, mindenestre legvilágosabb útja. Lorca, híven „tudós költő” mivoltához (éveket töltött Madrid és New-York egyetemlein, Dél-Amerikában előadássorozatokat tartott s megszervezte a spanyol egyetemi színházat, amely elhagyott falvakban játszotta Calderon, Lope de Vega és Tirso de Molina műveit) úgy volt „népi” hogy oly mélyre ásott az európai humuszba, ahol az andalúz táj már összefolyik a paraszti élet ősi tájaival s a paraszt éppúgy az ókor vagy kelet parasztja, mint a XX. századé. Így vált a spanyol népi dráma legnagyobb klasszikusává.

A *Várnász* — mint Lorca mánegyik drámája — annak a különleges dramaturgiának a szülőlte, mely nem annyira a cselekmény felépítettségével, mint inkább a makacs, meggyőzhetetlen szenvedélyek feszültségével hat, azzal az izzó

léggörrel, mely még a látszólag eseménytelenebb pillanatokban is megtölti a színpadot. Földközi-tengeri vérbosszú emléke, az utolsó fiúig kiirtott család, az elkerülhetetlen gyilkosság előérzete, a násznap köréből elragadott menyasszony bal-ladás története — ezek a megfogható je-gyei annak a belső lényegében megfog-hatatlan drámai hatásnak, mellyel Lorca az olvasót és nézőt megrázza. — *Illyés Gyula* fordítása mesteri.

T. P. I.

Garcia Lorca: Cigányrománok. Ford. András László. Bp. 1947. Lux Kk. 64 old.

Bertolt Brecht

A HÁROMGARASOS REGÉNY
Európa. 381 old. Ara: 20,— Ft.

A XVIII. században írta John Gay az udvari barokk-opera egyik elfajzott darabját, a *Beggar's Operá-t.* (*Koldus opera.*) Ebből készült Brecht (Kurt Weil zenéjével) *Dreigroschen Oper-ja.* A Weimari köztársaság utolsó nagy színházi évadjában, 1928—29-ben mutatták be. A siker óriási volt, a darab világhírnevet szerzett Brechtnek, dalai hosszú időn át slágerként éltek.

Színhely a századeleji Anglia. De bárhol másutt is játszódhatna. Bármely országban, ahol „homo homini lupus” — ember embernek valóban ordasa. A háromgarasos regényben az alvilági bűnözők és a kereskedelem cápái nem úgy viszonylanak egymáshoz, mint kibékíthetetlen ellenségek, hanem mint szembenálló konkurrensok. A Bicskás Mac kereskedelmi társulatot alapít, áruházi rendszert, melyben a rablott holmikat feltűnés nélkül értékesítheti. Ez a mindenre kapható rablóbanda a szabadverseny során összefonódik a nagykapitalista áruházi trösztökkel, s mivel az ő módszere az erőszakosabb — vágyis tökéletesebb — konkurrensait leverve elfoglalja a konzern vezető állásait s még a tiszteletreméltó pénzintézetet is saját irányítása alá vonja.

Polly Peachum házasságának, Macheath aljas gyilkosságának, és a sánta katona, Fewkoombey tragikus sorsának hátterében ott mozog egy piszkos hadiszállítási üzlet és a még ennél is piszko-sabb angol-búr háború. S legesleg hátul, olyan mélyen elrejtve, hogy emberi szem már nem is láthatja meg, onnan mozgatja szereplőinek, ezeknek a hús-vér marionetteknek minden mocannását a Bank of England verette érmék, nyomatta bankjegyek öntörvényű ereje. „A politika az üzlet folytatása más eszközökkel” — parodizálja Brecht a híres

mondást. Mintha csak a politikai gazdaságtan művészi illusztrációja akarna lenni ez a mű. De Brecht nem elvont elmefuttatásokkal bizonyít, hanem bőven áramló, szertelenül tékozló jellemfestésével, amelynek kiapadhatatlansága gazdag írói leleményéről tanúskodik.

Brecht, a lírikus ebben a regényben kissé elrejtetik, a drámaíró azonban teljes vértetében áll előttünk. Hatalmas belső monológok világítanak bele a figurák jellemébe, gondolataiba. Szerkesztési módszere is nagyjából azonos drámaszerkesztési gyakorlatával. A fejezeteket bevezető villoni mottók pedig ugyanazt az intellektuális célt szolgá-lják, mint drámáiban a *song-ok:* balladává sűrítve elmondani a fejezet (illetve jelenet) tartalmát s ezzel az olvasó (vagy néző) érdeklődését felvillanyozni.

Gál Péter

Somerset Maugham

SZÍNHÁZ

Európa, 280 old. Ara 26,— Ft.

Maugham-ot olvasva mindig meg kell küzdeni a gondolattal: a stílus egyszerűségét, a dialógusoknak csak a ponyva-regényekben fellelhető túlzott mennyiségét egy nagy művész formai egyszerűsége szüli-e vagy pedig csak a tartalmi szegénység, a mélységek megkerülése? Az előadás módját az a tudatos szándék határozza-e meg, hogy a fordulatossághoz szokott, sokszor a ponyván nevelődött olvasó látszólag „számára való” műben valódi irodalmat kapjon, vagy pedig a lélektan mélységeit semmibe véve, a fordulatosság ennek a prózának az egyetlen alapja? Talán Cervanteshez hasonlóan, aki a sekélyes kalandregény elemeiből alkotott remekművet, Maugham is kísérletet tesz egy a parnasszusról kitessékelt hang irodalmi szintre emelésére?

Kétségtelenül jogos e kérdések felmerülése, habár a válasz érzésünk szerint csakis az lehet, hogy amit Maugham alkot, az minden különösségével együtt is kitűnő. Nem tartozik ugyan kétségtelenül a mives, az aggályosságig pontos thomasmani írotípushoz, elhagyja a képzeletet az adott hangulatra és jelen-ségre terelő jelző és határozó halmazt: „hézagjainak” kitöltését egyszerűen az olvasóra bízza. Így kap azután műveiben más írásokkal összehasonlítva sokkal jelentősebb szerepet az olvasó: a befogadó fantáziája szerint lehetnek Maugham írásai egyszerűen csak cselekményes történetek, vagy alkalmasint a mélylélektani iskola bármely reprezentatív képviselő-jének alkotásait is elérő művek.

A *Színházzal* — amely egy művésznő szerelmi történetét mondja el — hasonlóan van az ember: ha ért a szándékosan hagyott hézagok kitöltéséhez, akkor a szerelem lélektanát, legapróbb rezdüléseit is megtalálhatja benne, egy öregedő nő problémáit, aki ráadásul nagy művésznő is, s akinek a szerep a fontos, és az élet is csak abban a virtuális vetületében, ahogy a színházban megjelenik. Vagy mennyi mindent mond el egyfajta alkatról Michael figurája, aki a színészi pályán is csak közönséges hivatalnok maradt, s Júlia, a főhősnő alakja, akinek sugárzó tehetsége átformálja, átalakítja környezetét: a jelentéktelenből jelentéket varázsolva, a komolyból könnyedet vagy esetleg fordítva: a vidámból tragikusan szomorút. Mindezt rendkívül természetesen, a helyes arányokat megtartva ábrázolja az író: mindennek éppen akkora jelentőséget tulajdonítva, mint amennyit valóban megérdemel. A kivételesen tehetséges színésznő kisugárzása nem lesz itt démonikus, misztikus hatalommá, hanem csak alkatrésze annak az egésznek, amely a Színház vetületében, reflektorfényében sűrítve példázza azt, amit közönségesen életnek neveznek.

Maár Gyula

Nyeverov

A BŐSÉG VÁROSA

Európa. 185 old. Ara 12.— Ft.

Ez a kisregény most harmadszor jelenik meg magyarul. Először 1928-ban Párizsban adták ki magyar nyelven, Karikás Frigyes fordításában, majd a harmincas évek elején Budapesten Haiman Hugó fordításában. 1924-ben megjelent németül, franciául, angolul, s azóta a világ szinte valamennyi nyelvére lefordították.

Mivel magyarázható ennek a kis regénynek a páratlan sikere? Egy szóval is felelhetnénk a kérdésre: realizmusával. A polgárháború utáni évek szovjet társadalmának hű tükröképe ez a kisregény. Egy kis parasztfiú, Miska életén és hosszú utazásán keresztül egy egész társadalom bontakozik ki előttünk, az orosz falu a forradalom után. Szörnyű éhínség dúl a Volga mentén, és Miska, a kis apátlan árva, elhatározza, hogy törökországra, elutazik délre, Taszkentbe, a „bőség városába”, hogy gabonát hozzon éhező, beteg édesanyjának és kistestvéreinek. A vállalkozás óriási. A vagonok tömve, országszerte dühöng a pestis, az emberek egymást török-tapoassák, szinte elállatiasodtak. Ki törődik ilyenkor egy tizenegy éves, rongyos, ág-ólszakadt kisfiúval? De Miska nem ijed meg a fel-

adattól. Ő a legidősebb férfi a házban, tudja, hogy neki gondoskodnia kell a családról. És útközön, vonataton, zsúfolt, piszkos állomásokon keresztül eljut álmai városába.

Döbbenetes az az ellentét, amely Nyeverov a tömeget ábrázolja. Külsőleg durvák, lelketlenek, számítóak, a gyengét letapoassák, azonban ha közelebről megnézzük egyeseket, jó lelkű, nemes szívű emberekre találunk. Ezek és saját paraszti leleményessége segítik Miskát az akadályokon át.

Nyeverov azon a csapáson halad, amelyet Resenyikov, Gorkij, Szerafimovics vágott az orosz irodalomban; kegyetlennül őszintén ábrázolja a valóságot és nehéz próbáknak veti alá hőseit, hogy annál jobban megedződjenek és fényesebben ragyogjon emberségük.

Jól tette az Európa Könyvkiadó, hogy a negyvenéves jubileumra megjelentette Nyeverov könyvét.

Ebből a kitűnő kisregényből világosan láthatja az olvasó, honnan indult el, milyen örökséget kapott a múlttól a szovjethatalom.

B. S.

Solohov

IDEGEN VÉR

Európa. 193 old. Ara 14,50 Ft.

1925-ben Moszkában megjelent egy vékony könyvecske *Doni elbeszélések* címen. A szerzője egy húszéves fiatal ember, Mihail Solohov volt. A korabeli kritika osztatlan elismeréssel fogadta az ismeretlenségéből felbukkant fiatal író első kötetét, és méltán. Solohov már ebben a művében is megmutogatta orosz-lánkörmeit, azt mondhatnók, mindjárt kiforrott művészként jelentkezett, ami pedig prózaíróban különösen ritkaság.

A doni sztyeppe friss és forró levegője csapott ki ezekből a novellákból; az olvasót valósággal elkábította a kozák élet furcsa, s legtöbbször vérszágú lehellete. Solohov egy világot fedezett fel magának és az irodalomnak is: a doni kozákság vad, drámákkal teltett, külsőleg zord, de mégis nagyon emberi világát.

A *Doni elbeszélések* a nagy történelmi forduló, a forradalom és polgárháború kozákságát ábrázolják. Tanulmányoknak tekinthetnők őket a későbbi remekműhöz, ha magukban is nem állnák meg a helyüket, mánt kiváló novellásk.

Solohovnak úgyszólván minden novella-hősét nagy kérdés elé állítja az élet. A *Nagycsaládú ember* Mikisara-ja a saját vörösgárdista fiait kénytelen leszúrni és lelőni, hogy megmeneküljön a fehérkozák-

koktól, hiszen otthon még két kis pulya vár rá, akik nélküle éhen halnának. A *Sibalok magzatja* c. novella hőse újszülött gyermekének az anyját lövi agyon, mert kiderül róla, hogy fehér kém. Az *Anyajegy* tragikus hősei: apa és fiú, akik úgy harcolnak egymás ellen, hogy nem tudják kicsoda a másik, csak akkor, amikor már késő.

Az első novellákban nagy szerepet játszik még a véletlen. A *Görbe ösvény* hőse, véletlenül kedvesét lövi agyon a lány anyja helyett, aki szétválasztotta őket. A későbbi novellákban a társadalmi motívumok jobban előtérbe kerülnek. A *Halálos ellenség*ben már élesen kirajzolódik a falusi társadalom két ellenpólusa. A drámai összecsapás itt társadalmilag is teljesen indokolt. A kötet legszebb novellája a címadó *Idegen vér*. Egy öreg kozák-házaspár tragédiája ez az elbeszélés. Egyetlen fiukat elveszítik és a véletlen egy súlyosan sebesült, fiatal vöröskatonát vet a házukba. Az öregek hónapokig ápolják, úgy szeretik, mint gyermeküket, ott akarják tartani maguknál, de a fiú nem maradhat. Visszahívja a város.

Még mint egy érdekességet meg kell említeni, hogy Solohov itt közölt legtöbb írásában ősz van. Az őszi szürke orosz sztyeppe szinte festményként jelenik meg novelláinak lapjain. Tájai felejthetetlenek.

Makai Imre, a fordító, teljesen hűen visszaadta az eredeti mű hangulatát és stílusát.

Bottlik Sándor

Solohov, Mihail: A csendes Don. Ford. Makai Imre. 1–2. köt. Bp. 1956. Új Magyar Kk.
Solohov, Mihail: Új barázdát szánt az eke. Ford. Makai Imre. Gallyas Ferenc. Bp. 1956. Új Magyar Kk. 488 old.

Italo Calvino

A PÓKFÉSZKEK ÖSVÉNYE

Zrinyi Kiadó. 269 old. Ara 14,50 Ft.

Partizánharc és prostitúció, kocsma és börtön, vetetlen ágy és száradó alsónemű — megannyi régi ismerős az olasz neorealizmus, kelléktárából. Mi menti hát meg *A pókfészkek ösvénye* íróját az utazástól? Elsősorban fiatalága. *Italo Calvino*-t a háború érlelte felnőtté és íróvá: 1947-ben, 24 éves korában megjelent regényében a friss élmény s ifjú bátorság erejével fogalmazza meg nemzedéke útkeresésére is igen jellemző gondolatait a közelmultról. Jó ötlettel gyerekhóst választ, az ő szemszögéből ábrázolja a német megszállás alatti olasz életet. Pin — az utca réme s a kocsmá kedvence — gyerekek felnőtt, férfinek kölyök, árva kisinas. Rengeteget tud élet-

ről, emberekről, de sok ismerőse közt sincs egy barát, ki a dolgok összefüggéseit s értelmét felfedné előtte.

Vagányságból pisztolyt lop nővére német szeretőjétől, börtönbe jut, megszökik s partizánok közössége fogadja be a kötekedő, örök tréfamester kisfiút, ki részese lesz köztük a győzelem, halál, hősiesség és áruslás új élményeinek. Erzi a harc izgalmait, romantikáját, de mit sem tud céljáról. Mégis a regény végére már nemcsak a sors véletlene, de az összetartozás érzése odafúzi a kisfiút a partizánokhoz.

Forróhévületű, kissé még gyakorlatlan, de igen ígéretes tehetség alkotása ez a regény. Itt-ott zilált, egyenetlen, de részletekben is gazdag s összhatásban is maradandó élményt nyújt. Az életközelség szokatlanul nyers színeit a feledhetetlen gyerek-hős groteszk-derűs látásmódja tompítja, a sok különös figurát az ábrázolás, a lélekrajz nagyvonalú biztonsága hitelesíti. Fő erénye pedig egy oly lírai-hangulati gazdagság, mely hosszabb elemzést és méltatást érdemelne.

Még csak annyit: a könyv kiállítása s az előzetes reklám mintha ifjúági regényt ígérne, pedig *A pókfészkek ösvénye* — bizony szinte kész forgatókönyv — filmen bizonyonnyal „csak 16 éven felülieknek” kerülne bemutatásra. — A fordítás Nemeskürty Istvánt dicséri.

Lázár István

J. B. Priestley

SÖTÉT VÁROS

Zrinyi Honvéd kiadó. 223 old. Ara 22.— Ft.

„*Kalandos kémtörténet a második világháborúból*” — ígéri a regény alcíme. Csakugyan az. Egy angol mérnök kémelhárító szolgálatba lép és 1942 januárjában egy kisebb iparvárosba utazik, hogy egy náci kémszervezetet leleplezzon. Ez egy hét alatt sikerül neki. De addig minden csupa izgalom és meglepő fordulat: hazaárulásra gyanús egyénekről kiderül, hogy hazafiak, hazafiakról, hogy hazaárulók, halesetnek álcázott gyilkosságok, szerelemnek álcázott ügynökverebuválás — és így tovább, minden, ami egy izgalmas kémtörténethez kell.

De Priestley, aki végre is neves író, nem magáért az izgalomért írta ezt a regényt. Főhőse, Neyland mérnök nemcsak a náci kémszervezetet leplezi le, hanem az angol társadalom kettős arculatát is. Ő maga a tory-vezetőséggel elégedetlen értelmiségi, vele szemben tulajdonképpen csak egy német kém áll. többi ellenfele: a konzervatív Anglia típusai, annak a mentalitásnak képviselői, amely a háború alatt késeletette a második front megnyitását, akadályozta a tel-

jes erőkifejtést a hitlerizmussal szemben.

Különös könyv: egy határozottan tehetséges író a ponyvairodalom eszközeivel fejezte ki a saját s igyekezett felébreszteni honfitársai hazafias és szociális lelkiismeretét, 1943-ban, a regény eredetijének megjelenése idején, tolmácsolva az angol nép haladó demokratikus rétegeinek tiltakozását a visszahúzó erők ellen.

A magas eszmeiségnek és az eszközök színvonalának ez a kettőssége lehet jele annak, hogy Priestley is — akár több, nála is nagyobb nyugati író, mint pl. Graham Greene — az olcsó izgalom eszközeihez nyúl, hogy magasrendű mondanivalóját a „nagy” irodalomtól idegenkedő, a ponyvaolvasás következtében csak a durvább szellemi ingerekre reagáló közönség tudatába belelophassa. De lehet jele annak a törekvésnek is, amely a kalandos elemet ismét „szalonképessé” akarja tenni, éppen azért, hogy magasrendű eszmei tartalom hordozójává emeli. Gyanakodhatunk az angol bűnügyi regény nagy irodalmi hagyományaira és tekintélyére is. Mindez mégsem menti az itt-ott rikitóan ponyvaszerű jellemrajzot és a cselekedetek felületes motíválását. Ponyvaszerű az, hogy pl. a női szereplők valamennyien vonzók, csábítók és ponyvaszerű a főhős „rettenthetetlen férfiassága”, amellyel az utolsó lapokig érzéketlen marad velük szemben, noha első személyben beszélve ő maga részletezi bájaikat. Ez bizony alatta marad a történetészvés érdekességének.

A fordítás sem hibátlan: az „ami” és az „amely” gyakori összekeverését már egy idő óta sóhajtvá tudomásul kell vennünk nem egy írónál, ha nem helyeselhettük is, de az már különösen sérti nyelvérzékünket, hogy az emberek *külseje* helyett „kinézést” olvasunk, *repülő* helyett repülős-t (ilyen nincs, mint ahogy gépkocsizós sincs)...

L. O.

Priestley: Angyalok utcája. Ford. Juhász Vilmos. Bp. 1941, Pantheon Kk. 498 old.

Priestley: Faraway, az álmok szigete. Ford. Tábori Pál. Bp. 1947, Új Idők Kk. 462 old.

Priestley: Három civilruha. Ford. Ruzicska Mária. Bp. 1947, Singer és Wolfner Kk. 160 old.

Priestley: Végítélet. Ford. Szerb Antal. Bp. 1939, Révai Kk. 320 old.

Priestley: Adám holdfényben. Ford. Csernyákné B. Bp. 1926, Rózsavölgyi Kk. 292 old.

A. C. Clarke

A MARS TITKA

Bibliotheca. 220 old. Ara 6,— Ft.

Mikor a borítólapon elolvastam a könyv tartalmának rövid ismertetését, azt hittem, hogy ismét egy sablonos regény je-

lent meg a bolygócsillag meghódításáról. Tévedtem. Az első oldalak átlapozása után lüktető izzással válik a könyv, s véges-végig tudományos kísérletek, izgalmas események bilincselik le az olvasót. A képzelőerő valósággal eltörpül a matematikai műveletekkel és csillagászati megállapításokkal szemben. Clarke megcáfolja azt a föltevést, hogy „a fantaszta, üres és megvalósíthatatlan képzeléseket űz”. Clarke meseszövése az olvasó előtt elfogadhatóvá válik, mert nagy jártasságot árul el — írói készségén kívül — az asztronómia és a modern űrhajózási technika ismereteiben is.

Clarke az olvasót szinte beülteti az Ares nevezetű űrhajóba, a jól megajzolt technikai csodába, és a benne ülő tudományos kutatókkal együtt röpíti az ősi vágyakozás színhelyére: a Marsba.

Fokozza a könyv érdekességét, hogy Norden, az űrhajó kapitánya meghívja utazásra Martin Gibsont, a fantasztikus regények hírneves íróját is, hogy rámutasson az eddigi műveiben megállapított matematikai és asztronómiai hibáira. Az író t bámulatba ejti, hogy az űrhajóba való beszállása előtt, a Föld körül kétezer kilométerre keringő „űrállomáson” kell várakoznia, s midőn elérkezik az indulás ideje és az űrhajóba száll, csodálkozik, hogy száguldása közben két Holdat lát az égen; az egyik kétszer akkora, mint a másik; végül rádöbben, hogy egyszerre látja a Holdat és a Földet.

Az űrhajóban lezajló események elvesztik kalandyszerű jellegüket, hiába vár az olvasó H. G. Wells-i és Jules Verne-i utópiákat, mert az űrhajóban tevékenykedő tudósok komoly számításaitól és kézzelfogható asztronómiai megállapításaitól hangos a hajó belseje, s a feszültség ereje magával ragadja az olvasót is.

Clarke nem álomszerű meseszövéstre törekszik, inkább a technika fejlett tudományának ismertetése alapján, számításokkal és csillagászati bizonyosságokkal akarja olvasóival elhitetni, hogy a regényében szereplő képzeletbeli űrhajó egy napon valósággá válhat.

Pethő Tibor fordítása megkönnyíti az űrhajó szerkezetének és útikalandjainak megértését, míg a tudományos adatok megbízhatóságát Zerinyácz Szilárd igazolja, aki szakmailag átnézte a könyvet.

Bokor Imre

Lem, Stanislaw: Asztronauták. Ford. Mészáros István. Bp. 1957, Móra Ferenc Kk. 387 old.

Tolsztoj, Alekszej: Aelita. Ford. Gács András. Bp. 1954, Új Magyar Kk. 221 old. [Olcsó Könyvtár.]

Wells, H. G.: Emberek a Holdban. Ford. Mikcs Lajos. Bp. 1957, KSZK. Kk. 261 old. [Nep-tun könyvek.]

IFJÚSÁGI MŰVEK

Jevgenyij Junga

A HALHATATLAN CIRKÁLÓ

Móra Ferenc Könyvkiadó. 112 old. Ara 10.— Ft.

Alexandr Viktorovics Belisev, a legenda Auróra cirkáló hajóbizottságának elnöke és első komisszára mondja el ebben a könyvben a csatahajó életének legnagyobb napjait, azokat a napokat, melyek új fejezetet nyitottak a történelemben. 1917 februárjában indul az elbeszélés és végig kíséri az Auróra és az aurórasok útját október 25-ig.

Jevgenyij Junga olvasmányos és közvetlen eszközökkel mutatja be a forradalom érlelődését, a bolsevikok szervezettségét, bátorságát és áldozatkészségét, a győzelmet, melyet milliók akarata teremt. A történet ívelése nincs híjával a lendületnek, sajnos azonban mégis elmarad attól a sodrástól, mely ez idők minden pillanatának annyira jellemzője volt. Az elbeszélésnek ez az alapgyengesége, oka pedig abban keresendő, hogy a szerző csak a politikai események tolmácsolója és hőseinek lélekrezüléseiből is csak azokat kíséri figyelemmel, melyek közvetlenül a politikával kapcsolatosak. Ez az ábrázolásmód bizony egyoldalú és sovány, megfosztja a fiatal olvasókat, akiknek íródott, attól, hogy a könyv szereplőit egész embereként lássák, mélyebben megszeressék, hogy példaképpé válasszák e nagyszerű matrózokat.

A könyv másik hiányossága, hogy nem számol azzal a technikai érdeklődéssel, melyet egy hadihajó pusztá említése is felkelt a fiatalokban. A hajó működésének, műszereinek, az ágyúknak, a páncélzatnak stb. megismertetése nagyban segítette volna a könyv sikerét még a fent mondott hibák ellenére is. De minderről jóformán említés sem történik, pedig a történet eleje számos lehetőséget ad, hisz a hajó ekkor generáljavítás alatt áll.

A hajó gazdag múltja is érdekelt volna az ifjúságot, s ezt semmiképp sem helyettesítheti a könyv végéhez csatolt rövid kronológia.

Mindent összevetve, az Auróra sokkalta többet érdemelt volna.

G. V.

Lengyel Balázs — K. Boócz István

KICSI ELIK VADÁSZ LESZ

Móra Ferenc Könyvkiadó. 40 old. Ara 25.— Ft.

Végre egy olyan gyermekkönyv, amelyet dicsérhetünk. Lengyel Balázs, az író és Kőpeczi Boócz István, a rajzoló együt-

tes munkájával — valóban szervesen összefüggő ez a munka — pompás kis könyvet kapnak kezükbe a 8—10 éves gyermekek.

Kicsi Elik — az eszkimó fiúcska — egy év leforgása alatt, a kis olvasók szeme előtt lesz — persze kis szerencsével is — komoly, tapasztalt vadászszá. Nehéz feladatot oldanak meg a szerzők ebben a kis műben. Vonzó gyermek-történetet adnak — vonzó ez a tengeri és vadászkalandokkal tarkított történet —, ugyanakkor komoly, hiteles ismereteket is közvetítenek. Úgy érzem (a gyermekek öröme is tanúsítja), igen sikeres ez az ismeretközvetítés. Valóságos folklór, ahogy a vidám és mozgalmas történet keretében megismerkednek az olvasók a nehéz, küzdelmes eszkimó élet vadászhalász eszközeivel, megismerhetik az eszkimók lakóhelyét, ruházatát, szerszámait, szokásait és primitív hitét a jó és rossz szellemek erejében. Ez utóbbit úgy, hogy a kis olvasóknak érezniük kell ennek a világszemléletnek a primitívségét.

A kis könyv nyelve tiszta, egyszerű, és könnyen élvezhető. A kötet technikai megoldása (egy-két apró hibától eltekintve) szép és vonzó.

Csertői Oszkár

ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF

EMLÉKEZÉSEI

BECK Ö. FÜLÖP

EMLÉKEZÉSEI

Szépirodalmi Könyvkiadó. 455 old. Ara 47.— Ft.

A *Magyar Századok* sorozatban jelentek meg egyik legnagyobb festőnknek, Rippl-Rónai Józsefnek és kiváló szobrászunknak, Beck Ö. Fülöpnek *Emlékezései*. Mindkét művet és mindkét művész néhány levelét jeles művészeti írónk, Farkas Zoltán rendezte sajtó alá és látta el értékes előszóval, jegyzetekkel.

Rippl-Rónai írónak is kiváló volt. Színesen, szemléletesen ír. Az írásban is kitűnő portretista. Megragadó Munkácsy Mihályról írt jellemzése, bár mint nagy pártfogója, ő is művészeti kérdésekben elfogult, egyoldalú. Zárt, meg nem alkuvo erős művészegyniségének sajátos belső törvényei szerint ítél. Hiába hangsúlyozza, hogy sohasem volt barátja az elméleteknek, mégis például az „egyszerfestés” kötelező teóriáját állítja fel. Szerinte a képet minden részében ugyanazon módon, lehetőleg gyors egymásutánban és egyformán kell létrehozni, különben nem lesz eleven. Kétségtelen, hogy az „egy-

szerre-festés" és a hozzágondolt egyformán festés problematikusság elméje és gyakorlata Rippl-Rónai műveinek ritka elevenségét és egyöntetűséget biztosított.

Beck Ö. Fülöp emlékiratai, amelyek ebben a kötetben kerülnek először a nyilvánosság elé, csalódásainak és szakadatlan küzdelmeinek története. Emlékiratai részletesen elmondják életét és az érvényesülésért folytatott küzdelmét. Élete nagyon érdekes, már a kor miatt is, melyben lejátszódott. Beck Ö. Fülöp páratlan szerénységgel és jól írt. Már a *Nyugatban*, Osvát Ernő biztatására is írt cikket, de nem folytatta az írást. Mikor Csók István emlékiratai és Róna József memoárjai megjelentek, újra biztatták barátai. Végül mégis engedett visszahívásuknak és Budapest ostroma alatt be is fejezte emlékiratait. Kiadásukról már nem gondoskodhatott, mert az ostrom utolsó napjaiban nyomtalanul eltűnt.

A szép kötetet számos kép egészíti ki, Rippl-Rónai József és Beck Ö. Fülöp műveiről.

Cz. A.

Szabolcsi Bence

A MELÓDIA TÖRTÉNETE

Vázlatok a zenei stílus múltjából

Zeneműkiadó 358 old. Ara 60,— Ft.

Hét évvel az első kiadás után ismét megjelent Szabolcsi dallamtörténete, a réginél sokkal szerencsésebb külső köntösben. Az első kiadás nagyon rövid idő alatt fogyott el, s szakemberek és zenekedvelők már régóta várták az újat. Mert a vonzó cím: a melódia története nem egyszerű zenetörténetet takar, hanem a zenetörténetnek egy eddig alig vizsgált területén vezet végig az olvasót, de épp azon a területen, amelyik a stílusok és korszakok változásában legtöbbször a lényegét jelenti. Nem mesterek és tanítványok küzdelme ez a könyv, hanem jellegzetes dallamfordulatoké, melódiavonalaké, amelyekben egy-egy nemzedék a maga szépségideálját vélte megtestesülni. Végső elemzésben zenetörténet ez is, de csak egyetlen zenei elemnek a története, s épp ezért gyakran mélyebben világít bele a nagy összefüggésekbe.

Szabolcsi könyve úgyszólván előzmény nélküli a zenetörténeti irodalomban. Elég végiglapozni az egyes fejezetek jegyzetanyagát (amelyeket egy elkövetkező kiadásban jobb volna vagy lapalji jegyzetként, vagy a kötet végén együttesen közölni, mert így fejezetenként szétosztva nagyon megnehezítik a könyv kezelését), hogy láthassuk, mennyi helyről kellett összegezni magát a zenei anyagot, az egyes részletmegfigyeléseket, mennyi faj-

ta zenetörténeti, irodalmi és képzőművészeti munkára kellett felfigyelni, amelyek valamely korszak dallamalakító izlésére nézve útbaigazítást adhattak. A kötet előszava úgy mondja, hogy a dallamtörténet egyes fejezetei 1931 és 1948 között keletkeztek — aki azonban figyelmesen olvassa a könyvet, láthatja, hogy nem tizenhét esztendő munkáját, hanem egy gazdag tudományos pálya eredményeit foglalja össze. A könyv alcíme szerényen vázlatoknak nevezi az egyes fejezeteket, s valóban vázlatoknak hittük, mikor egyenként megjelentek. Most azonban köteté egyesülve kiderült róluk, hogy nem vázlatok, hanem részletek: egy nagy összefoglaló munka részletei. Ha német tudós gyűjtötte volna egybe a tanulmányokat, bizonyára Grundriss címet adott volna a gyűjteménynek.

S bizonyos értelemben mégsem összefoglalás, hanem kezdet, program a könyv. Egy egész sereg ezután elvégzendő kutatásra hívja fel a figyelmet, olyan szempontokra, amelyek sokszor kívül maradtak a zenetörténeti érdeklődésen. Olyan összefüggésekre világít rá, amelyek egyes mesterek és egyes korok stílusrokonságát másként, sokszor mélyebben tárják fel, mint eddig hittük. Jó fényt vet a magyar olvasóközönségre, hogy egy ilyen új-szerű szemléletű, nagyigényű tudományos mű új kiadására ilyen hamar sor kerülhetett.

Sz. A.

Antalfy Gyula

BÖRZSÖNY

Bibliotheca Kiadó. 92. old. Ara 35,— Ft.

A Magyar Tájak sorozatban jelent meg Antalfy Gyula tollából Börzsönyről ez a szép honismereti könyv. A szerző már évekkel ezelőtt megajándékozta olvasóit egy könyvvel, mely *Magyar Évszakok* címen a legszebb magyar tájélményeket írta meg, mindig vonzó, megragadó stílusban. Előttünk fekvő könyvében részletes rajzát adja a Börzsöny hegységnek, felvázolva a tájat, annak múltját, majd a mai Börzsöny cím alatt vizeit, éghajlatát, növényzetét, állatvilágát, ásványi kincseit ismerteti. A föld és ember fejezetben végig vezet a történet századain, s végül a börzsönyi tájképekben igazi „szerelemes földrajzot” ad, az addigi konkrét, pozitív helyismeretet költői hangulatokra váltva át.

Antalfy e könyvében is mestere a tájleíró műfajnak, könyve valóságos útítársá lesz az olvasónak, fölszíva magába a táj minden szépségét és ráárasztva olvasójára. Valóban megéreztetni, hogy a lomberdővel borított üde táj ezernyi színe és formája felüdíti a lelket, gazdagítja a ke-

délyvilágot, belső összhangot teremt, megnyugtat, pihentet, jókedvvel, életvidámsággal, boldogsággal tölt el.

Megragadó a könyvben a szerző sokoldalú érdeklődése is. Geológia, botanika, zoológia, régészet, műtörténet szempontjait mind sorrakerülnek s mindez rendkívül szép, tiszta, gyulaias magyarságú stílusban, mely Hermann Ottó, Eötvös Károly, Bárony István tájleírásainak nem méltatlan folytatása. Jellemző stíluszsemmelvényképpen legyen szabad csak egy részletet idéznünk: „...*öss van és naplemente. A legszebb pillantás ilyenkor esik a Börzsönyre. Október elején, amikor derűs kékséggel ragyog a tiszta égbolt, s legnemesebb ez a táj, ilyenkor mond el magáról legtöbbet, ilyenkor árulja el titkait. Az érett szépségben pompázó hegyormokra áhítatos csöndesség borul, de a legtávolabbi csúcok is közel jönnek, a leghalkabb színek is felizzanak. Varázslatos színakkordok zendülnek meg, a legnyedtebb sárgától a legtűzeesebb bíborig. A csúcokon a kőris még eleven zöld, de a hegyoldalakon hatalmas foltokban parázslik a tölgyes. A dunaparti nyárfák citromsárgán lengenek, barnásvörös mentéjét most ölti magára a bükk. A tisztásokon, erdőszéleken violaszín cserjék búcsúzkodnak gyermekeiktől, skarlátpiros, hamvaskék, narancssárga termésük madárszárnyakon most kél útra távoli bölcsőhelyek felé. Az elmúlás és újjászületés egybefonódó örök ritmusa lebeg a táj fölött. Akárcsak történelme fölött.”*

A mindig az élményszerűség erejével ható szerző ismeri az idevágó egész irodalmat, utánanéz adatoknak, régi, évtizedek előtti folyóiratokban is, de azért mindig érezteti az igazságot: plus legendum est in silvis, quam in libris. Többet kell és lehet olvasni az erdők fáiból, mint a könyvek soraiból. Fák és fűvek, hajnalodó nap és a leszálló félhomály, a partak zúgása, csermelyek csobogása, kicsiny özek futása, madarak éneke megtaníthatnak sok mindenre, amivel a könyvek egymagukban adósak maradnak. Égni és élni, s a látott és megélt szépséget embertársainkkal is megismertetni, ezt tanítja Antalffy könyve, mely kedves útítársa lesz mindazoknak, akik a Börzsöny tájaira térnek.

A szépkiállítású könyvet *Vajda Ernő* nagyszámú, megragadó fényképei díszítik.

Katona Jenő

Antalffy Gyula: A honi utazás története. Bp. 1943, Athenaeum Kk. 268 old. 14 t.

Antalffy Gyula: Magyar évszakok. Bp. 1955, Magvető Kk. 252 old.

Fitz Jenő

SZÉKESFEHÉRVÁR

Képzőművészeti Alap Kiadó Vállalata.
74 old. Ara 40,— Ft.

A *Magyar Műemlékek* sorozatban Fitz Jenő múzeumigazgató tollából szép könyv jelent meg Székesfehérvárról. Székesfehérvár ezer éve, amikor városaink nagy része még egyszerű falu, vagy átkelőhely volt, már kiterjedt város, királyi székhely, a fiatal magyar állam középontja. A századok múlásával szerepe, helyzete újra meg újra változott, de jelentősége később sem szűnt meg.

Fitz Jenő végigkíséri Székesfehérvárt egész történetén, megrajzolja a római, majd középkori Alba Regia-t, a török hódoltság Isztolni Belgrádját (Székesfehérvár nevének török fordítása), az 1688-ban beköszöntött felszabadítás után, a neoaquistica commissio Stuhlweissenburgját, a német vezetés alatt álló labanc és barokk-copf várost s végül a XVIII. század óta egyre magyarosodó Székesfehérvárt.

Századunk harmincas éveinek sokat köszönhet a város. Többek között a középkori királyi bazilika konzervált romjai körül kialakított vöröstéglás kőtar épületét, Lux Géza alkotását, a városház tömbjének példaszzerű kialakítását Kotsis Iván tervei szerint és ugyancsak tőle a régi, részben elrontott műemlékek gondos helyreállítását, amely újra élővé varázsolta sok, a szecesszió korában hamissá vált utcarészletet.

Fitz Jenő könyve Székesfehérvár múltjának s művészetének első tudományos színvonalú ismertetése, amely nem csak összefoglalja az eddigi irodalom eredményeit, de azokat újjáélesíti s gazdagítja. Mind a múlt iránt eleven érzéssel bíró olvasónak hasznos, mind pedig alapvető összefoglalásként a további tudományos kutatás számára is értékes.

A könyv második része *Műemlékek* cím alatt sorra veszi a város összes jelentős épületeit, szobrait, emlékeit. A könyv kezelhetősége szempontjából e beosztás kétségtelenül előnyös. A könyvet alapos jegyzetanyag, bibliográfia és 91 kitűnő kép egészíti ki.

Cz. Á.

Charles Darwin

**EGY TERMÉSZETTUDÓS
UTAZÁSAI**

Akadémiai kiadó — Bibliotheca
512 old. Ara 40,— Ft.

1831-ben egy kétárbcos, tíz ágyúval felszerelt vitorlás, a „Beagle”, elhagyta Devonport kikötőjét a céllal, hogy „kiegészítse King kapitány 1826 és 1830

ÁTTEKINTÉS

között tett megfigyeléseit Patagóniában és a Tűzföldön, kutatásokat végezzen Chile és Peru partjain, valamint néhány csendesóceáni szigeten...“ A hajón — az Admirális jövahagyásával — ott tartózkodott egy fiatal természetbúvár — ő önmagát szerényen természetbúvárnak nevezte. S elkezdődött egy öt évig tartó, gyakran viszontagságos utazás a világ körül, megalapozódott a történelem talán legnagyobb természetbúvárának nagyszerű, magasba ívelő pályája.

Zöldfoki szigetek. Rio de Janeiro, Maldonado, Bahia Blanca, Buenos Aires, Patagónia, a Tűzföld, Chile, Peru, a Galápagos-szigetsorozat, Tahiti, Új-Zéland, Ausztrália, Mauritius — micsoda pompás útvonal, mennyi alkalom a felfedezésre és a kalandra! S mi mindent talált, élt át, írt le az ifjú természetbúvár, milyen új növény- és állatvilágot pillantott meg.

Könyve csupa izgalom, remek megfigyelés. Éneklő békák és kerepelő pillangók, mérgekgyírok és jégmadarak, gleccserek és korall-zátonyok, a XIX. század Dél-Amerikájának társadalmá, fekete rabszolgák és indián törzsek — Darwin művének minden oldala alcímbe illik, lebilincselő történetet ígér. Nemcsak világhírű tudós, hanem kiváló író is, tud mesélni, szerkeszteni, szóragoztatni, anélkül, hogy gyermeketeg gögicsléssel „népszerűsíteni” akarna.

Olyan olvasmány, amelyet felnőtt és serdülő koru, laikus és szakember szívesen forgat. Köszönet megjelentetéséért két kiadónk összehangolt munkájának.

g — a

Darwin, Charles: Az ember származása és az ivari kiválás. Ford. Seress László. Bp. 1906, Vass kiadás. 346 old.

Darwin, Charles: A fajok eredete. Ford. Mikes Lajos, Szász Béláné. Bp. 1955, Művelt Nép Kk. 691 old.

A MAGYAR KÖNYVKIADÁS SZEREPÉRŐL a lapszeli könyvvásáron meleg hangon és nagy elismeréssel nyilatkoznak a német szaklapok. A Kultúra idegen nyelven kiadott magyar könyvei közül a tudományos kiadványok mellett különösen nagy érdeklődés mutatkozott a gyermekkönyvek, valamint Homoki Nagy István immár világhírű állatfelvételei iránt. A Bőrsenblatt híradása szerint Lipszében 80 000 magyar könyvet rendeltek meg.

A NÉMET KÖNYVKERESKEDELEM 1957. évi bekediját Thornton Wilder amerikai írónak ítélték. (Bőrsenblatt)

Mi a televízió, hogyan működik? Milyen a televíziós adóállomás? Mi a televízió fejlődésének útja? Ilyen és hasonló kérdésekre kapunk feleletet Nozdroviczky László: A televízió című könyvéből (Műszaki Könyvkiadó, 1957. 158 oldal, 175 ábra, füzve 15 Ft). A szerző abból a feltételezésből indul ki, hogy az olvasónak nincsenek rádiótechnikai alapismeretei, tehát a könyvben foglaltakat meg kell értenie a műszaki képzettség nélküli olvasónak is. A könyv gondos kiviteiben, több színes ábrával és Korcsmáros Pál szellemes, humoros illusztrációival jelent meg.

Gyakorlati, régen nélkülözött könyvet kaptak a rádiótechnikusok és az amatőrök a német Bernhard Pabst: Rádióhiba-keresés című munkájának magyar nyelvű kiadásával. (Műszaki Könyvkiadó, 1957. 174 oldal, 152 ábra, kötve 28,50 Ft.) A szerző szerint a legjobb javítási módszer a készülék fokozatonkénti átvizsgálása. Ez az elv egyúttal megadja a könyv vázát is. A könyv nemcsak a rádiótechnikusoknak, hanem az oktató szakembereknek is nélkülözhetetlen segédkönyve lesz.

A vegytannak magyar nyelvű történetét eddig nem állították össze. Ezt a hiányt igyekszik pótolni Fülöp Zsigmond: A bölcsek köve című könyve (Műszaki Könyvkiadó, második kiadás, 1957. 344 oldal, kötve 50 Ft). A munka a kémia nagy alakjainak ismertetésén keresztül bemutatja a kémiának, ennek az ősrégi tudománynak fejlődéstörténetét. Bepillantást enged az alkimia korának műhelytitkaiba, de ugyanakkor tekintettel van a kémia legújabb fejlődésére is. A könyv megértése a középiskolában szerzett kémiai és fizikai ismereteknél magasabb képzettséget nem igényel. A könyv bővített, átdolgozott kiadásban kerül a szórakozva tanulnivaló olvasók kezébe.

T. O.

Tizenegyetagú bizottság alakult Angliában az angol közművelődési könyvtárak helyzetének felülvizsgálására. (Liaison)

A LONDONI VÁROSI TANÁCS történetében először fordult elő, hogy a Városi Krónikát — melyet 1273-ben alapítottak — nem kézzel írták, hanem elektromos írógép segítségével. (Literární Noviny.)

KÖNYVISMERTETÉSEK ÉS IRODALMI CIKKEK JEGYZÉKE

IDEOLOGIAI-POLITIKAI ÉS ISMERET-TERJESZTŐ IRODALOM

- Böloni Györgyné: Szenvedések könyve. Élet és Irodalom, nov. 1.
- Gil, Sz. K.: Hat esztendő Lenin mellett. Népszabadság, okt. 30. (Kis Tamás.)
- József Farkas: Rohanunk a forradalomba. Kortárs, 1957. 3. sz. (Hegedűs Géza.)
- Krupszkájá: Közoktatás és demokrácia. Magyar Nemzet, nov. 6. (Gábor István.)
- Magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban. Magyar Nemzet, okt. 20. (Antal Gábor); Népszabadság, okt. 23. (Dr. Horváth Miklós.)
- Reed, John: Tíz nap, amely megrengette a világot. Nagyvilág, 1957. 8. sz. (Kis Tamás); Népművelés, 1957. október. (Nádass József.)
- Beszélő házak. Élet és Irodalom, okt. 25. (Antal Gábor.)
- Bethlen Miklós Önéletírása I—II. Irodalomtörténet, 1957. 2. sz. (Bán Imre.)
- Böloni György: Az igaz Ady. Irodalomtörténet, 1957. 2. sz. (Poszler György.)
- Gulyás Pál: Magyar írók álnév lexikona. Irodalomtörténet, 1957. 2. sz. (Vargha Balázs.)
- Hatvany Lajos: Így élt Petőfi. Népművelés, 1957. október. (Lukácsy Sándor.)
- Az író és az élet. Élet és Irodalom, nov. 8. (Apostol András.)
- Koch Sándor: Könyv a könyvekről. Élet és Tudomány, okt. 27. (Kovács József.)
- Mihályi Gábor: Molière. Irodalomtörténet, 1957. 2. sz. (Süpek Ottó.)
- Vécsey Zoltán: A titokzatos Déli-sark. Népművelés, 1957. október. (Mándy Iván.)

SZÉPIRODALOM

- Babel: Lovashadsereg. Élet és Irodalom, nov. 1.
- Barabás Tibor: Mozart párizsi utazása. Népszabadság, nov. 8. (Falus Róbert.)
- Barta Sándor: Aranyások. Magyar Nemzet, okt. 25.; Élet és Irodalom, nov. 1. (Halasi Andor.)
- Böhl, Heinrich: Adám, hol voltál? Esti Hírlap, okt. 31.
- Cocteau: Vásott kölykök. Népművelés, 1957. október. (László Anna.)
- Darvas József: Máról holnapra. Kortárs, 1957. 3. sz. (Kispéter András.)
- Dutka Akos: A Holnap városa. Irodalomtörténet, 1957. 2. sz. (Kovalovszky Miklós.)
- Földeák János: Férfiút. Magyar Ifjúság, nov. 2. (Garai Gábor.)
- Gábor Andor: Doktor Senki. Magyarország, okt. 23. (Hajdú Ferenc.)
- Gáspár Endre: Válogatott műfordítások. Irodalomtörténet, 1957. 2. sz. (Görgey Gábor.)
- Gellér Andor: Zöld gyep, zöld asztal. Kortárs, 1957. 3. sz. (Galsai Pongrác.)
- Győry Dezső: Vérehulló szerelem. Magyar Nemzet, okt. 25.
- Hardy, Thomas: Egy tiszta nő. Irodalomtörténet, 1957. 2. sz. (Ruttkay Kálmán.)
- Illés Endre: Krétarajzok. Élet és Irodalom, okt. 25. (Halasi Andor.)
- Jeszzenyin válogatott versei. Magyar Nemzet, nov. 1. (Kardos László.)
- Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem. Irodalomtörténet, 1957. 2. sz. (Szalay Károly.)
- Kolozsvári Grandpierre Emil: A tisztesség keresztje. Élet és Irodalom, okt. 25. (Kemény György.)
- Kuprin: Cirkusz. Nagyvilág, 1957. 8. sz. (Pándi Pál.)
- Majakovszkij válogatott művei. Magyar Nemzet, nov. 1. (Sós Endre.); Népszabadság, nov. 3. (Héra Zoltán.)

- Mamin-Szibirjak: Arany. Népművelés, 1957. október. (Kelemen János.)
- Mireio, Roland-ének és egyéb műfordítások Magyar Nemzet, nov. 3. (Sós Endre.)
- Moravia: Római történetek. Magyarország, okt. 23. (Kemény György.); Népszabadság, okt. 26. (Héra Zoltán.)
- Musza Dzsail: Magános tül. Élet és Irodalom, nov. 1. (Jovánovics Miklós.)
- Nusics: A község gyermeke. Népművelés, 1957. október.
- Nyeverov: A bőség városa. Magyar Nemzet, nov. 6.; Nagyvilág, 1957. 8. sz. (Imre Katalin.)
- Palotai Boris: Kegyetlen ifjúság. Népművelés, 1957. október. (Fehér Klára.)
- Panova: Messzi utca. Népművelés, 1957. október. (László Anna.)
- Ramuz: Aline. Nagyvilág, 1957. 8. sz. (Galsai Pongrác.)
- Remenyik Zsigmond: Bolond história. Népművelés, 1957. október. (Erdős László.)
- Solohov: Idegen vér. Nagyvilág, 1957. 8. sz. (Török Endre.)
- Steinbeck: Erik a gyümölcs. Népművelés, 1957. október.
- Szabó Lőrinc: A huszonhatodik év. Kortárs, 1957. 3. sz. (Tóth Sándor.)
- Tatai Sándor: Zápor. Kortárs, 1957. 3. sz. (Czibor János.)
- Tömörkény István: A tengeri város. Irodalomtörténet, 1957. 2. sz. (Vargha Kálmán.)
- Vas István: Elvesztett otthonok. Kortárs, 1957. 3. sz. (Nagy Péter.)
- Werfel, Franz: A Musza Dag negyven napja. Nagyvilág, 1957. 8. sz. (Katkó István.)

IFJÚSÁGI IRODALOM

- Ságvári Endre: Oriások és törpék. Élet és Irodalom, okt. 25. (Erdős László.)

IRODALMI CIKKEK

- Imre Katalin: Objektív tartalom és szubjektív hang. Hozzászólás Tolnai Gábor „Irodalmi kritikánk helyzetéről” című cikkéhez. Népszabadság, okt. 19.
- Hegedűs Géza: A mi Arany Jánosunk. Népszabadság, okt. 20.
- Antal Gábor: Pap Károlyról. Magyar Nemzet, okt. 24.
- Basch Lóránt: Ambrus és a Baumgarten-alpítvány. Irodalomtörténet, 1957. 2. sz.
- Benedek Marcell: Benedek Elek és a Habsburgok. Irodalomtörténet, 1957. 2. sz.
- Szabolcsi Miklós: Weöres Sándor költészetéről. Irodalomtörténet, 1957. 2. sz.
- Nagy Péter: Németh László történelmi drámái. Irodalomtörténet, 1957. 2. sz.
- Komlós Aladár: Az új magyar versek. Irodalomtörténet, 1957. 2. sz.
- Bella György: Móricz Zsigmond Nagybányája. Irodalomtörténet, 1957. 2. sz.
- Pándi Pál: Petőfi és Arany. Élet és Irodalom, okt. 25.
- Albert Camus. Élet és Irodalom, okt. 25.
- Jankovich Ferenc: Tiszta szándék. Élet és Irodalom, okt. 25.
- Kis Tamás: Kritikai számvetés. Élet és Irodalom, okt. 25.
- Sós Endre: Irodalmi kritikánk útjai és útvesztői. Magyar Nemzet, okt. 27.
- Lengyel Géza: Böloni György hetvenöt éves. Magyar Nemzet, okt. 30.
- Gergely Sándor: Böloni György hetvenöt éves. Népszabadság, okt. 30.
- Sós Endre: A Szovjet Könyv Hete. Magyar Nemzet, nov. 2.

Összeállította Bán Gézáné

ILLÉS BÉLA: SZKIPETÁROK

24. Nő is van ilyen.
25. Egyesült Államok.
26. Vasutunk.
27. Külföldi sörital.
29. Belga város.
30. Játék.
34. Terjedelmesek.
35. Lovat vagy ökröt is fognak ide.
37. Férfinév.
38. Gyógyvíz.
40. Széjjel.
41. Szabószerszámok.
43. Hatalmas állam.
44. Baráti állam pénzneme, amikor többről van szó.
46. Elmozdítható.
48. Fontos szerepet játszik a Pál-utcai fiúk-ban.
54. Kettősbetű.

Figyelem! Az o és ó, illetőleg az ö és ő betű között nem teszünk különbséget!

Beküldendő az idézet megfajtése legkésőbb december 31-ig. A címzésnél írjuk rá: „REJTVÉNY”.

NOVEMBERI SZÁMUNK REJTVÉNYPALYAZATÁNAK EREDMÉNYE:

Megfajtés: „Üregszem és fáradt vagyok, kezd fanyar lenni, ami édes. Az idő szép lassan kivégez, s nem soká mindent iltthag yok.”

Nyertesek:

Bús György, Tárnokliget; Czimbalmos Andrásné, Szarvas; Fuggerth Ferenc, Budapest; dr. Horváth István, Budapest; Kozma Károly, Budapest; Lux Ibolya, Pápa; Dr. Marton Odónné, Budapest; Robotka Aranka, Budapest, Vesztergombi Ferenc, Budapest; Zóni István, Gyúró.

A nyereeményeket postán küldjük el.

A Magvető kiadásában megjelenő kisregény negyedik fejezete egy hadikórházban játszódik le, ahol a gyógykezelés különös módjáról hallunk. Az egyik beteg elmondja, hogy ő nem szed chinint, de ehelyett kétszeres adagot szed egy másik orvosságból. A lábadózó — helyesletben Illés Béla — szó szerinti szavai-val mondjuk el, mit használ a chinin helyett. (Sorrend: vízsz. 1., 53., függ. 1. és 14. sz.)

VÍZSZINTES:

10. Holland város.
11. Nincs tenyérnyi fűszál a ... közt ke-lőben.
12. A most hús éve elhunyt József At-tila híres verse.
13. Egzotikus állat.
15. undamentum.
16. okat néz a tükör-le.
18. Pómai 504.
20. gykori úrmérték.
21. gnác Rózsa új regénye.
22. Nagy edény.

28. Szedi a lábát, hogy
23. Parányi hely.
26. Aktuális. távoli helye is el-jusson.
31. Elhunyt magyar író. (Gyula; 1872—1936.)
32. Angol város.
33. Idegen női név.
35. Hárfá, kétpontos ékezettel.
36. Gyümölcs.
39. Állatokások.
42. Celluloidból készül.
45. Az idegennyelvű összetételekben a földet jelenti.

46. Cselekvést fejez ki.
47. Melléknévi felsőfok előragja.
49. Magyarul utat je-lent.
50. A negyedik eme-letről liften akar utazni a földszint-re.
51. Építészti stílus.
52. Tűzet szüntet.

FÜGGŐLEGES:

2. Ada községbeli.
3. Textilanyag.
4. Nagy Mihály And-rás.
5. Friss nyom.
6. Valamilyen módon félkörbe játszik.
7. Becézett női név.
8. Némelyik mozdony végzi ezt a mun-kát.
9. Régi nép (—).
17. Például piros.
19. Amit még senki sem látott.

A könyvtáros

Szerkeszti: a szerkesztőbizottság — Főszerkesztő: Katona Jenő — Felelős kiadó: Sala Sándor, a Lapkiadó Vállalat igazgatója — Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9—11. Telefon 221—285, 221—293. — Terjeszti: a POSTA KÖZPONTI HIRLAP IRODA, Budapest, V., József nádor tér 1. Telefon: 180—850 — Előfizethető bármely postahivatalnál is — a) egyéni előfizetés a 61.238, b) közületi előfizetés a 61.066 számú befizetési lapon. Előfizetési díj negyedévre 12.— Ft.